

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
Навчально-науковий інститут фінансів, економіки, управління та права
Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування

Магістерська робота

**на тему «Управління формуванням та використанням майна
підприємства»**

Виконала: студентка 2-го курсу, групи 601-ЕФ
Спеціальності 072 «Фінанси, банківська
справа та страхування»

другого (магістерського) рівня вищої освіти
Раку А.Є.

Керівник: д.е.н., професор Варналій З.С.

Рецензент: к.е.н., доцент, завідувач кафедри
економіки, підприємництва та маркетингу,
Чижевська М.Б.

Засвідчую, що в цій роботі немає запозичень із
праць інших авторів без відповідних посилань
Раку А.Є.

Підтверджую достовірність даних,
використаних у роботі

Раку А.Є.

Полтава, 2024 року

АНОТАЦІЯ

Раку А.Є. Управління формуванням та використанням майна підприємства. Рукопис. Магістерська робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» за освітньо-професійною програмою «Фінанси, банківська справа та страхування», Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка», Полтава, 2024.

Робота містить 123 сторінок, 13 таблиць, 30 рисунків, список літератури із 81 джерела та 3 додатки.

Ключові слова: майно, необоротні активи, оборотні активи, ефективність використання майна, оборотність, рентабельність, управління, фінансовий менеджмент.

В умовах невизначеності потреба ефективного управління формуванням і використанням майна підприємства є особливо актуальною. Дефіцит фінансових ресурсів й проблеми з поповненням капіталу суб'єктів підприємництва – головні перешкоди формування достатнього обсягу активів підприємства, що суттєво ускладнюють забезпечення безперебійної виробничо-господарської діяльності. При цьому максимальна віддача вкладених у майно фінансових ресурсів може бути забезпечена виключно через ефективний фінансовий менеджмент.

Мета роботи – дослідження теоретико-методичних засад управління майном підприємства та розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення процесів його формування й підвищення ефективності використання.

Об'єктом дослідження є процес управління формуванням та використанням майна підприємства.

Предметом дослідження є теоретико-методичні й практичні аспекти підвищення ефективності управління формуванням та використанням майна підприємства (на матеріалах ПрАТ «Тернопільський молокозавод»).

У першому розділі роботи досліджено теоретичні засади формування та використання майна. Визначено сутність та види майна за різними класифікаційними ознаками, охарактеризовано джерела та особливості формування оборотних і необоротних активів підприємства, розкрито підходи до ефективного використання майна підприємства.

У другому розділі узагальнено методичні підходи до забезпечення ефективності формування та використання майна підприємства. Охарактеризовано методичні засади нормування оборотних активів підприємства, систематизовано показники ефективності використання активів підприємства.

У третьому розділі проведено оцінювання майнового стану та фінансових показників ефективності використання майна підприємства на матеріалах ПрАТ «Тернопільський молокозавод». Проаналізовано структуру, динаміку та джерела формування майна підприємства, досліджено показники ефективності використання оборотних та необоротних активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод», проведено оцінювання їх впливу на фінансові результати діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод».

У четвертому розділі виявлено напрями підвищення ефективності управління майном підприємства. Запропоновано заходи з підвищення ефективності використання оборотних активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод», обґрунтовано рекомендації з удосконалення підходів до управління процесами формування та використання майна підприємства.

Практична цінність магістерської роботи полягає в можливості використання запропонованих напрямів підвищення ефективності управління формуванням та використанням майна підприємства для покращення фінансових результатів діяльності підприємства.

Інформаційною базою дослідження є фахові періодичні й наукові видання за тематикою дослідження, річна фінансова звітність ПрАТ «Тернопільський молокозавод».

SUMMARY

Raku A. Ye. Management of the enterprise's property formation and use. Manuscript. Master's work on obtaining a second (master's) level of higher education from the specialty 072 "Finance, Banking and Insurance" under the educational-professional program "Finance, Banking and Insurance", National University Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic, Poltava, 2024.

The work contains 123 pages, 13 tables, 30 figures, a list of literature from 81 sources and 3 applications.

Key words: property, non-current assets, current assets, efficiency of property use, turnover, profitability, management, financial management.

In conditions of uncertainty, the need for effective management of the formation and use of the enterprise assets is particularly relevant. The lack of financial resources and problems with replenishing the capital of business entities are the main obstacles to the formation of a sufficient amount of enterprise assets, which significantly complicate the smooth operation of production and business activities. At the same time, the maximum return on financial resources invested in property can be ensured only through effective financial management.

The purpose of the study is to investigate the theoretical and methodological foundations of enterprise property management and to develop practical recommendations for improving the processes of its formation and increasing the efficiency of its use.

The object of research is the process of managing the formation and use of enterprise property.

The subject of the study is the theoretical, methodological and practical aspects of improving the efficiency of management of the formation and use of enterprise property (based on the materials of PJSC "Ternopil Milk Plant").

In the first section of the paper the theoretical foundations of formation and use of property are investigated. The article defines the essence and types of

property according to various classification criteria, characterizes the sources and features of formation of current and non-current assets of enterprise, and reveals approaches to efficient use of enterprise property.

The second section summarizes the methodological approaches to ensuring the efficiency of formation and use of enterprise property. The methodological principles of rationing of the enterprise's assets are characterized, the indicators of the efficiency of the use of the company's assets are systematized.

In the third section, the property status and financial indicators of efficiency of use of the enterprise's property are evaluated on the basis of the materials of PJSC "Ternopil Milk Plant". The structure, dynamics and sources of formation of the enterprise's property are analyzed, the indicators of efficiency of use of current and non-current assets of PJSC "Ternopil Milk Plant" are researched, their impact on the financial results of PJSC "Ternopil Milk Plant" is evaluated.

The fourth section identifies directions for improving the efficiency of enterprise property management. Measures to improve the efficiency of the use of current assets of PJSC "Ternopil Milk Plant" are proposed, recommendations for improving approaches to managing the processes of formation and use of enterprise property are substantiated.

The practical value of the master's thesis is the possibility of using the proposed directions for improving the efficiency of management of the formation and use of enterprise property to improve the financial performance of the enterprise.

The information base of the study is professional periodicals and scientific publications on the subject of the study, annual financial statements of PJSC "Ternopil Milk Plant"

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МАЙНА ПІДПРИЄМСТВА	7
1.1. Сутність та види майна підприємства.....	7
1.2. Джерела та особливості формування оборотних і необоротних активів підприємства	15
1.3. Підходи до ефективного використання майна підприємства.....	23
Висновки до розділу 1.....	29
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МАЙНА ПІДПРИЄМСТВА.....	31
2.1. Методичні засади нормування оборотних активів підприємства	31
2.2. Показники ефективності використання активів підприємства	40
Висновки до розділу 2.....	53
РОЗДІЛ 3. ОЦІНЮВАННЯ МАЙНОВОГО СТАНУ ТА ФІНАНСОВИХ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МАЙНА ПРАТ «ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ МОЛОКОЗАВОД».....	54
3.1. Аналіз структури, динаміки та джерел формування майна підприємства....	54
3.2. Дослідження показників ефективності використання оборотних та необоротних активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод».....	64
3.3. Оцінювання фінансових результатів діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод».....	71
Висновки до розділу 3.....	82

				МР 601-ЕФ 10578546
	П. І. Б.	Підпис	Дата	
<i>Розроб.</i>	<i>Раку А.Є.</i>			Літ.
<i>Перевір.</i>	<i>Варналій З.С.</i>			Арк.
				Акрушів
				3
				123
<i>Н. Контр.</i>	<i>Варналій З.С.</i>			Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування
<i>Затверд.</i>	<i>Кулик В.А.</i>			

*Управління формуванням та
використанням майна
підприємства*

РОЗДІЛ 4. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА.....	83
4.1. Заходи з підвищення ефективності використання оборотних активів підприємства	83
4.2. Оптимізація структури майна ПрАТ «Тернопільський молокозавод».....	95
4.3. Удосконалення підходів до управління процесами формування та використання майна підприємства.....	102
Висновки до розділу 4.....	111
ВИСНОВКИ.....	112
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	115
ДОДАТКИ.....	123

				МР 601-ЕФ 10578546		
	П. І. Б.	Підпис	Дата			
<i>Розроб.</i>	<i>Раку А.С.</i>			<i>Управління формуванням та використанням майна підприємства</i>	Літ.	Аркушів
<i>Перевір.</i>	<i>Варналій З.С.</i>				4	123
<i>Н. Контр.</i>	<i>Варналій З.С.</i>				<i>Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка» Кафедра фінансів, банківського бізнесу та оподаткування</i>	
<i>Затверд.</i>	<i>Кулик В.А.</i>					

ВСТУП

Одним із головних завдань суб'єктів підприємництва є оптимальне поєднання наявних ресурсів, забезпечення ефективності їх використання та постійне покращення фінансових результатів. В умовах сьогодення при дефіциті фінансових ресурсів та значній вартості їх додаткового залучення на перший план виходять питання ефективного використання наявного майна підприємства й оптимізації його структури. Наявність достатнього обсягу необоротних та оборотних активів та їх ефективне використання забезпечує підприємству планові прибутки, безперебійне виробництво, а також достатній рівень ліквідності та платоспроможності.

Визначенню теоретико-методичних основ управління майном підприємства присвячено численну кількість наукових публікацій, зокрема таких учених, як І. Бланк, А. Поддєрьогін, В. Базилевич, О. Мендрул, М. Єрмошенко, С. Онищенко, М. Білик, А. Шеремет, О. Савицька, О. Терещенко та багатьох інших. Утім, єдиного підходу до формування оптимальної величини й структури майна наразі не існує, а проблема підвищення ефективності використання майна підприємства в умовах невизначеності й глобальних потрясінь залишається відкритою. Це зумовило вибір мети, об'єкта й предмета дослідження.

Метою випускної роботи є дослідження теоретико-методичних засад управління майном підприємства та розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення процесів його формування й підвищення ефективності використання.

Для досягнення зазначеної мети у роботі поставлені наступні завдання:

- визначено сутність та види майна за різними класифікаційними ознаками;
- охарактеризовано джерела та особливості формування оборотних і необоротних активів підприємства;

- розкрито підходи до ефективного використання майна підприємства;
- систематизовано показники ефективності використання активів підприємства;
- проведено оцінювання майнового стану та фінансових показників ефективності використання майна підприємства на матеріалах ПрАТ «Тернопільський молокозавод»;
- проаналізовано вплив ефективності використання майна на фінансові результати діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод»;
- запропоновано заходи з підвищення ефективності використання оборотних активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод»;
- обґрунтовано рекомендації з удосконалення підходів до управління процесами формування та використання майна підприємства.

Об'єктом дослідження є процес управління формуванням та використанням майна підприємства.

Предметом дослідження є теоретико-методичні й практичні аспекти підвищення ефективності управління формуванням та використанням майна підприємства (на матеріалах ПрАТ «Тернопільський молокозавод»).

У процесі розв'язання поставлених завдань у роботі було використано метод аналізу і синтезу, порівняння, групування, узагальнення, економічного аналізу, графічний метод, методи горизонтального, вертикального, коефіцієнтного, трендового й факторного аналізу. Інформаційною базою дослідження є фахові періодичні й наукові видання за тематикою дослідження, річна фінансова звітність ПрАТ «Тернопільський молокозавод».

Структура дипломної роботи визначена метою та завданнями і складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МАЙНА ПІДПРИЄМСТВА

1.1. Сутність та види майна підприємства

Ефективне функціонування підприємств у кризових умовах і забезпечення високих темпів їхнього розвитку в посткризовий період значною мірою визначаються обсягом і складом майна зазначених суб'єктів та ефективністю управління ним.

Проблеми визначення економічної сутності майна підприємства, його багатокритеріальної класифікації, принципів формування та використання, а також методичних засад оцінювання майнового стану та ефективності використання майна підприємства знаходять відображення у базових концепціях політекономії й подальших дослідженнях як українських, так і зарубіжних вчених. Однак ряд теоретико-методичних аспектів окресленої проблематики вимагає уточнення та конкретизації.

У науковій літературі відсутній єдиний підхід до трактування сутності поняття «майно підприємства» та наявні різноманітні підходи до оцінювання ефективності його використання. У найширшому трактуванні під майном підприємства розуміють матеріальні цінності, котрі йому належать на правах власності. Тобто майно підприємства – це економічні ресурси, котрі є власністю підприємства, контролюються ним і використовуються у процесі здійснення господарської діяльності та мають на меті отримання прибутку [7].

У чинному законодавстві України існує кілька визначень майна. У Господарському кодексі України майно трактується як сукупність речей та інших цінностей (включаючи нематеріальні активи), які мають вартісне визначення, виробляються чи використовуються у діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів (ст. 139) [1].

Науковці розглядають майно з різних точок зору. Так, Бутинець Ф. під майном розуміє матеріальні цінності, речі, які знаходяться у володінні юридичних та фізичних осіб, а також майнові права та зобов'язання юридичних і фізичних осіб, наприклад спадкове майно, яке знаходиться на балансі підприємства, відповідальність за охорону майна тощо.

Мочерний С. надає більш ширше визначення і розуміє під майном розуміє сукупність матеріальних і нематеріальних цінностей і боргових зобов'язань підприємства, джерелами формування яких є грошові та матеріальні внески засновників, доходи від цінних паперів; одержані кредити; капітальні вкладення і дотації з бюджетів; надходження від роздержавлення, у т. ч. приватизації власності; придбання майна в інших підприємств, організацій; благодійні внески та ін.

Шершеневич Г.Ф. трактує сутність майна з економічної точки зору як блага, що є у володінні фізичної чи юридичної особи. Це можуть бути як речі, так і права.

Ларіна Я. С., Устенко О. А., Юрій С. І. визначають майно підприємства як сукупність матеріальних і нематеріальних цінностей і боргових зобов'язань підприємства. При цьому джерелами їх формування можуть бути грошові та матеріальні внески засновників, придбання майна в інших підприємств, одержані кредити, капітальні вкладення і дотації з бюджетів, доходи від цінних паперів, надходження від приватизації, благодійні внески та ін.

Таким чином, найчастіше науковці під майном розуміють річ або комплекс речей, майнові права та майно, що належить юридичній особі, матеріальні цінності. Майно підприємства характеризується не лише сукупністю матеріальних цінностей, якими володіє це підприємство, але і його майновими правами та зобов'язаннями інших суб'єктів господарювання. У свою чергу майно як об'єкт, що виробляється у діяльності суб'єкта господарювання та використовується для отримання економічної вигоди, визначається лише в нормативно правових документах.

Облік майна ведеться кожним суб'єктом підприємництва з метою отримання даних про його наявність, втрату, нестачу, рух, вартість та якісний стан, тобто про всі кількісно-якісні характеристики, які необхідні для формування та накопичення майнового потенціалу, встановлення належного контролю за умовами зберігання, доцільністю та ефективністю його використання.

Підприємство у своїй господарській діяльності може використовувати різне за правом власності майно як власне, так і те, що перебуває в його тимчасовому користуванні (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Особливості майна підприємства за правом власності

Важливим для подальшого дослідження є розмежування видів майна за правом володіння та користування. За цією ознакою варто виділити майно, яким володіє підприємство, і майно, що перебуває в користуванні підприємства. До першого типу належить майно, яке утримується підприємством на правах власності та відображене у його балансі. До другого типу належить майно, яким підприємство може користуватись у процесі своєї господарської діяльності. До складу майна, яке в конкретний момент часу перебуває у користуванні підприємства, належать активи, що відображені у балансі підприємства, та отримані підприємством у користування майнові цінності на основі операційної оренди за мінусом

майнових цінностей, переданих підприємством у фінансову та операційну оренду чи у тимчасове користування іншим підприємствам.

Отже, майном підприємства є сукупність його матеріальних цінностей, а також пов'язаних з ними майнових прав. Все майно, яким володіє підприємство, і яке відображене в його балансі, називається активами підприємства.

І. О. Бланк визначає активи як економічні ресурси підприємства у формі сукупних майнових цінностей, що використовуються у господарській діяльності з метою одержання прибутку [19]. Автор акцентує увагу як на матеріальному, так і на фінансовому аспектах категорії активів та наголошує на тому, що активи повинні належати підприємству на правах власності або розпорядження.

Основні ознаки майна підприємства, котрі характеризують його економічну сутність, наведено на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Сутнісні характеристики майна підприємства

І. О. Бланк виділяє додаткові сутнісні характеристики майна, які комплексно відображають суть даної категорії [19]:

- 1) економічні ресурси, які використовуються у процесі здійснення господарської діяльності підприємства;
- 2) ресурси, що приносять дохід;
- 3) ресурси, використання яких пов'язано з фактором часу;
- 4) майнові цінності, які формуються за рахунок інвестованого капіталу;
- 5) майнові цінності, які мають вартість, що може бути визначена;
- 6) економічні ресурси, що володіють продуктивністю;
- 7) економічні ресурси, які повністю контрольовані підприємством.

Для цілей аналізу та оцінювання ефективності використання майна підприємства важливо розглянути його види. Найпоширеніші класифікаційні ознаки та різновиди майна відповідно до них наведено на рисунку 1.3.

Рис. 1.3. Класифікація майна підприємства за основними ознаками

Для дослідження складу майна, яке перебуває у користуванні підприємства, найдоцільніше використовувати підхід, наведений у Господарському кодексі України та Міжнародних стандартах

бухгалтерського обліку, за яким майно поділяється на окремі види, відображені на рис. 1.4.

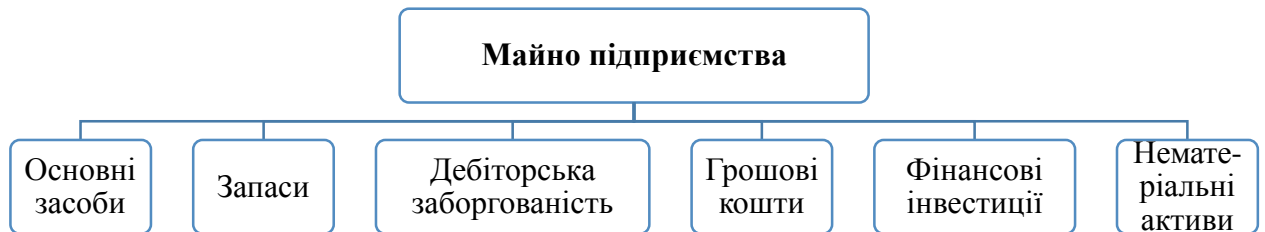

Рис. 1.4. Основні види майна підприємства

Залежно від економічної форми майна у процесі здійснення господарської діяльності до майнових цінностей належать основні засоби, виробничі запаси, грошові кошти та цінні папери.

Активи підприємства у залежності від їх участі у виробничому процесі та інших характеристик поділяються на необоротні (з тривалим періодом використання в процесі фінансово-господарської діяльності) та оборотні (які використовуються протягом одного виробничого циклу).

Необоротні активи – це майнові цінності, що мають тривалий термін користування у виробничо-господарській діяльності підприємства, більша частина яких приймає участь у процесі виробництва продукції, робіт і послуг більше одного року або одного виробничого циклу.

Необоротним активом вважається актив, який виникає в результаті минулих подій, контролюється організацією, приносить організації економічну вигоду, має надійну оцінку, і тривалий термін корисного використання якого визначається його вкладом в дохід організації. Через амортизаційні відрахування частина вартості необоротних активів поступово переходить на вартість виготовленої продукції.

Щодо складу необоротних матеріальних активів, то слід відмітити, що важливим їх елементом є основні засоби (інвестиційна нерухомість, земельні ділянки, будинки та споруди, машини та обладнання та ін.), які за даними

Держстату України становлять більшу частину майна країни взагалі та підприємств зокрема. Однак, окрім основних засобів, до необоротних матеріальних активів відносяться також бібліотечні фонди, малоцінні необоротні матеріальні активи, тимчасові (нетитульні) споруди, природні ресурси, капітальні інвестиції, довгострокові біологічні активи та ін.

Основні засоби – це матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або для постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).

Аналізуючи існуючі в економічній літературі трактування категорії «оборотні активи», можна відмітити, що більшість авторів в характеристиці оборотних активів акцентують увагу на матеріально-речовий складовий активів підприємства, обслуговуванні поточного господарського процесу, споживанні протягом одного року або одного операційного періоду (виходячи з цього необхідно також підкреслити високий рівень ліквідності оборотних активів і, як наслідок, значний вплив на платоспроможність підприємства) [5, с. 65].

Відповідно до НП(С)БО №1 «оборотні активи – гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу. Необоротні активи – всі активи, що не є оборотними» [2].

Як відзначають більшість авторів до оборотних активів (фондів) підприємства відноситься та частина майна, яка використовується протягом одного виробничого циклу і повністю переносить свою вартість на вартість продукції, що виробляється, змінюючи свою натурально-речову форму.

Як зазначають Фролова Л. В., Бакунов А. А. і Шаруга Л. В. оборотні активи – це сукупність грошових засобів, що авансуються для створення

оборотних виробничих фондів і фондів обороту, які забезпечують постійний кругообіг коштів.

Оборотні активи часто ототожнюють з поняттям «оборотні засоби» та «оборотні кошти». А. М. Бірман визначає оборотні кошти як кошти підприємства, вкладені в оборотні виробничі фонди та фонди обігу [10]. Т. О. Примак вважає, що оборотні кошти – це сукупність грошових засобів підприємства, необхідних для формування та забезпечення кругообігу виробничих оборотних фондів та фондів обігу [12]. І. В. Зятковський у своїй праці розглядає таке поняття, як обігові кошти і розуміє під ними грошові кошти, авансовані в обігові виробничі фонди і фонди обігу, які забезпечують безперервність процесу виробництва і проведення розрахунків.

Підсумовуючи вищезазначене, варто під оборотними активами розуміти частину активів підприємств у вартісному виразі, яка в процесі кругообігу набуває функціональної форми оборотних виробничих фондів і фондів обігу. У своєму русі оборотні кошти проходять послідовно три стадії: грошову, виробничу і товарну.

Таким чином під оборотними активами підприємства слід розуміти сукупність таких матеріальних та грошових цінностей, котрі обслуговують його поточну фінансово-господарську діяльність, внаслідок високого рівня ліквідності забезпечують платоспроможність підприємства знаходяться у постійному кругообігу й в повному обсязі переносять свою вартість на вартість виготовленої продукції.

Потрібно акцентувати увагу на тому, що економічна сутність оборотних активів визначається їх роллю в організації поточної діяльності підприємства: знаходячись в постійному русі вони здійснюють безперервний кругообіг форм вартості, у результаті якого відбувається постійне відновлення процесу виробництва.

Одним із головних завдань бізнесу є оптимальне поєднання наявних ресурсів, забезпечення ефективності їх використання для постійного покращення фінансових результатів підприємницької діяльності.

1.2. Джерела та особливості формування оборотних і необоротних активів підприємства

Одним із головних принципів формування та ефективного використання майна підприємства є забезпечення відповідності обсягу і структури майна обсягу та структурі виробництва і збуту продукції. У залежності від видів майна підприємства та етапу його функціонування пріоритетність використання тих чи інших джерел його формування є різною.

Для прикладу, на етапі створення підприємства відбувається початкове формування майна, коли величина майна визначає потребу у стартовому капіталі. У подальшому формування активів відбувається постійно в розрізі основних стадій життєвого циклу майна в процесі розширення, реконструкції чи модернізації діючого підприємства.

Особливості формування різних видів майна на етапі створення підприємства проявляються у тому, що в складі необоротних активів підприємства повністю відсутні довгострокові фінансові вкладення, адже даний вид майна формується в процесі його подальшої фінансово-господарської діяльності. А в складі оборотних активів на початковому етапі формування майна практично повністю відсутня дебіторська заборгованість.

При формуванні майна першочерговим завданням є встановлення реальної потреби в ньому, після чого відбувається визначення оптимального співвідношення між основними й оборотними фондами з урахуванням виробничого напрямку підприємств. Розширення і оновлення майна відбувається виходячи зі стратегічних цілей і тактичних завдань розвитку підприємства з урахуванням можливостей формування інвестиційних ресурсів.

В умовах високого рівня невизначеності та дефіциту фінансових ресурсів важливим завданням є забезпечення цілеспрямованості та чіткої організації процесу формування й використання майна на підприємстві на основі таких принципів:

- забезпечення відповідності обсягу і структури майна обсягу і структури виробництва та збуту продукції;
- врахування найближчих перспектив розвитку операційної діяльності і форм її диверсифікації;
- забезпечення оптимального складу майна з позиції ефективності господарської діяльності;
- забезпечення умов прискорення обороту майна в процесі його використання;
- вибір найбільш прогресивних видів майна з позицій забезпечення росту ринкової вартості підприємства [14].

Згідно з першим принципом формування майна підприємства підпорядковано в першу чергу завданням його розвитку. Виходячи з того, що на початкових стадіях життєвого циклу обсяг операційної діяльності зростає досить високими темпами, то майно, яке формується на початковому етапі діяльності господарюючого суб'єкта повинно мати певний резервний потенціал для забезпечення можливості стрімкого приросту продукції й економічного зростання.

Потреба в основних засобах визначається окремо для виробничих будівель і приміщень та для машини і обладнання, які використовуються у виробничому технологічному процесі і залежить від особливостей операційної діяльності підприємства. Потреба у запасах визначається у для кожного їх виду. Потреба у грошових активах визначається на майбутні три місяці. За успішної господарської діяльності нормативи майна у грошовій формі суттєво знижуються.

Усі джерела формування майна підрозділяються на власні, позикові і залучені (рис. 1.5). Власними називаються кошти підприємств, якими вони покривають мінімальні розміри оборотних активів (запасів і витрат), необхідні для забезпечення нормального, безперервного процесу виробництва та реалізації продукції. Вони постійно перебувають на підприємстві і строк користування ними не встановлюється. У цьому разі

важливо забезпечити відповідність власних джерел фактичній наявності оборотних активів, оскільки і їх надлишок або нестача негативно впливають на ефективність їх використання і виробництво загалом [31].

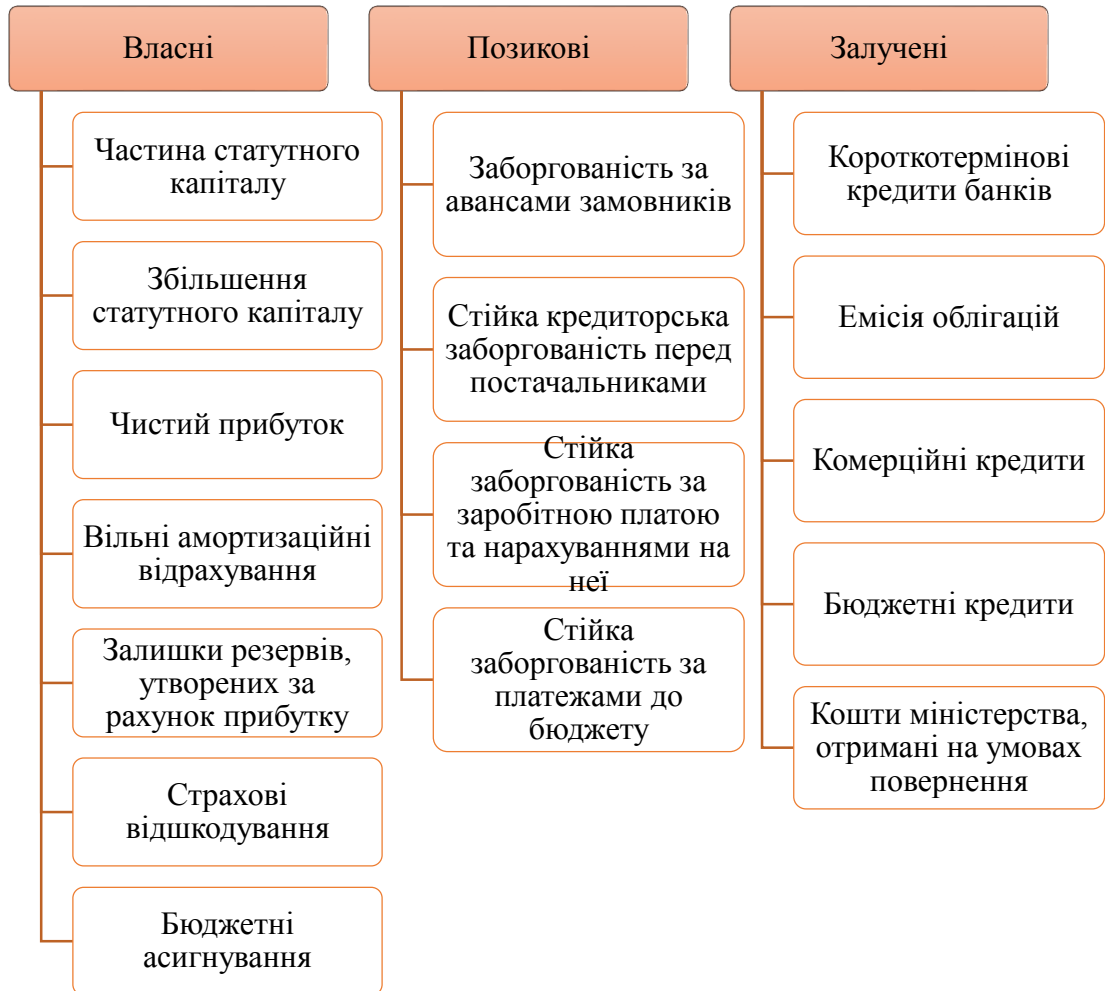

Рис. 1.5. Джерела формування та поповнення майна підприємства

Джерела формування майна відображаються в пасиві бухгалтерського балансу підприємства. Логіка побудови балансу, як основної фінансової моделі підприємства, підказує, що кожна стаття активів повинна мати джерело фінансування. Власні джерела, що спрямовані на створення необоротний і оборотних активів на підприємствах, зараховуються до статутного фонду, утворюючи статутний капітал.

Порядок формування джерел створення активів на підприємствах залежить від форми власності, покладеної в основу функціонування

підприємства, специфіки його організаційної побудови та інших факторів. Джерела формування власних оборотних активів державних підприємств при їх організації визначаються вищою організацією. Як правило, це кошти бюджету, інших однотипних підприємств, централізовані кошти вищих органів управління. На підприємствах з колективною формою власності у момент їх відкриття оборотні активи формуються за рахунок грошових і матеріальних внесків засновників, безповоротних внесків інших підприємств та громадян.

У подальшій роботі підприємств їх активи можуть поповнюватися за рахунок власних фінансових ресурсів (прибутку), залучених, позикових та інших джерел (додаткових внесків підприємств, дотацій з бюджетів, благодійних внесків юридичних та фізичних осіб). Для діючих підприємств коло можливих джерел поповнення залежить від фінансового стану та результативності економічної діяльності.

Власним джерелом поповнення активів підприємства є прибуток. Однак цим джерелом володіють тільки прибуткові підприємства, в яких вартість вкладеного оборотного капіталу після завершення кругообігу збільшується за рахунок частини отриманого чистого прибутку. А у збиткових підприємств вартість вкладеного оборотного капіталу, навпаки, зменшується на величину отриманих збитків.

Залученими називаються кошти, що не належать підприємству, проте внаслідок діючої системи розрахунків перебувають у його обігу. Позиковими є кошти, які підприємства отримують у вигляді банківських кредитів з метою створення сезонних запасів матеріальних цінностей та покриття витрат виробництва. Ці кошти надаються підприємствам на певний строк, після завершення якого вони мають бути повернуті банку.

Вибір джерел формування майна підприємства в першу чергу залежить від виду активів та підходів до фінансування майна. У залежності від складу активів підприємства існує консервативний, помірний та агресивний підходи до фінансування майна, зміст яких відображено на рис. 1.6.

Рис. 1.6. Підходи до фінансування майна підприємства в залежності від складу активів

Так, для основного капіталу або необоротних активів пріоритетним джерелом є власний капітал і довгострокові зобов'язання, для постійної частини оборотних активів (незмінної частини, котра не залежить від коливань обсягу операційної діяльності, зокрема сезонних) – власний капітал, а для змінної частини оборотних активів, що пов'язана із сезонним коливанням обсягу основної діяльності можуть використовуватися поточні зобов'язання (рис. 1.7).

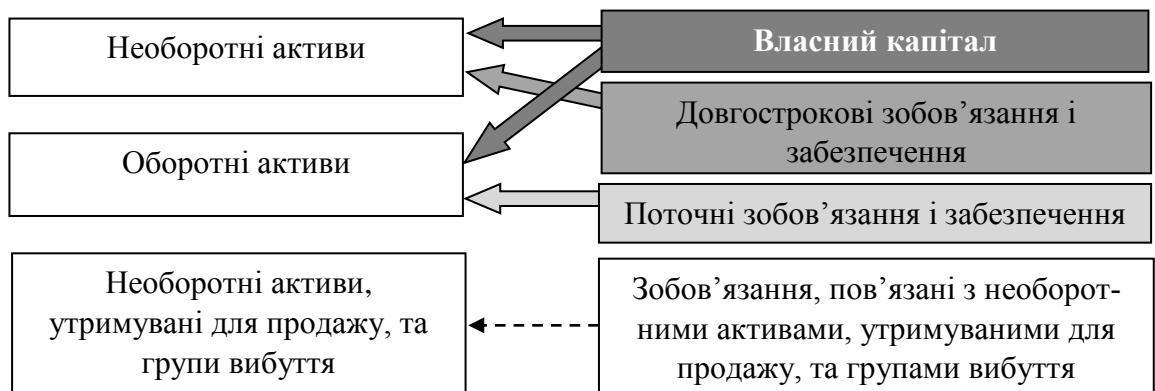

Рис. 1.7. Джерела формування різних видів майна підприємства

Своєчасне і повне задоволення потреби підприємства в оборотних засобах у процесі його фінансово-господарської діяльності – основа системи фінансування майна підприємства та забезпечення безперебійної виробничої діяльності. Оборотні активи є одним з найважливіших елементів виробничого процесу на підприємстві. Узагальнимо особливості формування оборотних активів підприємства у таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Особливості формування оборотних активів підприємства

Ознака	Види	Склад (згідно з балансом підприємства)
Функціональна роль у процесі виробництва	Оборотні виробничі фонди	Виробничі запаси, товари, готова продукція на складі, тварини на вирощуванні, незавершене виробництво, напівфабрикати власного виробництва, витрати майбутніх періодів
	Фонди обігу	Готова продукція відвантажена, грошові кошти в касі та на розрахункових рахунках у банку, дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції та інші оборотні активи
Практика контролю, планування та управління	Нормовані	Виробничі запаси, товари, готова продукція на складі, тварини на вирощуванні, незавершене виробництво, напівфабрикати власного виробництва, витрати майбутніх періодів
	Ненормовані	Готова продукція відвантажена, грошові кошти в касі та на розрахункових рахунках у банку, дебіторська заборгованість, поточні фінансові інвестиції та інші оборотні активи
Джерела формування	Власний оборотний капітал	Це частина оборотних активів підприємства, що створена за рахунок власних коштів підприємства
	Позичений оборотний капітал	Показує частину (вартість) оборотних активів, що сформовані за рахунок позичених коштів
	Залучений оборотний капітал	Частина оборотних активів підприємства, яка створена за рахунок залучених фінансових ресурсів (поточні зобов'язання перед працівниками, бюджетом, страховими організаціями, учасниками, із внутрішніх розрахунків та іншими суб'єктами)

Оборотні активи як елемент ресурсного потенціалу призначені для організації забезпечення безперервного й планомірного процесу господарської діяльності, що може бути досягнуто за умов забезпечення обсягу товарообороту відповідно до попиту цими видами активів. Тому достатність як критерій оптимальності передбачає наявність такої величини оборотних активів, яка дозволить досягти запланованого обсягу і структури

товарообороту та безперебійного фінансування поточних потреб за умов збереження або скорочення тривалості операційного циклу.

Важливість питань, пов'язаних з джерелами формування оборотних активів, обумовлена тим, що від цього залежить швидкість обороту і ефективність їх використання. Крім цього, важливість питань формування оборотних активів пов'язана також з тим, що кон'юнктура ринку постійно змінюється й потреби підприємства в оборотних коштах нестабільні. Покрити ці потреби лише за рахунок власних джерел стає практично неможливо. До того ж ефективність використання позикових засобів у ряді випадків виявляється вищою, ніж використання власних.

Стосовно джерел формування оборотних активів, то до них можна віднести кошти бюджетів різних рівнів, засновників, пайові внески членів колективу, внески іноземних учасників (для спільних підприємств), виручка від реалізації цінних паперів (акцій) та інші. Саме ці ресурси утворюють початковий оборотний капітал. За дефіциту перелічених ресурсів можуть залучати банківський кредит та інші позики для формування мобільної частини майна підприємства.

Для вже функціонуючих, а не новостворених підприємств, фінансування оборотних активів зводиться до покриття збільшення планової потреби в оборотних засобах, а саме: приросту нормативу власних оборотних засобів, додаткової потреби, що виникає при тимчасових фінансових труднощах, витратах, які виникають в процесі придбання короткострокових цінних паперів.

В умовах сьогодення для більшості підприємств України характерна нестача майна через дефіцит фінансових ресурсів, що є однією з основних причин їх збиткової роботи. Серед джерел формування оборотних коштів слід виділити перш за все власний капітал підприємства у вигляді таких його елементів, як:

– статутний фонд (пайові внески членів-засновників, внески іноземних учасників, надходження від емісії цінних паперів);

- відрахування від прибутку;
- цільове фінансування та цільові надходження (з бюджету, галузевих і міжгалузевих позабюджетних фондів);
- приріст сталих пасивів (мінімальна заборгованість із заробітної плати працівникам, відрахування на обов'язкове пенсійне забезпечення);
- страхування (на соціальне страхування, резерв майбутніх платежів, авансування покупців).

Ще одним важливим власним джерелом формування майна є вільні залишки амортизаційних відрахувань. Хоча безпосереднє призначення амортизації – це фінансування відтворення основного капіталу, але процес нагромадження її необхідного обсягу для здійснення капітальних інвестицій довготривалий. Протягом цього періоду амортизацію можна тимчасово використовувати як джерело поповнення оборотного капіталу.

У процесі діяльності підприємство має змогу поповнювати найбільшу частину майна за рахунок коштів, що йому не належать, але постійно перебувають у його обігу і можуть бути використані в сумі їх мінімальних залишків. Це мінімальна заборгованість із оплати праці та тимчасово вільні залишки резерву на покриття майбутніх платежів, заборгованість бюджету та державним цільовим фондам тощо. Названі ресурси формують планову кредиторську заборгованість підприємства. На практиці її прирівнюють до власного оборотного капіталу. Однак в умовах ринкового господарювання функція такого джерела поповнення обмежується, оскільки щодо всіх поточних зобов'язань зменшується період їх перебування на підприємстві.

Власний капітал та довгострокові зобов'язання об'єднуються у, так звані, постійні пасиви. Короткострокові кредити і позики, кредиторська заборгованість й та частина довгострокових зобов'язань, термін погашення якої настає в поточному періоді, складають короткострокові (поточні) пасиви. Існують і так звані прирівняні до власних додаткові повернуті джерела, які раніше мали назву стійких пасивів. Це перш за все мінімальна заборгованість по оплаті праці і відрахуванням на соціальні потреби,

тимчасово вільні цільові кошти підприємства, мінімальна заборгованість по податках до бюджетів різних рівнів, резерви майбутніх витрат, доходи майбутніх періодів і т. д. При недостатності власних та прирівняних до них ресурсів для фінансування оборотних активів залучаються позикові кошти.

До позикових джерел формування оборотних засобів відносяться в основному короткострокові кредити і позики, зокрема банківські і комерційні кредити, позики. Вони зазвичай використовуються для покриття тимчасової, додаткової потреби у ресурсах. Основні напрями залучення кредитів для формування оборотних засобів: кредитування сезонних запасів сировини, матеріалів та витрат; тимчасовий дефіцит власних оборотних засобів.

Отже, вибір джерел фінансування майна підприємства є важливим аспектом фінансової діяльності на підприємстві, від чого перш за все залежить його ліквідність, платоспроможність та фінансова стійкість.

1.3. Підходи до ефективного використання майна підприємства

У сучасних умовах господарювання кожне підприємство робить головний акцент на вирішенні питань стабільності функціонування та отриманні прибутку. Для того, щоб досягти поставлених цілей, потрібно ефективно використовувати наявні активи підприємства, в яких значну роль відіграють оборотні кошти.

Нині для багатьох українських підприємств типовим наслідком економічної кризи стала гостра нестача оборотних коштів. Відомо, що існує пряма залежність між результатами діяльності підприємства і системою формування і використання його оборотних коштів, оскільки саме їх обґрунтований обсяг і оптимальна структура забезпечує підприємству достатній рівень платоспроможності. Для забезпечення ефективності функціонування підприємства варто постійно вдосконалювати процеси формування і використання оборотних активів, здійснюючи безперервний процес виробництва та реалізації продукції при мінімальному їх рівні.

Для забезпечення ефективності господарської діяльності принцип оптимальності складу майна направлений, з одного боку, на забезпечення майбутнього повного корисного використання окремих його видів, а з іншого – на підвищення сукупної потенційної їх здатності генерувати операційний прибуток.

Відтворення основних засобів – це процес безперервного їх поновлення у зв'язку з фізичним зносом або так званім «моральним» старінням, спричиненим науково–технічним прогресом, до настання повного фізичного спрацювання. Зношеність основних фондів призводить до зниження ринкової вартості підприємства та його конкурентоспроможності, тому у світовій практиці вирішальна роль здійснення процесу оновлення основних засобів належить амортизаційним відрахуванням. Це пояснюється перевагою амортизаційних відрахувань у порівнянні з іншими джерелами інвестицій: при будь-якому фінансовому стані підприємства амортизаційні відрахування мають місце і завжди залишаються у його розпорядженні.

Протягом строку служби об'єктів основних засобів підприємства акумулюють перенесену на виготовлену продукцію вартість у формі амортизаційних відрахувань. Функціонування основних засобів у фізичному вигляді завершується після закінчення строку служби об'єкта основних засобів, і відбувається перетворення накопичених амортизаційних відрахувань у нові об'єкти основних засобів, які приходять на зміну зношеним та вибулим з експлуатації. Не менш важливу роль у процесі відтворення основних засобів відіграють зовнішні джерела. До цих джерел відносяться банківські кредити і позики, лізинг, іноземні інвестиції.

В Україні на рівні підприємств розробка амортизаційної політики розглядається як другорядне питання і не знаходить відповідного місця у вирішенні завдань оновлення основних засобів. Амортизаційні відрахування в значній мірі використовуються не за своїм безпосереднім призначенням [47]. Головним джерелом фінансування відтворення основних засобів на підприємствах в Україні упродовж останніх років є власні кошти підприємств.

Ефективне використання основних засобів підприємства як основної частини його іммобілізованого майна здійснюється за схемою, представленою на рис. 1.8.

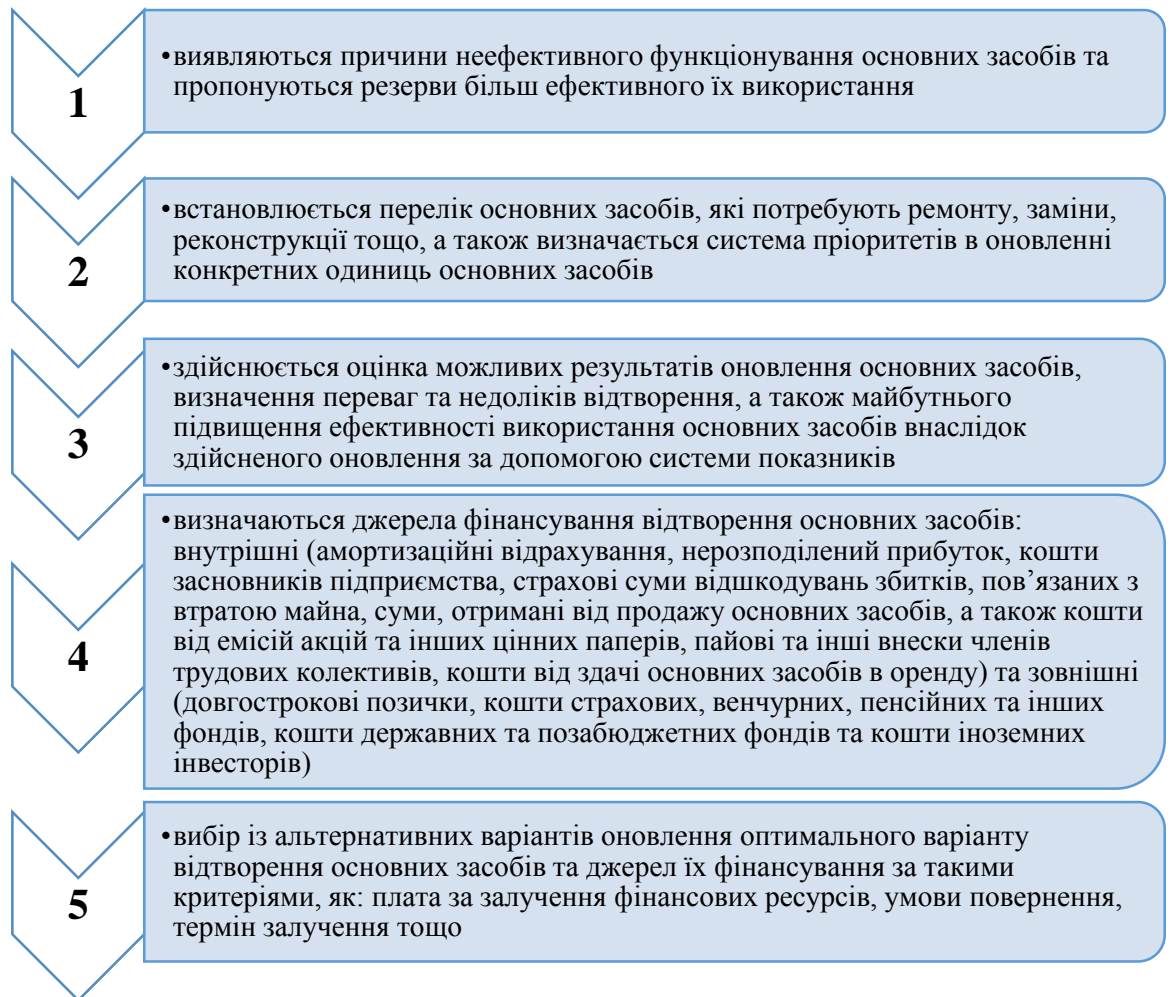

Рис. 1.8. Етапи забезпечення ефективного використання основних засобів підприємства

Однією з головних причин, які гальмують оновлення основних засобів в Україні є нестача вільних фінансових ресурсів. Одним із найефективніших методів оновлення основних фондів в Україні є залучення іноземних інвестицій. На сьогоднішній день через війну інвестиційна активність підприємств є надзвичайно низькою – обсяги інвестицій, направлених на оновлення основних засобів не перевищують в окремих галузях і 1 %. Тому

вирішення проблеми підвищення ефективності відтворення основних засобів є одним з основних завдань виробничої діяльності підприємств, від результату якого залежить їх фінансовий стан та конкурентоспроможність.

Необхідний обсяг оборотних активів слід розглядати з двох позицій: ліквідності та доходності. При низькому рівні оборотних активів можлива втрата ліквідності і, як наслідок, можливі перебої в роботі та втрата доходів. При зростанні величини оборотних активів ризик втрати ліквідності знижується. При деякому оптимальному рівні оборотних активів прибуток стає максимальним. Подальше зростання оборотних активів, приводитиме до того, що підприємство матиме у своєму розпорядженні вільні активи, утримання яких призводить до витрат і зниження прибутку.

Таким чином, стратегія і тактика впливу на процеси використання оборотних коштів полягає у пошуку компромісу між ризиком втрати ліквідності та ефективністю роботи підприємства.

Першим кроком у системі ефективного використання оборотних коштів варто виділити їх структурний аналіз та динаміку, що дозволить визначити, яка тенденція: зменшення чи збільшення оборотних коштів, спостерігалася на підприємстві за попередні роки та визначити оптимальний обсяг і структуру оборотних коштів. Наступним кроком є аналіз показників ефективності використання оборотних коштів, а також чинників, які впливають на них.

Значних успіхів у зниженні загальної потреби в оборотних активах можна досягти напрацювавши ефективну політику управління дебіторською заборгованістю. Невиправдана дебіторська заборгованість є іммобілізацією власного капіталу, а перевищення її певного рівня може призвести до втрати ліквідності і навіть зупинки виробництва. Така ситуація досить характерна для національної економіки з її хронічними неплатежами.

Найбільш відомим інструментом інкасації дебіторської заборгованості є надання знижок за швидку оплату продукції. Багато підприємств використовують цей інструмент для прискорення повернення дебіторської

заборгованості, однак роблять це інтуїтивно, без відповідних розрахунків, допускаючи при цьому помилки. Застосування механізму знижок за швидку оплату доцільне лише постійним клієнтам при суровому дотриманні ними платіжної дисципліни за термінами та сумами.

Нетрадиційним для національних підприємств, хоча і достатньо перспективним є такий інструмент повернення дебіторської заборгованості як факторинг – продаж дебіторської заборгованості. Це пояснюється високим ризиком неповернення дебіторської заборгованості в наших умовах, досить високими цінами на факторингові послуги.

У розвинутих країнах досить широко використовується спосіб резервування власних оборотних активів в цінні папери, що легко реалізуються. Для розрахунку оптимальної величини продажу цінних паперів використовуються моделі Баумоля, Міллера-Орра та інші, що дозволяють планувати як стабільні, так і змінні грошові потоки [8].

Модель Баумоля дозволяє виділити чинники для визначення оптимального залишку грошових коштів, а саме: середній залишок, загальну суму нових надходжень грошових коштів та максимальний залишок.

Модель Міллера-Орра, яка враховує невизначеність вхідних і вихідних потоків є досконалішою за модель Баумоля. Зокрема, до переваг моделі Міллера-Орра належить те, що на відміну від моделі Баумоля, яка використовує стохастичний процес Бернуллі, коли надходження і використання коштів від періоду до періоду відбувається через стихійні і випадкові події, враховуючи цим щоденні надходження і витрати підприємства, модель Міллера-Орра не враховує щоденні коливання грошових потоків, а працює виходячи з їх максимального рівня, поступово витрачаючи та не поповнюючи грошові кошти протягом роботи до того часу, поки вони не вичерпаються і настане небезпека погіршення фінансового стану, яка, як наслідок, призводить до продажу цінних паперів для забезпечення подальшого функціонування підприємства. На жаль, цей метод управління грошовими потоками поки що недоступний більшості

національних виробників через відсутність у країні надійних цінних паперів, традиційної недовіри до фінансових інструментів тощо.

Як нестача грошових коштів, так і їх надлишок чинять значний вплив на роботу підприємства, спричиняючи збої у виробництві чи постачанні сировини, чим зменшують очікуваний прибуток. Саме тому дуже важливим є прискорення залучення грошових оборотних коштів як із внутрішніх, так і з зовнішніх джерел, чого можна досягти, здійснивши такі кроки [29]:

- 1) формування знижок на великі партії продукції, що купується за готівку,
- 2) всебічне рекламування продукції,
- 3) участь у виставках та ярмарках,
- 4) пошук нових ринків збуту продукції,
- 5) забезпечення часткової чи повної попередньої оплати за вироблену продукцію,
- б) залучення короткострокового, бюджетного чи податкового кредиту.

Отже, внаслідок прискорення оборотності фінансових (грошових) коштів зменшиться потреба в них, що дозволить підприємству вивільнити частину цих коштів з обороту та використати для збільшення виробництва, інвестування в інші види діяльності чи створення дочірніх підприємств.

В процесі діяльності з метою забезпечення найефективнішого використання мобільної частини майна підприємства – оборотних активів – виникає об'єктивна необхідність здійснювати їх нормування у відповідності з плановими показниками виробництва. Традиційно в економічній літературі виділяють чотири групи методів нормування оборотних активів: метод техніко-економічних розрахунків; економіко-статистичні методи; економіко-математичні методи; евристичні методи (експертних оцінок). На основі обраного методичного підходу здійснюються розрахунки обсягів і рівнів окремих видів оборотних активів та їх загального нормативу з використанням перелічених методів. Розраховані нормативи повинні відповідати заданому критерію достатності. Норматив буде вважатись оптимальним з точки зору

критерію достатності, якщо плановані темпи зростання товарообороту перевищуватимуть темпи збільшення обсягу товарних запасів.

Критерієм ефективності використання оборотних активів підприємства є прискорення їх обертання та зростання рентабельності. Прискорення обертання загальної суми оборотних активів досягає шляхом збільшення частки оборотних активів з високою оборотністю і зниження частки активів, що обертаються повільно. До активів з високою оборотністю можна віднести: запаси сировини і матеріалів, по яких не створюються страхові резерви; запаси готової продукції, що користуються високим попитом; грошові кошти, які постійно знаходяться в постійному обороті.

Підвищення рентабельності оборотних активів досягається шляхом своєчасного використання тимчасових вільних залишків грошових активів для формування ефективного портфелю поточних фінансових інвестицій, що можуть принести підприємству прямий дохід у формі процентів або дивідендів, розміщення коштів на депозит. З метою оптимізації прибутковості оборотних активів необхідно оптимально поєднувати активи, що дають прямий дохід і ті активи, які такого доходу не приносять.

Висновки до розділу 1

У першому розділі роботи досліджено теоретичні засади формування та використання майна. Встановлено, що функціонування підприємства у ринковій економіці передбачає наявність відповідного майна, що забезпечує його безперервний розвиток, економічне зростання та збереження фінансової незалежності.

Виявлено, що теоретична сутність майна науковцями розглядається по різному. Більшість із них притримуються позиції, що майно підприємства – це сукупність його матеріальних цінностей, а також пов'язаних з ними майнових прав, які використовуються для здійснення фінансово-господарської діяльності та отримання прибутку.

Систематизація існуючих підходів до класифікації майна підприємства дає можливість дійти до висновку, що згідно з чинним законодавством України до складу майна підприємства відносять його оборотні та необоротні активи, відображені у балансі (основні засоби підприємства, нематеріальні активи, незавершене будівництво, запаси, цінні папери, грошові кошти, дебіторська заборгованість).

Першочерговим завданням в контексті забезпечення безперебійної діяльності підприємства й розширення виробництва в сучасних складних умовах є формування достатнього обсягу майна, виявлення і задоволення потреби в окремих його видах, а також оптимізації його складу для забезпечення умов ефективності господарської діяльності. Структура та величина кожного з видів майна, джерела його фінансування залежать від економічних потреб, стадії виробничого циклу та стратегічних пріоритетів й тактичних завдань розвитку підприємства.

Система фінансування активів підприємства повинна забезпечити, в першу чергу, підприємства своєчасне і повне задоволення потреби підприємства в оборотних засобах у процесі його фінансово-господарської діяльності. Проте не менш вагоме значення відводиться своєчасному відтворенню основних засобів як головної частини його іммобілізованого майна.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МАЙНА ПІДПРИЄМСТВА

2.1. Методичні засади нормування оборотних активів підприємства

Прибуткова діяльність підприємств в умовах воєнного стану залежить, у першу чергу, від вмілого формування і використання оборотних активів підприємства, що забезпечують безперебійність виробничого процесу.

Ефективне використання оборотних активів представляє собою частину загальної фінансової стратегії підприємства, що полягає у формуванні необхідного обсягу і складу оборотних активів, раціоналізації й оптимізації структури джерел їх фінансування. У цьому контексті з методичної точки зору важливим є процес нормування оборотних активів, що передбачає обчислення частини оборотних активів (запасів та витрат), потрібної підприємству для забезпечення нормального, неперервного процесу виробництва, реалізації продукції та розрахунків.

Норматив – це мінімальний розмір власних оборотних активів у грошовому вираженні, необхідний підприємству для забезпечення нормального, безперебійного процесу виробництва, реалізації продукції й розрахунків.

Нормування оборотних активів включає розробку й установлення кожним підприємством економічно обґрунтованих норм по окремих видах матеріальних цінностей, що ним використовуються, витрат виробництва і розрахунок нормативу власних оборотних активів у грошовому вираженні на кінець періоду (року, кварталу), з метою прискорення їх оборотності й найбільш ефективного використання матеріальних і фінансових ресурсів.

В умовах сьогодення сформувалась сукупність причин, що зумовлюють необхідність нормування оборотних активів на підприємствах, головні з яких відображені на рис. 2.1.

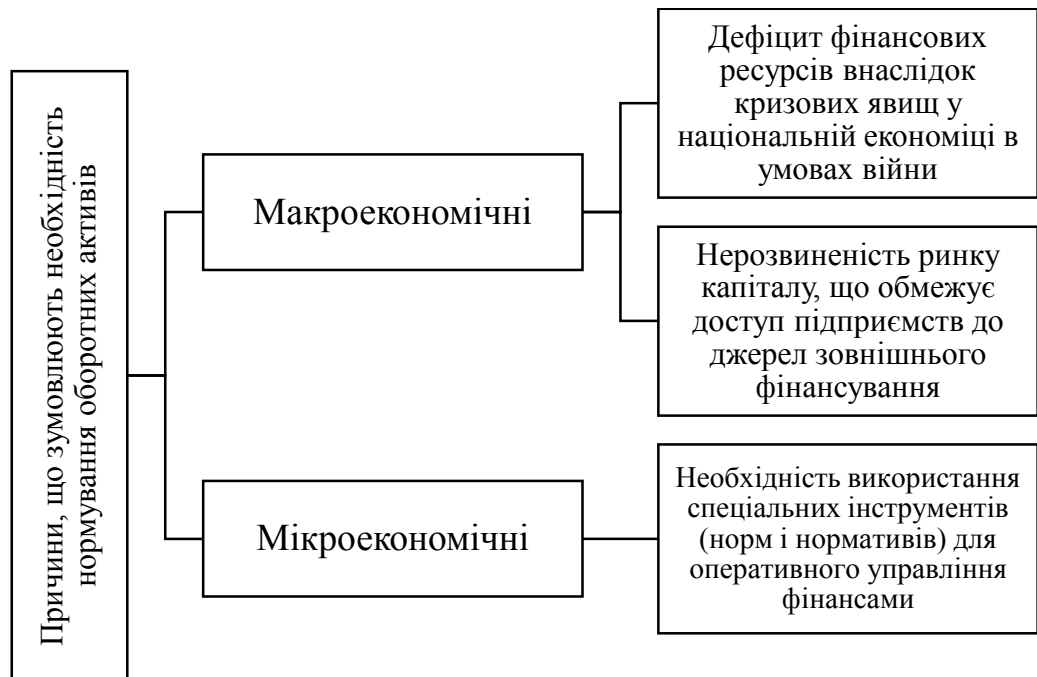

Рис. 2.1. Основні причини, що зумовлюють необхідність нормування оборотних активів підприємства

Нормування оборотних активів може здійснюватись методом прямого рахунку, аналітичним методом або методом коефіцієнтів. Метод прямого розрахунку дозволяє найбільш точно визначити потребу в оборотних активах, так як враховує всі організаційно-технологічні, технічні, транспортні та інші характерні особливості, досвід і стан розрахунків. Обґрунтований розрахунок здійснюється за кожним елементом оборотних активів з врахуванням завдань виробничого плану, постачання та збуту.

Аналітичний метод визначення потреби в оборотних активах базується на здійсненні розрахунків з врахуванням середніх фактичних залишків та змін обсягів виробництва. При цьому здійснюється коригування з врахуванням зайвих і непотрібних запасів, неліквідів, які, можливо, мали місце в попередньому періоді.

Коефіцієнтний метод дозволяє здійснити розрахунок потреби в оборотних активах з урахуванням тенденцій і співвідношень в змінах обсягу виробництва та окремих видів запасів і затрат. Частина з них знаходиться в прямій пропорційній залежності від змін в обсягу виробництва – сировина,

матеріали, покупні напівфабрикати, незавершене виробництво, готова продукція на складі, інша ж частина залежить в значно меншій мірі – малоцінні і швидкозношувані предмети, запчастини для ремонтів, витрати майбутніх періодів тощо [67].

Використання того або іншого методу розрахунку нормативів власних оборотних активів залежить від часу функціонування й рівня економіки підприємств. При створенні підприємств, а також в умовах їхнього функціонування найбільше доцільно для розрахунку нормативів власних оборотних активів застосовувати метод прямого рахунку.

Норматив власних оборотних активів на сировину, основні матеріали й напівфабрикати визначається множенням вартості одноденної їхньої витрати в планованому році на норму запасу в днях. У вигляді формули це може бути представлено так:

$$H = O * N \quad (2.1)$$

де H – норматив власних оборотних активів, грн.; O – одноденна витрата сировини, матеріалів і напівфабрикатів, грн.; N – норма оборотних активів, днів.

Норма оборотних активів по кожному виді або однорідній групі матеріалів урахує час їхнього перебування в поточних, страхових, транспортних, технологічному запасах, а також час, необхідний для вивантаження, доставки, прийому й складування матеріалів. При цьому одноденна витрата сировини, матеріалів і напівфабрикатів визначається розподілом вартості їх річного витрачання у планованому періоді на 360 днів.

Поточний запас – основний вид запасу сировини, матеріалів і напівфабрикатів. На розмір поточного запасу впливають: періодичність поставок матеріалів по договорах (цикл постачання) та обсяг їх споживання у виробництві.

При поставках матеріалів за графіком і щоденним їхнім споживанням у виробництві рівними партіями середній інтервал між поставками, тобто цикл

постачання, розраховується шляхом розподілу 360 днів на число планованих поставок. При місцевих поставках середній інтервал визначається шляхом розподілу оптимальної з погляду економічної доцільності партії матеріалів на їхнє середньоденне споживання. Норма оборотних активів у поточному запасі приймається, як правило, у розмірі 50% середнього циклу постачання, що обумовлено поставкою матеріалів декількома постачальниками й у різний термін.

Страховий запас – другий по величині вид запасу, що визначає загальну норму. Страховий, або гарантійний, запас необхідний на кожному підприємстві для гарантії безперервності процесу виробництва у випадках порушення умов і строків поставок матеріалів контрагентами, транспортом або відвантаження некомплектних партій. Страховий запас створюється, як правило, у розмірі 50% поточного запасу, але може бути й менше цієї величини залежно від розташування постачальників й імовірності перебоїв у поставках.

Транспортний запас створюється у випадку перевищення строків вантажообігу в порівнянні зі строками документообігу. Технологічний запас створюється в період підготовки матеріалів до виробництва, включаючи аналіз і лабораторні випробування. Цей запас враховується в тому випадку, якщо він не є частиною процесу виробництва. Наприклад, при підготовці до виробництва деяких видів сировини й матеріалів необхідно час на підсушування, розігрів, доведення до певних концентрацій і т.п.

Час на вивантаження, доставку, приймання й складування матеріалів, також приймається в розрахунок норми запасу сировини, основних матеріалів і покупних напівфабрикатів. Норми цього часу встановлюються по кожній операції на середній розмір поставки на підставі технологічних розрахунків або за допомогою хронометражу.

Додаванням обчислених по окремих операціях норм оборотних активів по відповідному виду сировини, матеріалів і напівфабрикатів одержують загальну норму. Множенням загальної норми на вартість одноденних витрат відповідного виду цінностей визначають норматив.

Запаси палива на підприємствах створюються, як правило, у розмірі мінімальних залишків, з урахуванням зміни його споживання (витрати) у планованому році. Норматив же по цьому виду цінностей визначається аналогічно нормативу по сировині, основним матеріалам і покупним напівфабрикатам.

Норматив власних оборотних активів на допоміжні матеріали визначається множенням норми запасу в днях на вартість одноденних їх витрат. При цьому норми по видах допоміжних матеріалів обчислюються в такому ж порядку, як і по основних матеріалах.

Норматив на запаси тари розраховується множенням норми в днях на вартість одноденного обороту тари по видах. Норма оборотних активів по тарі визначається залежно від джерел надходження (способу заготівлі) і порядку використання. Розрізняють тару покупну, власного виробництва, поворотну й безповоротну. По покупній тарі, призначеної для пакування готової продукції, норма оборотних активів встановлюється так само, як по сировині, основним матеріалам і покупним напівфабрикатам – виходячи з інтервалів поставок. По тарі власного виробництва, вартість якої врахована в ціні готової продукції, норма запасу визначається проміжком часу від виготовлення тари до пакування в неї продукції, призначеної до відвантаження. По поворотній тарі норма оборотних активів складається із часу одного обороту тари, що включає період з моменту оплати тари з матеріалами до здачі документів у банк на відвантажену постачальникові тару. Норматив оборотних активів по тарі в цілому дорівнює сумі добутоків одноденного обороту (витрати) тари по видах на норму запасу в днях.

Для своєчасного проведення капітальних і поточних ремонтів машин, транспортних засобів й устаткування підприємства повинні мати певні запаси запасних частин і ремонтних матеріалів. Норматив на запасні частини для ремонту машин, устаткування й транспортних засобів може обчислюватися двома методами: методом прямого рахунку й укрупненим методом.

При методі прямого рахунку кількість запасних частин й їхня вартість, необхідні для проведення капітального й поточного ремонтів у планованому році, визначаються на підставі кошторисів, складених на ремонт відповідних видів машин, транспортних засобів й устаткування. Однак, оскільки цей метод скрутний, розрахунок нормативу на запасні частини можна робити укрупненим методом.

При укрупненому методі вирахування нормативу виробляється виходячи з норми, обумовленої в абсолютних величинах, і вартості машин, устаткування й транспортних засобів. При цьому норма оборотних активів обчислюється в абсолютних величинах розподілом вартості середньорічного залишку запасних частин на середню вартість машин, транспортних засобів й устаткування. А норматив визначається множенням норми (у грн., коп.) на балансову (первісну) вартість машин, транспортних засобів й устаткування, наявних на кінець планованого року.

Витрати у незавершеному виробництві складають всі витрати, вкладені у вартість початих, але незакінчених виробів, що перебувають на різних стадіях виробничого процесу з моменту першої операції до здачі готової продукції на склад. Величина нормативу оборотних активів для незавершеного виробництва, залежить від обсягу й видів виробленої продукції, тривалості виробничого циклу, собівартості продукції й характеру наростання витрат у процесі виробництва. Розрахунок нормативу оборотних активів у незавершеному виробництві виробляється по формулі:

$$H = Z_0 * D_{\text{ц}} * K, \quad (2.2)$$

де H – норматив власних оборотних активів; Z_0 – одноденні витрати на виробництво продукції в IV кварталі; $D_{\text{ц}}$ – тривалість виробничого циклу (дні); K – коефіцієнт наростання витрат.

Одноденні витрати визначаються розподілом витрат на випуск валової продукції в оцінці по виробничій собівартості четвертого кварталу планованого

року на 90 днів. Коефіцієнт наростання витрат відбиває характер наростання витрат у незавершеному виробництві по днях виробничого циклу.

Всі витрати в процесі виробництва підрозділяються на одноразові й наростаючі. До одноразового ставляться такі витрати, які здійснюються на початку виробничого циклу. Вони включають витрати сировини, основних матеріалів, покупних напівфабрикатів. Інші витрати вважаються наростаючими. Наростання витрат у процесі виробництва може відбуватися рівномірно й нерівномірно. При рівномірному наростанні витрат середня вартість незавершеного виробництва обчислюється як сума всіх одноразових витрат і половини наростаючих витрат.

При рівномірному наростанні витрат коефіцієнт обчислюється по формулі:

$$ДО = (Зe + 0.53н) / (Зe + 3н) , \quad (2.3)$$

де ДО – коефіцієнт наростання витрат; Зе – одноразові витрати; 3н – наростаючі витрати.

При нерівномірному наростанні витрат по днях виробничого циклу коефіцієнт наростання витрат визначається по формулі:

$$ДО = 3 / П \quad (2.4)$$

де 3 – середня вартість виробу в незавершеному виробництві; П – виробнича собівартість виробу.

До готової продукції відносяться вироби, закінчені виробництвом, прийняті відділом технічного контролю й здані на склад. Норматив оборотних активів на залишки готової продукції визначається як добуток норми оборотних активів у днях на вартість одноденного випуску товарної продукції в майбутньому році по виробничій собівартості. У вигляді формули це можна представити в такий спосіб:

$$H = Y / D * T \quad (2.5)$$

де H – норматив оборотних активів на готову продукцію, грн.; Y – випуск товарної продукції в четвертому кварталі майбутнього року (при рівномірно наростаючому характері виробництва) по виробничій собівартості, грн.; D – кількість днів у періоді (90); T – норма оборотних активів на готову продукцію, днів.

При цьому норма оборотних активів на запаси готової продукції (у днях) складається з наступних елементів: часу, необхідного для комплектування виробів для поставки; часу на пакування продукції; часу на оформлення до банку платіжних документів. Визначення часу на зазначені види операцій здійснюється розрахунковим методом (хронометражем).

До витрат майбутніх періодів належать витрати, понесені у поточному періоді, що відносяться на собівартість продукції в наступні періоди (витрати по освоєнню нових видів продукції, удосконалюванню технологій виробництва, а також витрати на підписку періодичних видань, орендна плата, тощо). Норматив на витрати майбутніх періодів визначається в такий спосіб:

$$H = P_{нг.} + P_{пг.} - C, \quad (2.6)$$

де H – норматив власних оборотних активів на витрати майбутніх періодів; $P_{нг.}$ – сума витрат майбутніх періодів на початок планованого року; $P_{пг.}$ – сума витрат майбутніх періодів, які будуть зроблені в планованому році по відповідних кошторисах; C – сума витрат майбутніх періодів, що включає в собівартість продукції планованого року.

Такий порядок розрахунку нормативів власних оборотних коштів по їхніх окремих елементах методом прямого рахунку додаванням сум приватних нормативів одержують сукупний норматив по підприємству в цілому.

Вирахування нормативу по оборотних активах, розмір яких залежить від зміни обсягу виробництва, розраховується множенням діючого

нормативу по цих елементах оборотних активів на відсоток зміни обсягу виробництва, а по оборотних активах, розмір яких не залежить від зміни обсягів виробництва, –множенням діючого нормативу по цих видах оборотних активів на 50% приросту обсягу виробництва. Обчислена сума сукупного нормативу на планований рік з урахуванням зміни обсягів виробництва коректується на встановлений розмір прискорення оборотності оборотних активів у планованому.

Сукупний норматив власних оборотних активів на кінець планованого року визначається додаванням сум нормативів, розрахованих по окремих елементах нормованих запасів цінностей, і витрат виробництва. Він визначає загальну потребу господарюючого суб'єкта в оборотних активах, необхідних для забезпечення нормального процесу виробництва, реалізації продукції й розрахунків. Оскільки розрахований сукупний норматив на кінець планованого року в діючих підприємствах включає як норматив на початок планованого року, так і його приріст у планованому році, то визначають джерела покриття діючого нормативу і його приросту.

Значення нормування оборотних коштів полягає в такому:

По-перше, правильне визначення нормативу оборотних коштів забезпечує безперервність і безперебійність процесу виробництва.

По-друге, нормування оборотних коштів дає змогу ефективно використовувати оборотні кошти на кожному підприємстві.

По-третє, від правильно встановленого нормативу оборотних коштів залежить виконання плану виробництва, реалізації продукції, прибутку та рівня рентабельності.

По-четверте, обґрунтовані нормативи оборотних коштів сприяють зміцненню режиму економії, мінімізації ризику підприємницької діяльності.

Порівняння фактичної наявності оборотних коштів з нормативом дає змогу визначити брак або надлишок власних оборотних коштів. Брак власних оборотних коштів означає перевищення нормативу оборотних коштів над фактичною наявністю їх. Він може виникнути з вини самого підприємства,

інших підприємств, у результаті зміни умов господарювання, не взятих до уваги своєчасно, через стихійне лихо та з інших причин.

В умовах сьогодення основними причинами браку власних оборотних коштів можуть бути: погана робота маркетингової служби; невиконання планів прибутку; слабка відповідальність підприємств за формування і збереження власних оборотних коштів та їх нецільове використання; несвоєчасне фінансування приросту нормативу оборотних коштів; наявність дебіторської заборгованості (несвоєчасні розрахунки) тощо. Брак власних оборотних коштів може виникати у зв'язку зі значним підвищенням цін у результаті інфляційних процесів.

2.2. Показники ефективності використання активів підприємства

Окрім формування оптимальних обсягів оборотних коштів важливим є їх ефективне використання. Аналіз майнового стану підприємства – початковий етап оцінювання ефективності використання майна. Від складу, структури та динаміки майна залежать подальші оціночні процедури, адже в залежності від переважання в складі майна тих чи інших видів оборотних чи необоротних активів в подальшому мають обиратися акценти поглибленого аналізу ефективності використання майна підприємства в цілому.

Аналіз майнового стану починається із дослідження структурної динаміки його складових та капіталу, котрим володіє підприємство та визначення змін які відбулися за аналізований період. Тенденції зміни майна підприємства слід пов'язувати з основними джерелами його формування. Для цього розглядаються показники пасиву балансу: підсумок, власний і позиковий капітал. Також слід перевірити правильність вкладення коштів в активи підприємства. За інших рівних умов, ознаками позитивного майнового стану досліджуваного підприємства є: збільшення підсумку балансу в кінці звітної періоду в порівнянні з початковим; перевищення темпів приросту оборотних активів над необоротними; перевищення величини і темпів росту власного

капіталу над позиковим; зразкова рівність темпів приросту кредиторської та дебіторської заборгованості [30]. Основні етапи аналізу ефективності використання майна наведено на рис. 2.2.

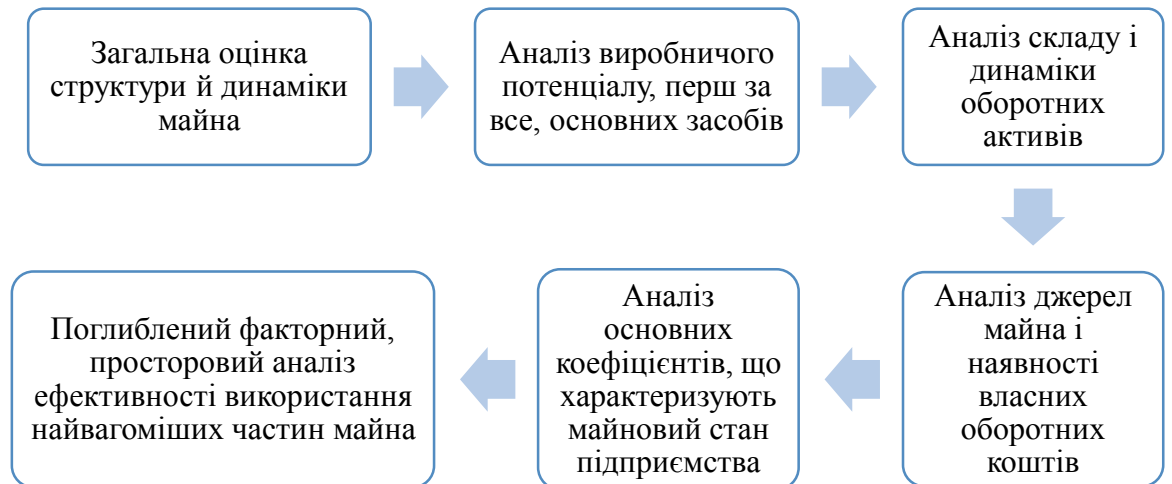

Рис. 2.2. Послідовність аналізу ефективності використання майна підприємства

Основними підходами до аналізу майна підприємства є вертикальний і горизонтальний аналіз фінансової звітності; факторний аналіз, ступені взаємного впливу на діяльність підприємства причинно-наслідкових зв'язків, технічні прийоми аналізу майна. Для цілей горизонтального і вертикального аналізу майна підприємства складається агрегований баланс підприємства, на основі якого оцінюється структура і динаміка необоротних і оборотних активів.

Тенденції зміни майна підприємства слід пов'язувати з основними джерелами його формування. Тому аналіз майнового стану починається із дослідження структурної динаміки його складових та капіталу, котрим володіє підприємство задля визначення змін, які відбулися протягом аналізованого періоду. Для цього розглядаються показники пасиву балансу: підсумок, власний і позиковий капітал. Також слід перевірити правильність вкладення коштів в активи підприємства.

Вертикальний аналіз показує структуру майна підприємства та його джерел. Як правило, показники структури розраховуються у відсотках до валюти балансу. Відносні показники згладжують негативний вплив інфляційних процесів, які істотно утруднюють зіставлення абсолютних показників у динаміці. Горизонтальний аналіз звітності полягає в побудові однієї чи кількох аналітичних таблиць, в яких абсолютні показники доповнюються відносними темпами зростання (зниження). Слід зауважити, що в умовах інфляції цінність результатів горизонтального аналізу знижується. Структура вартості майна не визначає фінансового стану підприємства. Аналіз структури майна підприємства, її динаміки не дає відповіді на питання скільки вигідно для інвестора вкладення коштів у дане підприємство, лише оцінює стан активів і наявність коштів для погашення зобов'язань.

Основні групи відносних показників, за допомогою яких оцінюється майновий стан підприємства та ефективність використання іммобілізованої частини майна (основних засобів) систематизовано на рис. 2.3.

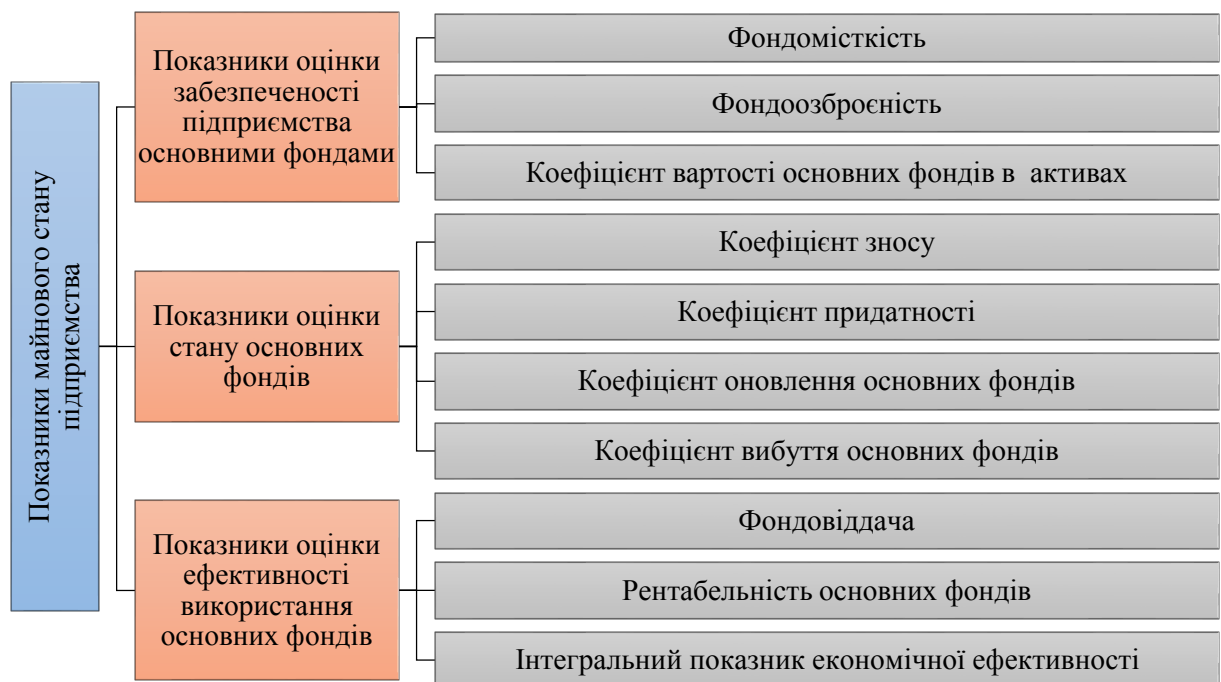

Рис. 1.6. Система показників оцінювання стану та ефективності використання основних фондів підприємства

Основними показниками, за допомогою яких здійснюють оцінку майнового стану підприємства є: коефіцієнт реальної вартості основних засобів; коефіцієнт зносу основних засобів; коефіцієнт придатності основних засобів; частка оборотних виробничих фондів в обігових коштах; частка основних засобів в активах; коефіцієнт мобільності активів; фондомісткість; фондоддача. На основі аналізу цих показників можна оцінити поточний майновий стан підприємства.

Одним із ключових показників забезпеченості підприємства основними фондами є фондомісткість (Φ_m), що показує, на яку суму потрібно придбати основні виробничі фонди підприємству для випуску необхідних обсягів продукції (послуг). Його можна обчислити за формулою:

$$\Phi_m = \frac{\overline{OF}}{ЧД} = \frac{\Phi_{\text{№1 1010 напоч}} + \Phi_{\text{№1 1010 накін}}}{\frac{2}{\Phi_{\text{№2 2000}}}} \quad (2.6)$$

де \overline{OF} – середньорічна вартість основних фондів; ЧД – чистий дохід від реалізації.

Під фондоозброєністю праці ($\Phi_{\text{озбр}}$) розуміють показник ефективності використання основних виробничих фондів працівниками підприємства, який розраховується як співвідношення вартості активної частки основних виробничих фондів і чисельності промислово-виробничого персоналу в максимально завантажену робочу зміну підприємства ($Ч_{\text{пвп}}$), тобто за формулою:

$$\Phi_{\text{озбр}} = \frac{\overline{OF}}{\text{Чисельністьпрацівників}} = \frac{\Phi_{\text{№1 1010 напоч}} + \Phi_{\text{№1 1010 накін}}}{\frac{2}{\text{Чисельністьпрацівників}}} \quad (2.7)$$

Коефіцієнт вартості основних фондів в активах підприємства показує питому вагу залишкової вартості основних засобів у загальній вартості майна

підприємства і визначається як відношення залишкової вартості основних засобів до валюти балансу. Розраховується за формулою:

$$K_{\text{воф}} = \frac{\text{ОФ}_{\text{к.р.}}}{\text{ВБ}} = \frac{\text{Ф№1 1010 на кін}}{\text{Ф№1 1300 на кін}} \quad (2.8)$$

де $\text{ОФ}_{\text{к.р.}}$ – залишок основних фондів на кінець періоду; ВБ – валюта балансу.

Одним із основних показників оцінки стану основних фондів є коефіцієнт зносу, який характеризує частку вартості основних фондів, що її списано на витрати виробництва у попередніх періодах. Коефіцієнт зносу визначається відношенням суми зносу основних фондів до балансової вартості основних фондів.

$$K_3 = \frac{3}{\text{ПВ}} = \frac{\text{Ф№1012 на кін}}{\text{Ф№1011 на кін}} \quad (2.9)$$

де 3 – сума зносу основних фондів; ПВ – первісна вартість основних фондів.

Оберненим за змістом до коефіцієнту зносу є коефіцієнт придатності, котрий показує, яка частина основних фондів придатна для експлуатації в процесі господарської діяльності.

$$K_{\text{п}} = \frac{3\text{В}}{\text{ПВ}} = \frac{\text{Ф№1 1010 на кін}}{\text{Ф№1 1011 на кін}} \quad (2.10)$$

де 3В – залишкова вартість основних фондів на кінець періоду.

Коефіцієнт оновлення основних фондів характеризує інтенсивність введення в дію нових основних фондів і показує частку введених основних фондів за визначений період у загальній вартості основних фондів на кінець звітного періоду.

$$K_{OH} = \frac{OF_H}{OF_{к.р.}} = \frac{\Phi N^{\circ}5 2060 \text{ гр. 5}}{\Phi N^{\circ}1 1011 \text{ на кін}} \quad (2.11)$$

де OF_H – вартість основних фондів, що надійшли.

Коефіцієнт вибуття показує інтенсивність вибуття основних фондів, тобто ступінь вибуття тих основних фондів, які або морально застаріли, або зношені й непридатні для подальшого використання. Позитивною в діяльності підприємства є ситуація, коли вартість уведених в дію основних фондів перевищує вартість вибутих основних фондів. Для цього розраховується коефіцієнт приросту основних фондів.

$$K_{виб} = \frac{OF_B}{OF_{п.р.}} = \frac{\Phi N^{\circ}5 2060 \text{ гр. 8}}{\Phi N^{\circ} 1011 \text{ поч}} \quad (2.12)$$

де OF_B – вартість основних фондів, що вибули; $OF_{п.р.}$ – вартість основних фондів на початок року.

Одним із основних показників оцінки ефективності використання основних фондів є фондovіддача, яка характеризує обсяг виробленої підприємством продукції (послуг) у вартісних вимірниках одиницею основних виробничих фондів.

$$\Phi_{від} = \frac{ЧД}{OF} = \frac{\Phi 2 \text{ р. 2000}}{\frac{\Phi N^{\circ}1 1010 \text{ на поч} + \Phi N^{\circ}1 1010 \text{ на кін}}{2}} \quad (2.13)$$

Збільшення цього відношення слід тлумачити як підвищення ефективності управління основними засобами.

Під рентабельністю основних фондів розуміють показник ефективності використання основних фондів підприємства, який розраховується як відношення прибутку від основної виробничої та невиробничої діяльності підприємства до середньорічної вартості основних виробничих фондів, тобто за формулою:

$$P = \frac{\text{ПдО}}{\text{ОФ}} * 100 = \frac{\text{Ф№2 2090}}{\frac{\text{Ф№1 1010 напоч} + \text{1010 накін}}{2}} * 100 \quad (2.14)$$

де ПдО – прибуток до оподаткування.

Інтегральний показник економічної ефективності використання основних фондів характеризує зв'язок між кількістю одиниць ресурсів, що застосовуються у процесі виробництва, та одержаною кількістю будь-якого продукту (результату діяльності):

$$I = \sqrt{\Phi_{\text{від}} * P} \quad (2.15)$$

Важливим аспектом діагностики та управління на підприємстві є мобільна частина майна – оборотні активи, вагомість дослідження ефективності використання яких підтверджується тим, що більшість виробничих підприємств не вміють управляти своїми оборотними активами, що призводить до значних витрат на їх утримання та знецінення. Наявність достатнього обсягу оборотних активів та їх ефективне використання забезпечує підприємству планові прибутки, безперебійне виробництво та достатній рівень ліквідності та платоспроможності.

Оборотні активи підприємств весь час перебувають у русі, проходячи послідовно три стадії кругообігу: заготівельну, виробничу та реалізацій. Послідовне проходження оборотними активами стадії кругообігу із зміною форм вартості називається оборотністю. Оборотність характеризується тривалістю одного обороту у днях та кількістю обертів за певний (аналізований) період, тобто коефіцієнтом оборотності. Тому основними показниками, що відображають ефективність використання оборотних активів, є коефіцієнти ділової активності та рентабельності.

До показників, що характеризують стан оборотних коштів, можна віднести коефіцієнт реальної вартості оборотних коштів у майні

підприємства (Крв). Цей показник визначається як відношення вартості оборотних коштів до вартості майна підприємства [49]:

$$\text{Крв} = \frac{M}{\Phi_n} \quad (2.16)$$

де Φ_n – фактична наявність (вартість оборотних коштів, грн.); M – вартість майна підприємства, грн.

Коефіцієнт реальної вартості оборотних коштів показує, яку частку у майні підприємства вони займають. Залежно від типу виробництва, виду продукції та інших чинників ця частка може бути різною. Але бажано, щоб вона забезпечувала можливість ритмічного, безперервного виробництва і, у разі необхідності, швидкої ліквідності оборотних активів [24].

Для характеристики ефективності використання оборотних коштів на підприємствах використовуються різноманітні показники, найважливішим з яких є швидкість обертання. Даний показник обчислюється в днях і характеризується періодом, за який оборотні кошти підприємства здійснюють один оборот, тобто проходять всі стадії кругообороту на підприємстві [26].

$$O = \frac{C \cdot T}{P} \quad (2.17)$$

де O – термін обертання оборотних коштів, днів; C – середні залишки нормованих оборотних коштів, грн.; T – тривалість періоду, за який обчислюється обертання, днів; P – обсяг реалізованої продукції, грн.

Тривалість обертання коштів – це синтетичний показник, здатний відобразити одночасно результати процесу матеріального відтворення – обсяг реалізації створених товарів і наданих послуг за даний період – і ефективність використання в цьому процесі матеріальних засобів і коштів.

Обертання оборотних коштів обчислюється за планом і фактично. Порівнюючи фактичний час обертання з плановим, визначають прискорення

або сповільнення обертання як щодо всіх нормованих оборотних коштів, так і щодо окремих їхніх статей. Унаслідок прискорення обертання оборотних коштів із обороту вивільняється частина коштів, що обраховується множенням фактичного одноденного обсягу реалізації продукції на дні прискорення обертання оборотних коштів.

Для характеристики ефективності використання оборотних коштів використовується коефіцієнт обертання, що визначається за формулою:

$$K_0 = \frac{P}{C} \quad (2.18)$$

де K_0 – коефіцієнт обертання оборотних коштів.

Цей показник характеризує кількість оборотів оборотних коштів за період, що аналізується. Що більше оборотів здійснюють оборотні кошти, то краще вони використовуються.

Коефіцієнт завантаження оборотних коштів є оберненим до коефіцієнта обертання показником і визначається за формулою:

$$K_3 = \frac{C}{P} \quad (2.19)$$

де K_3 – коефіцієнт завантаження оборотних коштів, коп.

Він характеризує участь оборотних коштів у кожній гривні реалізованої продукції. Що менше оборотних коштів припадає на 1 грн. обороту, то краще вони використовуються [37].

Для характеристики ефективності використання оборотних коштів можуть використовуватись коефіцієнт ефективності (прибутковість оборотних коштів) і рентабельність. Вони обчислюються за формулами [38]:

$$K_e = \frac{\Pi}{C} \quad (2.20)$$

$$P = \frac{\Pi}{C} * 100 \quad (2.21)$$

де K_e – коефіцієнт ефективності оборотних коштів, коп.; Π – прибуток від реалізації продукції, грн.; P – рентабельність оборотних коштів, %.

Якщо K_e є абсолютним показником і характеризує, скільки прибутку припадає на 1 грн. оборотних коштів, то P – відносний показник, що визначає ступінь використання оборотних коштів. Що більшим є значення першого і другого показників, то ефективніше використовуються оборотні кошти.

Основними показниками, що відображають ефективність використання оборотних активів, є коефіцієнти ділової активності та рентабельності. Показники ділової активності, які подано в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Систематизація показників ефективності використання оборотних активів за допомогою коефіцієнтів

№ з/п	Показник	Розрахунок	Характеристика
1	2	3	4
1	Коефіцієнт оборотності активів	$K_T = \frac{BP}{A}$	Характеризує, наскільки ефективно використовуються активи з точки зору обсягу реалізації, оскільки показує, скільки отримано чистої виручки на одиницю коштів, інвестованих у активи. Чисельно цей показник дорівнює фондівдачі оборотних засобів. Позитивним для діяльності підприємств є збільшення цього показника
2	Коефіцієнт завантаженості	$K_T = \frac{BP}{A}$	Характеризує, яка вартість оборотних засобів припадає на одну гривню вартості реалізованої продукції, що є також фондомісткістю одиниці продукції. Цей показник обернений до коефіцієнта оборотності. Чим менша ця величина, тим ефективніше використовуються оборотні засоби підприємства
3	Коефіцієнт оборотності обігових коштів	$K_{об} = \frac{\text{Число оборотів}}{\text{Обігові кошти}}$	Показує, скільки виручки припадає на одиницю обігових коштів. Позитивними змінами для підприємств вважають збільшення цього коефіцієнта
4	Період одного обороту обігових коштів	$T_{об} = \frac{360}{K_{об}}$	Показує середній період від витрачання коштів для виробництва продукції до отримання коштів за реалізовану продукцію. Позитивною тенденцією для підприємств є зменшення цього показника

Продовження таблиці 2.1

1	2	3	4
5	Коефіцієнт оборотності запасів	$K_{o.z.} = \frac{C_{PP}}{З_{сер}}$	Показує кількість оборотних коштів, інвестованих у запаси. Позитивними змінами для підприємств вважають збільшення цього коефіцієнта
6	Період одного обороту	$T_3 = \frac{360}{K_{o.z.}}$	Відображає період, протягом якого запаси трансформуються в кошти. Позитивною для підприємства є тенденція до зменшення цього показника, якщо це не перешкоджає нормальному процесу виробництва та не загрожує дефіцитом матеріальних ресурсів
7	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	$K_{одз} = \frac{BP}{ДЗ_{сер}}$	Показує, у скільки разів виручка перевищує середню дебіторську заборгованість. Позитивною тенденцією є збільшення даного коефіцієнта
8	Коефіцієнт оборотності власного капіталу	$K_{в.к} = \frac{ЧВ}{ВК}$	Показує, скільки чистої виручки від реалізації продукції припадає на одиницю власного капіталу. Позитивною тенденцією для підприємств є збільшення даного показника
9	Коефіцієнт оборотності готової продукції	$K_{озп} = \frac{BP}{ГП_{сер}}$	Показує, у скільки разів виручка перевищує середні запаси готової продукції. Позитивною тенденцією для підприємства є збільшення цього показника
10	Власні оборотні кошти	$P_k = OA - KЗ$	Робочий, функціонуючий капітал (показує обсяг оборотних активів, які фінансуються за рахунок власного капіталу і довгострокових зобов'язань. Наявність власних оборотних коштів означає не лише здатність платити поточні зобов'язання, але й можливість розширити виробництво. Позитивним є збільшення цього показника
11	Коефіцієнт забезпечення оборотних активів власними коштами	$K_{з.в.к.} = \frac{ВOK}{OA}$	Показує абсолютну можливість перетворення активів у ліквідні кошти. Позитивною тенденцією є збільшення цього показника, а рекомендоване його значення – більше 0,1-0,2
12	Маневреність капіталу	$M_{p.k} = \frac{3}{PK}$	Показує частку запасів у власних обігових коштах, що обмежує свободу маневру власними коштами. Позитивною для підприємств є тенденція до зменшення даного показника. Збільшення запасів призводить до уповільнення оборотності оборотних коштів, а в умовах інфляції – до залучення дорогих кредитів, що зменшує платоспроможність підприємств

Продовження таблиці 2.1

1	2	3	4
13	Коефіцієнт забезпечення власними обіговими коштами запасів	$K_{заб} = \frac{BOK}{З}$	Показує, наскільки запаси, що мають найменшу ліквідність у складі оборотних активів, забезпечені довгостроковими стабільними джерелами фінансування. Позитивним для підприємств є збільшення даного показника
14	Коефіцієнт покриття запасів	$K_{н.з} = \frac{BK}{ЗЗ}$	Показує, скільки власних коштів і довгострокових зобов'язань припадає на одиницю коштів, вкладених в запаси. Позитивною тенденцією є збільшення даного показників
15	Рентабельність оборотних активів	$P_a = \frac{ЧП}{A}$	Характеризує, наскільки ефективно підприємство використовує свої активи для отримання прибутку, тобто показує, який прибуток приносить кожна гривня, вкладена в активи підприємства. Позитивною тенденцією вважають ріст даного показника

Вагомими показниками, що розраховуються у процесі діагностики, є абсолютне та відносне вивільнення оборотних активів. За допомогою цих показників визначається вплив обсягу реалізації продукції та швидкості обертання оборотних активів на зміну їх розміру (потреби).

Абсолютне вивільнення розраховується за формулою (2.22):

$$\Delta OA_{абс} = (T_{об.1} - T_{об.0}) \cdot \frac{ЧВ_{реал.1}}{360}, \quad (2.22)$$

де $T_{об.1}$, $T_{об.0}$ – тривалість обертання оборотних коштів у звітному та базовому роках відповідно, дні; $ЧВ_{реал.1}$ – чиста виручка від реалізації продукції у звітному році, грн.

Відносне вивільнення визначається як:

$$\Delta OA_{відн.} = \frac{ЧВ_{реал.1} - ЧВ_{реал.0}}{K_{об.0}}, \quad (2.23)$$

де $ЧВ_{\text{реал.1}}$, $ЧВ_{\text{реал.0}}$ – чиста виручка від реалізації продукції у звітному та базовому роках відповідно, грн; $K_{\text{об.0}}$ – коефіцієнт оборотності оборотних активів у базовому році.

Результат розрахунку абсолютного вивільнення показує, наскільки зросла (зменшилась) потреба в оборотних активах в результаті прискорення їх обертання. Показник відносного вивільнення свідчить про збільшення (зменшення) потреби в оборотних активах у результаті зміни чистої виручки від реалізації продукції.

При проведенні діагностики важливим етапом є також визначення частки оборотних активів об'єкта досліджень у загальному обсязі оборотних активів галузі, регіону чи країни. Це дозволить порівняти діяльність об'єкта досліджень із іншими суб'єктами господарювання та вивчити вплив його результатів на розвиток економіки регіону та країни в цілому.

Наявність якісних результатів діагностики передбачає проведення поетапного дослідження оборотних активів і потребує доступу до всієї необхідної інформації. Достовірність результатів дозволяє приймати ефективні управлінські рішення і досягати поставлених цілей діяльності. Підприємства, які своєчасно виявляють наявні проблеми у формуванні та використанні майна, мають вищі шанси виходу з кризової ситуації, яка склалась чи загрожує в подальшому. Ефективність використання оборотних активів забезпечує підприємство належний майновий та фінансовий стан. Факторний аналіз показника оборотності оборотних активів дає можливість конкретизувати висновки щодо впливу чинників на зміну ділової активності господарюючого суб'єкта.

Результати діагностики дозволяють сформулювати комплекс пропозицій для підприємства, які допоможуть покращити не лише майновий стан підприємства, а й обумовлять ріст позитивного фінансового результату і рентабельності підприємства.

Висновки до розділу 2

У другому розділі узагальнено методичні підходи до забезпечення ефективності формування та використання майна підприємства. Охарактеризовано методичні засади нормування оборотних активів підприємства, систематизовано показники ефективності використання активів підприємства.

При формуванні майна першочерговим завданням є встановлення реальної потреби в ньому, після чого відбувається визначення оптимального співвідношення між основними й оборотними фондами з урахуванням виробничого напрямку підприємств.

Визначено, що нормування оборотних активів є важливим інструментом фінансового менеджменту, який допомагає підприємствам досягати балансу між ліквідністю, рентабельністю та фінансовою стійкістю. Охарактеризовано основні методи та напрями нормування різних видів оборотних активів підприємства.

Доведено, що аналіз складу та структури майна є початковим етапом оцінювання ефективності його використання та інструментом виявлення змін, які відбуваються у процесі здійснення господарської діяльності та управлінні майновим потенціалом підприємства. Систематизовано показники ефективності використання оборотних і необоротних активів підприємства.

Розширення і оновлення майна відбувається виходячи зі стратегічних цілей і тактичних завдань розвитку підприємства з урахуванням можливостей формування інвестиційних ресурсів. Аналіз і оцінювання ефективності використання майна – важлива складова фінансового аналізу діяльності підприємства, що є основою для прийняття управлінських рішень щодо підвищення ділової активності, платоспроможності й рентабельності підприємства.

РОЗДІЛ 3

ОЦІНЮВАННЯ МАЙНОВОГО СТАНУ ТА ФІНАНСОВИХ ПОКАЗНИКІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МАЙНА ПРАТ «ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ МОЛОКОЗАВОД»

3.1. Аналіз структури, динаміки та джерел формування майна підприємства

Ефективність фінансово-економічної діяльності підприємства, його фінансовий стан та темпи економічного зростання визначаються, в першу чергу, якістю управління його активами. Тому оцінювання ефективності використання майна підприємства варто розпочати з діагностики його майнового стану. Фінансовий аналіз ефективності використання майна проводиться на матеріалах ПрАТ «Тернопільський молокозавод», що орієнтоване на виготовлення молочної продукції.

Завод було засновано у 1957 році в місті Тернопіль на вулиці Лозовецька, 28. У перші роки його функціонування виробничі потужності заводу були незначними і загальні обсяги переробки молока становили близько 10 тонн за рік. Незабаром з'явилася нова потреба, яка полягала у збільшенні виробничих потужностей. Саме тому 28 червня 1969 року було прийнято рішення ввести в експлуатацію новий завод «Тернопільський місьмолокозавод» [48].

В 1987 році підприємство досягло піку виробництва, обсяги переробки молока становили 108 тонн за рік. Проте, у 1990-1999 роках у зв'язку з важкою економічною ситуацією завод значно занепав і в результаті цього обсяги переробки значно знизилися. І тільки у 2000 році молокозавод реконструювали, що дало змогу здійснювати переробку близько 300 тонн молока в день. Це дало позитивний результат на діяльності заводу і значно вплинуло на розширення асортименту продукції, налагодження співпраці з постачальниками сировини та відновлення ринків збуту.

Вже у 2002 році завод зареєстрував торгову марку «Молокія». Керівництво підприємства активно зайнялося інноваційним розвитком заводу. У результаті чого у 2005 році розпочалась масштабна реконструкція, яка завершилася тільки в 2017 році. На сьогоднішній день підприємство має власні торговельні представництва переважно у західних областях України та у місті Києві, загалом їх 13 [48].

ПрАТ «Тернопільський молокозавод» пройшов сертифікацію власних виробничих потужностей згідно з вимогами системи управління безпекою, отримавши сертифікат «Standard ISO 22000 : 2005» [49]. Це підтверджує, що усі виробничі потужності заводу повністю відповідають міжнародним стандартам і являються абсолютно безпечними для працівників, а також якісними для виготовлення молочної продукції. На ПрАТ «Тернопільський молокозавод» запроваджено німецьку інноваційну технологію очищення молока з низькою температурою пастеризації – Fresh Milk Technology.

Підприємство здійснює виробництво цільно-молочної продукції під ТМ «Молокія» та казеїну. Працює на ринку України з 1999 року . Є найбільшим експортером казеїну в Україні. ПрАТ «Тернопільський молокозавод» єдиний в Україні володіє унікальною системою очистки молока «Fresh Milk»

Видами діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» виступають [48]:

1. Перероблення молока, виробництво масла та сиру (основний вид діяльності).
2. Оптова торгівля молочними продуктами, яйцями, харчовими оліями та жирами.
3. Роздрібна торгівля в неспеціалізованих магазинах переважно продуктами харчування, напоями та тютюновими виробами.

Підприємство «Тернопільський молокозавод» за формою власності зареєстроване як приватне акціонерне товариство, якому притаманна колективна форма власності [48].

ПрАТ «Тернопільський молокозавод» є одним із лідерів ринку молока Західної України. На кінець 2017 року частка Товариства на молочному ринку України складала близько 5%, на ринку Західної України – понад 20%.

Основні конкуренти ПрАТ «Тернопільський молокозавод» – «Молочний Альянс» («Яготинське», «Славія» та ін.), «Терра Фуд» («Тульчинка», «Ферма» та ін.), «Вімм-Білл-Данн Україна» («Слов'яночка» та ін.), «Формула» («Волошкове поле» та ін.), «Люстдорф» («На здоров'я», «Селянське» та ін.), «Лакталіс Україна» («Президент» та ін.), «Данон Україна» («Простоквашино» та ін.) [49].

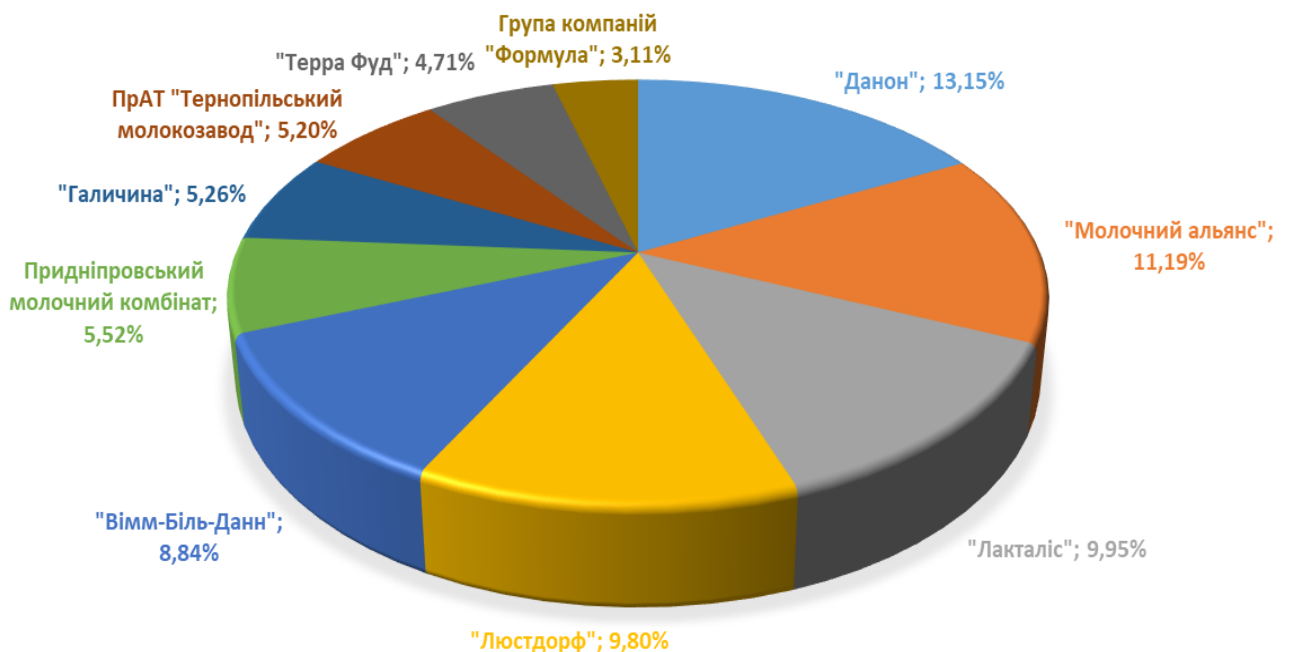

Рис. 3.1. Топ-10 найбільших виробників молочної продукції

Фінансовий стан підприємства залежить, у першу чергу, від правильного вкладення фінансових ресурсів у його активи. У процесі функціонування структура активів підприємства постійно змінюється. Найбільш загальну характеристику про ці зміни можна отримати за допомогою вертикального і горизонтального аналізу. Агрегований баланс підприємства наведено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Агрегований баланс підприємства ПрАТ «Тернопільський молокозавод» за 2020-2022 роки

Актив	2020 рік		2021 рік		2022 рік		Відхилення (+,-) 2021/2020		Темп зростання 2021/ 2020, %	Відхилення (+,-) 2022/2021		Темп зростання 2022/ 2021, %
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	в сумі, тис. грн.	в питомій вазі, %		в сумі, тис. грн.	в питомій вазі, %	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Необоротні активи (1095)	400715	29,53	521959	33,69	432579	27,47	121244	4,16	130,26	-89380	-6,22	82,88
1.1. Основні засоби і нематеріальні активи (1000+...+1020)	299742	22,09	449730	29,03	420152	26,68	149988	6,94	150,04	-29578	-2,34	93,42
1.2. Довгострокові фінансові інвестиції (1030+1035)	77225	5,69	52495	3,39	0	0,00	-24730	-2,30	67,98	-52495	-3,39	0,00
1.3. Відстрочені податкові активи (1045)	0	0	0	0	0	0	-	-	-	-	-	-
1.4 Інші необоротні активи і довгострокова дебіторська заборгованість (1040+1090)	23748	1,75	19 734	1,27	12427	0,79	-4014	-0,48	83,10	-7307	-0,48	62,97
2. Оборотні активи (1195)	956393	70,47	1027446	66,31	1142041	72,53	71053	-4,16	107,43	114595	6,22	111,15
2.1. Запаси (1100+1110)	106923	7,88	166210	10,73	165657	10,52	59287	2,85	155,45	-553	-0,21	99,67
2.2. Дебіторська заборгованість (1120+1125+...+1155)	829873	61,15	849588	54,83	940436	59,72	19715	-6,32	102,38	90848	4,89	110,69
2.3. Грошові кошти та їх еквіваленти (1160+1165)	19270	1,42	10217	0,66	31692	2,01	-9053	-0,76	53,02	21475	1,35	310,19
2.4. Витрати майбутніх періодів (1170)	197	0,01	249	0,02	377	0,02	52	0,00	126,40	128	0,01	151,41
2.5. Інші оборотні активи (1180+1190)	130	0,01	1182	0,08	3879	0,25	1052	0,07	909,23	2697	0,17	328,17
3. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття (1200)	0	0	0	0	0	0	-	-	-	-	-	-
Всього майна (1300)	1357108	100%	1549405	100%	1574620	100%	192297	-	114,17	25215	-	101,63

Продовження таблиці 3.1

Пасив	2020 рік		2021 рік		2022 рік		Відхилення (+,-) 2021/2020		Темп зростання 2021/ 2020, %	Відхилення (+,-) 2022/2021		Темп зростання 2022/ 2021, %
	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	в сумі, тис. грн.	в питомій вазі, %		в сумі, тис. грн.	в питомій вазі, %	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Власний капітал (1495)	528350	38,93	592 784	38,26	529401	33,62	64 434	-0,67	112,20	-63 383	-4,64	89,31
2. Довгострокові зобов'язання і забезпечення (1595)	219143	16,15	201 451	13,00	247574	15,72	-17 692	-3,15	91,93	46 123	2,72	122,90
3. Поточні зобов'язання і забезпечення (1695)	609615	44,92	755170	48,74	797645	50,66	145 555	3,82	123,88	42 475	1,92	105,62
3.1. Короткострокові кредити банків (1600)	129238	9,52	216608	13,98	378396	24,03	87 370	4,46	167,60	161 788	10,05	174,69
3.2. Кредиторська заборгованість (1605+...+1650)	411351	30,31	514851	33,23	394601	25,06	103 500	2,92	125,16	-120 250	-8,17	76,64
3.3. Інші поточні зобов'язання (1660+...+1690)	69026	5,09	23711	1,53	24648	1,57	-45 315	-3,56	34,35	937	0,04	103,95
4. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття (1700)	0	0	0	0	0	0	-	-	-	-	-	-
5. Чиста вартість активів недержавного пенсійного фонду (1800)	0	0	0	0	0	0	-	-	-	-	-	-
Всього капіталу (1900)	1357108	100	1549405	100	1574620	100	192297	-	114,17	25 215	-	101,63

Протягом 2020-2022 рр. спостерігається зростання величини майна ПрАТ «Тернопільський молокозавод». Протягом 2021 року відбулося зростання суми майна на 192297 тис. грн або 14,17%, а протягом 2022 року – на 25215 тис. грн або 1,63% до 1574620 тис. грн. Це свідчить про те, що підприємство розширює обсяги своєї діяльності.

Збільшення активу балансу відбулося в значній мірі за рахунок збільшення оборотних активів на 71053 тис. грн (7,43%) у 2021 році і на 114595 тис. грн (11,15%) у 2022 році. Динаміка майна ПрАТ «Тернопільський молокозавод» протягом 2020-2022 рр. наведена на рис. 3.2.

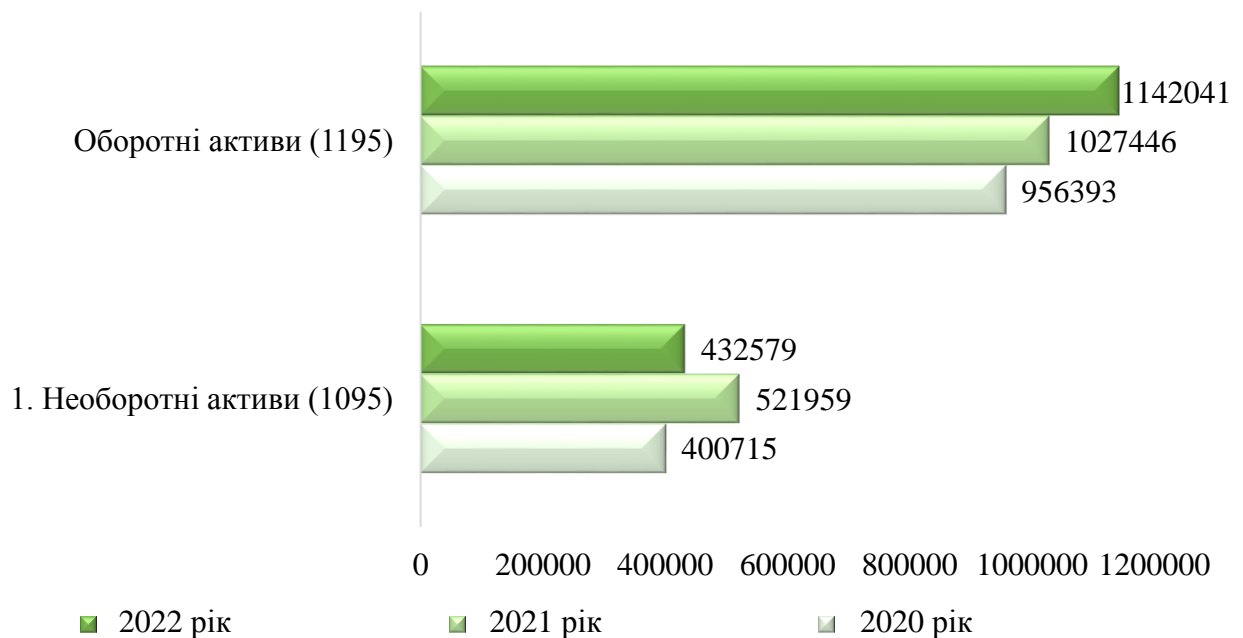

Рис. 3.2. Динаміка майна ПрАТ «Тернопільський молокозавод» за 2020-2022 роки

Загалом, збільшення оборотних активів підприємства свідчить про підвищення активності підприємства в його господарській діяльності, тобто збільшення обсягу виробництва та реалізації продукції, а також збільшення обсягу запасів і забезпечення використання деяких ресурсів для виробництва продукції чи надання послуг. Це може свідчити про формування більш мобільної структури активів, що сприяє прискоренню обертання коштів підприємства.

Утім, за аналізований період спостерігається наявність хворих статей балансу, а саме зростання дебіторської заборгованості на більше ніж 40% від суми оборотних активів, що є негативним для підприємства ПрАТ «Тернопільський молокозавод», адже підприємство не отримує повернення коштів від боржників і тому не зможе використовувати їх для власних цілей. Це може нести ризик неплатоспроможності клієнтів, а потім і неплатоспроможності підприємства.

Найбільша частка оборотних активів підприємства належить дебіторській заборгованості, яка у 2020 році становить 61,15 %, у 2021 році 54,83%, а у 2022 році 59,72 % (рис. 3.3).

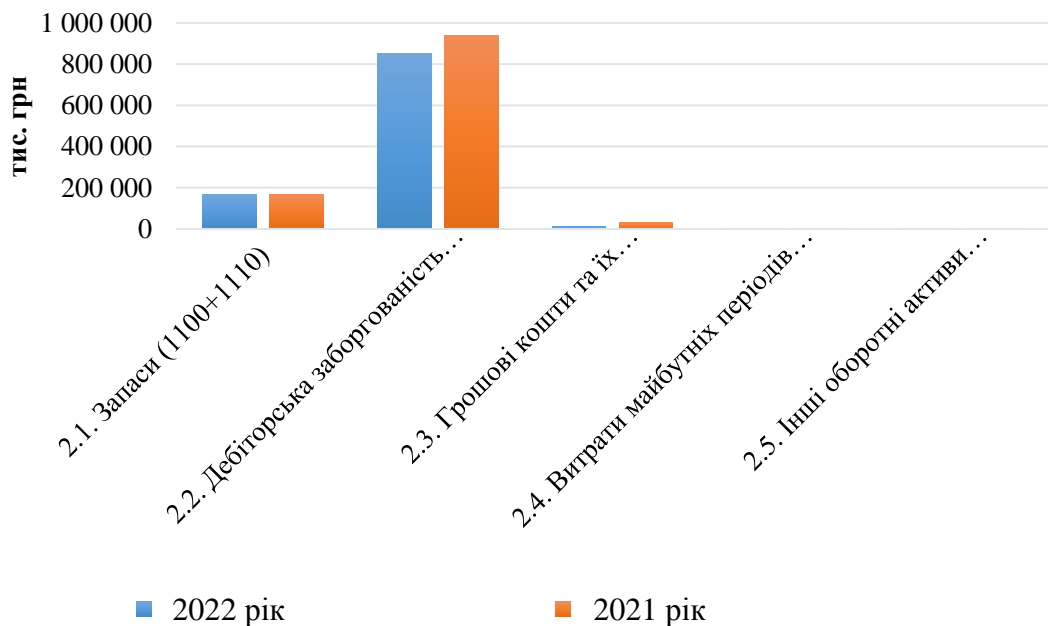

Рис. 3.3. Структура оборотних активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2021 та 2022 році

Спостерігається досить значне зростання дебіторської заборгованості у 2022 році – на 90 848 тис. грн., що становило 10,69 % в порівнянні з 2021 роком. Даний факт відображає відволікання частини поточних активів на кредитування споживачів готової продукції, товарів, робіт і послуг організації, дочірніх підприємств та інших дебіторів, що свідчить про

фактичну іммобілізацію цієї частини оборотних засобів із виробничого процесу. З іншого боку, дебіторська заборгованість вказує на майбутнє надходження грошових коштів, у разі, якщо організація має платоспроможних дебіторів.

У структурі майна підприємства переважають оборотні активи, що представлено на рис. 3.4.

Рис. 3.4. Структурна майна ПрАТ «Тернопільський молокозавод» протягом 2020-2022 рр.

Величина необоротних активів у 2022 році значно зменшилася у порівнянні з 2021 роком. Найбільшу частку необоротних активів займають основні засоби і нематеріальні активи, які становлять у 2020 році 22,09 %, у 2021 році 29,03 %, у 2022 році 26,68%. Зменшення необоротних активів відбулося за рахунок нематеріальних активів, основних засобів і довгострокових фінансових інвестицій. Нематеріальні активи зменшилися у 2022 році порівняно з 2021 роком на 89 380 тис. грн. (-17,12%). Основні засоби у 2021 році становили 449 730 тис. грн., а у 2022 році – 420 752 тис. грн. (відбулося їх зменшення на 6,58%). Зміна відбулася через підвищення вартості новопридбаних об'єктів і переоцінки старих у зв'язку з інфляцією.

Також у 2022 році підприємство не мало довгострокових фінансових інвестицій, що свідчить про відсутність активів, яких власники підприємства ПрАТ «Тернопільський молокозавод» не має наміру продавати більше року.

У 2021 році відбулося зростання загальної величини джерел утворення майна на 192297 тис. грн або 14,17 %, а у 2022 році порівняно з 2021 роком – на 25 215 тис. грн або 1,63% до 1 574 620 тис. грн.

В структурі джерел фінансування майна переважають позикові джерела. Аналіз пасивів показує, що питома вага власного капіталу підприємства з кожним роком знижувалась. У 2020 р. вартість власного капіталу склала 528350 тис. грн., у 2021 р. відбулося збільшення на 64434 тис. грн., а у 2022 р. – зменшення на 63383 тис. грн. і в підсумку його сума склала 529401 тис. грн (рис. 3.5).

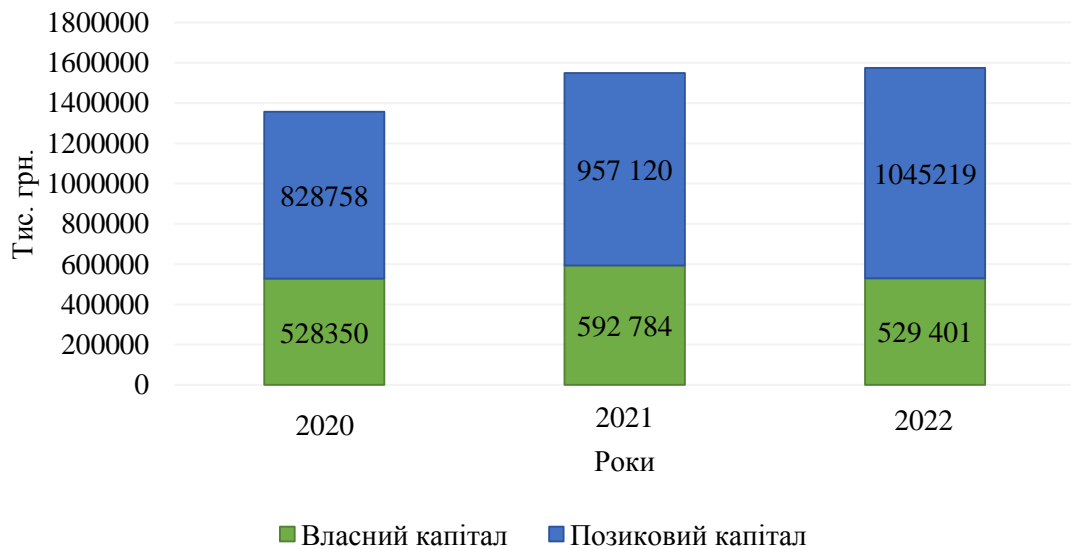

Рис. 3.5. Динаміка співвідношення джерел фінансування майна ПрАТ «Тернопільський молокозавод» за 2020-2022 роки

Найбільша питома вага у структурі власного капіталу належить нерозподіленому прибутку, який у 2020 році становить 524553 тис. грн., у 2021 році 587459 тис. грн., а у 2022 році 524076 тис. грн. Зростання нерозподіленого прибутку є позитивним у 2021 році, проте у 2022 році відбувся спад даного показника, що є негативно для підприємства, адже це свідчить про зменшення прибутковості підприємства.

Найбільша питома вага у структурі сукупного капіталу належить позиковому. У 2020 році його значення становить 61,07%, далі

спостерігається динаміка до збільшення даного показника і вже у 2022 році його питома вага становить 66,38%. Динаміка структури джерел формування майна наведена графічно на рис. 3.6.

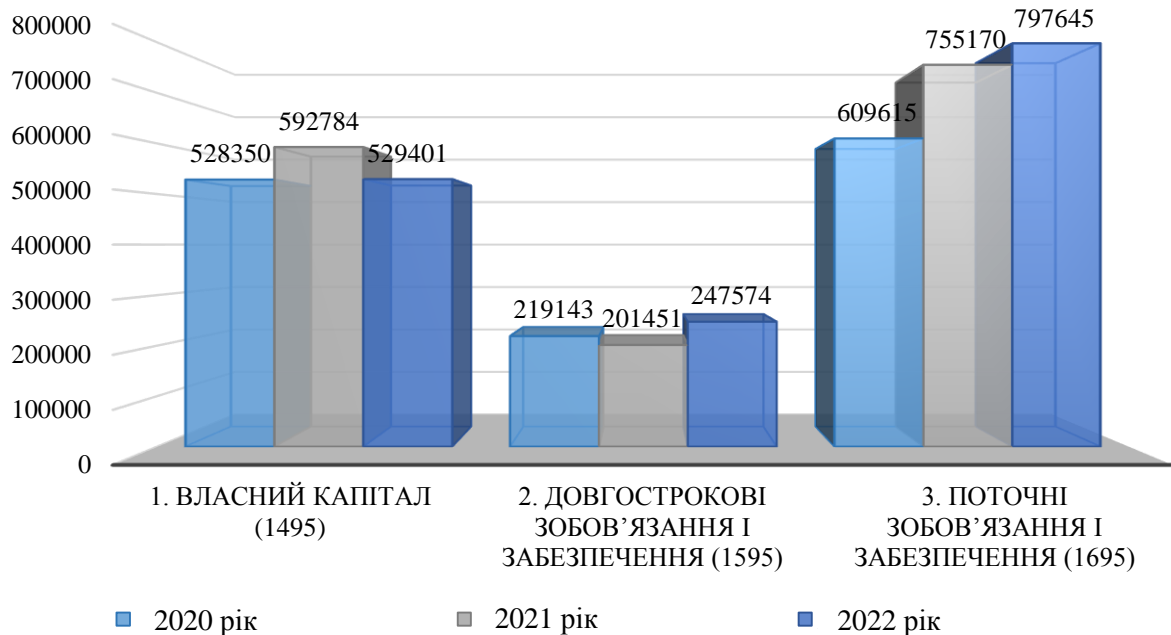

Рис. 3.6. Структура джерел формування майна ПрАТ «Тернопільський молокозавод» за 2020-2022 роки

У структурі пасиву ПрАТ «Тернопільський молокозавод» переважає показник поточних зобов'язань і забезпечень. Так, у 2020 році його питома вага становила 44,92 %, а у 2021 році відбулося зростання на 3,82 % і становила 48,76 %, а у 2022 р. склала 50,66 %. Найбільше цей показник збільшився за рахунок кредиторської заборгованості. Питома вага довгострокових зобов'язань у 2020 році становила 16,15%, у 2021 році – 13 %, а в 2022 році – 15,72 %.

Короткострокові кредити банку значно збільшилися у 2022 році порівняно з 2021 роком на 162 778 тис. грн. (на 74,69%). Це може означати що підприємство отримує додатковий капітал для розширення бізнесу або запуску нових проектів, а також більше кредитів можуть призвести до

підвищення рівня заборгованості підприємства, що може знизити його кредитний рейтинг та збільшити витрати на погашення боргів.

Разом із цим у 2022 році зменшилася кредиторська заборгованість на 120 250 тис. грн. (-23,36%) і це свідчить про те, що підприємство здатне ефективно керувати своїм капіталом та забезпечити безпечну сплату зобов'язань перед кредиторами. Однак зменшення кредиторської заборгованості не завжди є позитивним явищем, це може свідчити про зменшення обсягу закупівель та, відповідно, про зменшення обсягу виробництва та продажів.

Отже, можна зробити висновок, що протягом аналізованого періоду ПрАТ «Тернопільський молокозавод» функціонує переважно за рахунок поточних зобов'язань. Негативним явищем для підприємства є тенденцію щодо їх збільшення. Також спостерігається надто високий показник дебіторської заборгованості, що є також негативно, адже підприємство не отримує повернення коштів від боржників і тому не зможе використовувати їх для власних цілей.

3.2. Дослідження показників ефективності використання оборотних та необоротних активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

Ефективність використання майна підприємства, у першу чергу, відображають відповідні показники ефективності використання його необоротних і оборотних активів.

Необоротні активи є ваговою часткою майна підприємства. Важливою складовою яких є основні фонди. Для забезпечення відтворення основних виробничих фондів важливе значення має вивчення їхнього стану та використання. Результати такого дослідження вкажуть на шляхи підвищення ефективної діяльності підприємства. Тому оцінка стану та ефективності використання основних засобів є важливим етапом аналізу.

Значення основних показників оцінки основних фондів підприємства наведені у таблиці 3.2. Так, розрахувавши показники фондомісткості можна дійти до висновку, що за 2020-2022 рр. спостерігається тенденція до збільшення, що є негативно для підприємства. Починаючи з 2020 року до 2022 року показник зріс від 0,08 грн/грн до позначки 0,14 грн/грн. Це свідчить про те, що підприємству потрібно було залучити більше ресурсів, щоб забезпечити обсяги господарської діяльності на суму в 1 гривню.

Таблиця 3.2

Показники оцінки основних фондів ПрАТ «Тернопільський
молокозавод» у 2020-2022 рр.

Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Темп зростання,%	
				2021/2020	2022/2021
1	2	3	4	5	6
1. Показники оцінки забезпеченості підприємства основними фондами					
1.1 Фондомісткість	0,08	0,12	0,14	140,55	117,36
1.2 Фондоозброєність	310,51	408,21	478,47	131,46	117,21
1.3 Коефіцієнт вартості основних фондів в активах підприємства	0,22	0,24	0,27	111,50	113,20
2. Показники оцінки стану основних фондів					
2.1 Коефіцієнт зносу	0,46	0,40	0,46	86,19	116,13
2.2 Коефіцієнт придатності	0,54	0,60	0,54	111,77	89,39
2.3 Коефіцієнт оновлення	0,16	0,30	0,05	185,85	18,00
2.4 Коефіцієнт вибуття	0,001	0,00001	0,002	1,31	15598,13
3. Показники оцінки ефективності використання основних фондів					
3.1 Фондовіддача, грн	11,88	8,45	7,20	71,15	85,21
3.2 Рентабельність,%	75,20	41,03	-14,69	54,56	-26,36
3.3. Інтегральний показник економічної ефективності	2,99	1,86	-	62,27	-

Показник фондоозброєності збільшується з кожним роком, можна сказати, що у 2020 році на одного працівника припадало 310,51 тис. грн., у 2021 році – 408,21 тис. грн., а в 2022 році – 478,47 тис. грн. За аналізований період відбувалося зростання цього показника, що свідчить про збільшення забезпеченості фондами персоналу за рахунок оновлення основних фондів. Коефіцієнт вартості основних фондів в активах підприємства у 2020 році мав показник 0,22 грн/грн, у порівнянні з 2022 роком його значення зросло та складало 0,27 грн/грн. Нормативне значення цього показника повинно становити не менше 0,5, тому можна дійти до висновку, що у підприємства ПрАТ «Тернопільський молокозавод» недостатній виробничий потенціал.

За аналізований період коефіцієнт зносу становив 46 % у 2020 році, 40 % у 2021 році та 46 % у 2022 році. Значення цього показника в нормі, що є позитивним для діяльності підприємства. Коефіцієнт придатності становив у 2022 році становив 54 %, що є добре для нормальної роботи підприємства, адже цей показник характеризує частку не перенесеної на створюваний продукт вартості.

Коефіцієнт оновлення характеризує інтенсивність уведення в дію нових основних засобів, частка введених нових основних засобів за аналізований період має такі значення у 2020 році 0,16 %, у 2021 році 0,3 %, і в 2022 році 0,05 %. Коефіцієнта вибуття у 2020- 2022 роках має низьке значення, що свідчить про те, що всі основні засоби були придатні для роботи.

Показник, який характеризує ефективність використання основних фондів є фондівіддача. Фондовіддача характеризує рівень інтенсивності використання (завантаження) основних засобів і, свідчить про обсяг господарської діяльності, що забезпечується кожною гривнею, розміщеною в об'єктах основних засобів. У 2020 році 11,88 гривень виручки припадало на одну гривню вкладену в основні засоби, в 2021 році – 8,45 гривень, а в 2022 році – 7,2 гривень. Протягом аналізованого періоду коефіцієнт фондівіддачі має динаміку до зменшення.

Коефіцієнт рентабельності має тенденцію щодо зменшення, на кінець розрахункового періоду становить $-14,69\%$, що є негативно для підприємства, адже це свідчить про неефективне використання активів, які задіяні у процесі формування доходу. Протягом аналізованого періоду спостерігається тенденція до зниження інтегрального показника економічної ефективності від $2,99$ грн/грн у 2020 році до $1,86$ грн/грн у 2021 році, а у 2022 році його розрахувати немає можливості через збиткову діяльність ПрАТ «Тернопільський молокозавод». Це ставить перед підприємством невідкладні завдання щодо залучення наявних резервів основних засобів задля підвищення ефективності їх використання.

Динаміка показників оцінки ефективності використання основних фондів підприємства представлена на рис. 3.7.

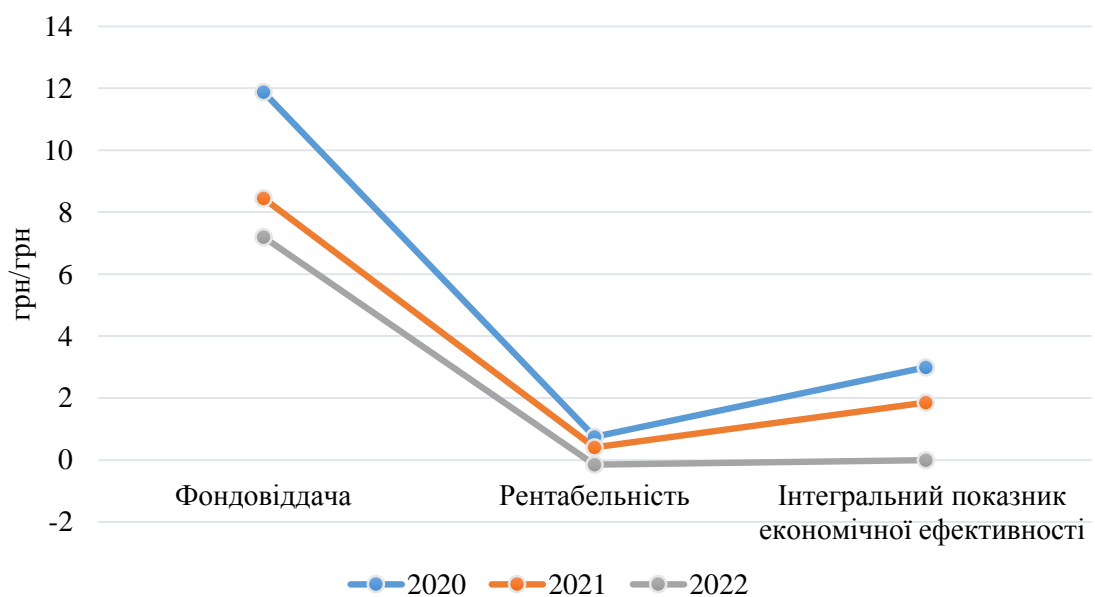

Рис. 3.7. Динаміка показників оцінки ефективності використання основних фондів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» протягом 2020-2022 рр.

Крім необоротних активів, у складі майна підприємства є також і оборотні активи, які забезпечують безперервність виробництва. Ефективність використання оборотних коштів не можна виміряти за допомогою одного показника, значення основних із них представлено у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Аналіз ефективності використання оборотних активів
ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

№ з/п	Показники	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Темп зростання, %	
					2021/2020	2022/2021
1	Коефіцієнт оборотності оборотних активів(поточних активів)(Кооа)	3,87	3,19	2,86	82,55	89,63
2	Тривалість обороту оборотних активів	93,10	112,78	125,82	121,13	111,57
4	Коефіцієнт оборотності товарно матеріальних запасів по виручці від реалізації(Тоз ^В)	32,03	23,19	18,70	72,38	80,67
	Коефіцієнт оборотності виробничих запасів(Ковз)*Товз	50,22	42,60	39,91	84,82	93,69
5	Коефіцієнт оборотності готової продукції(Когп)*Тогп	113,05	59,57	39,86	52,69	66,92
6	Коефіцієнт оборотності грошових засобів(Когз)*Тогз	133,26	214,61	148,10	161,04	69,01
7	Коефіцієнт відволікання оборотного капіталу в дебіторську заборгованість(Квідв.)	0,87	0,83	0,82	95,30	99,59
8	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості(Кодз)	4,55	3,77	3,47	82,83	91,97
9	Період погашення(інкасації) дебіторської заборгованості, днів(Тодз)	79,09	95,47	103,81	120,72	108,74
10	Коефіцієнт простроченої дебіторської заборгованості(Кпдз)	0	0	0	0	0
11	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості(Кокз)	8,57	6,81	6,82	79,50	100,14
12	Коефіцієнт ефективності використання майна	2,72	2,18	1,99	80,25	91,20
13	Рентабельність оборотних активів (Р)	24,49	15,50	-5,84	63,29	-27,37
14	Інтегральний показник ефективності оборотних активів	0,97	0,70	-	72,16	-

Проаналізувавши ефективність використання оборотних активів можна сказати, що коефіцієнт оборотності оборотних активів в 2020 році становив 3,87 грн./грн., в 2021 році – 3,19 грн./грн., а у 2022 р. – 2,86 грн./грн., отримані результати є негативними для підприємства, адже це вказує на неефективне використання оборотного капіталу.

Коефіцієнт оборотності товарно-матеріальних запасів по виручці від реалізації в 2020 році становив 32,03 грн./грн., в 2021 році – 23,19 грн./грн., а

в 2022 році знизився до 18,17 грн./грн, тобто відбулося зменшення показника, що є негативною тенденцією для діяльності підприємства, отже засоби інвестовані у запаси не дають достатньої віддачі.

Коефіцієнт оборотності виробничих запасів в 2020 році становив 50,22 грн/грн., в 2021 році 42,6 грн/грн., а в 2022 році 39,91 грн/грн. Ця динаміка свідчить про те, що відбулося зростання товарно-матеріальних запасів, що негативно впливає на фінансовий стан підприємства.

Коефіцієнт оборотності готової продукції в 2020 році становив 113,05 грн/грн і знизився у 2022 році до 39,86 грн/грн. Коефіцієнт оборотності грошових засобів у 2022 році в порівнянні з 2021 зменшився на 66,51 грн/грн. Зменшення цього показника є негативним, оскільки відбувається скорочення виручки від реалізації, яка повинна перевищувати середній залишок грошових коштів в багато разів.

Період погашення дебіторської заборгованості у 2020 році становить 79 діб, а у 2022 році 104 доби. Підвищення цього показника, означає, що боржники почали довше виплачувати дебіторську заборгованість. Графічна тенденція зміни коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості порівняно з коефіцієнтом оборотності кредиторської заборгованості зображено на рис. 3.8.

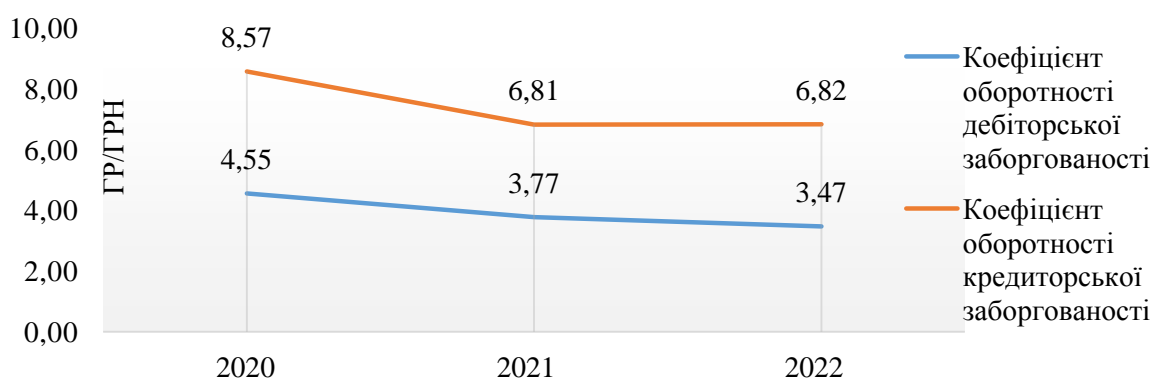

Рис. 3.8. Динаміка коефіцієнтів оборотності дебіторської та кредиторської заборгованості ПрАТ «Тернопільський молокозавод» протягом 2020-2022 рр.

Коефіцієнт оборотності поточних зобов'язань у 2020 році становив 5,78 грн/грн, а у 2022 році менше на 1,78 грн/грн., що означає зменшення частини виручки від реалізації, яка припадає на одиницю поточних зобов'язань.

Коефіцієнт ефективності використання майна ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2020 р. становив 2,19 грн./грн., а у 2022 році цей показник склав 1,99 грн/грн, що значно менше від 2020 р., це являється негативною тенденцією і означає, що рівень ефективності використання активів підприємства знизився.

Спостерігається тенденція до зниження ефективності використання оборотних активів підприємства на кінець розрахункового періоду. Починаючи з 2020 року рентабельність оборотних активів зменшилась і у 2022 році становила -5,84 %, що свідчить про неефективне використання оборотних активів підприємства. Що стосовно інтегрального показника, то у 2020 році він становив – 0,97 грн/грн, у 2021 році – 0,7 грн/грн і у 2022 році його розрахунок неможливий через збиткову діяльність підприємства (рис. 3.9).

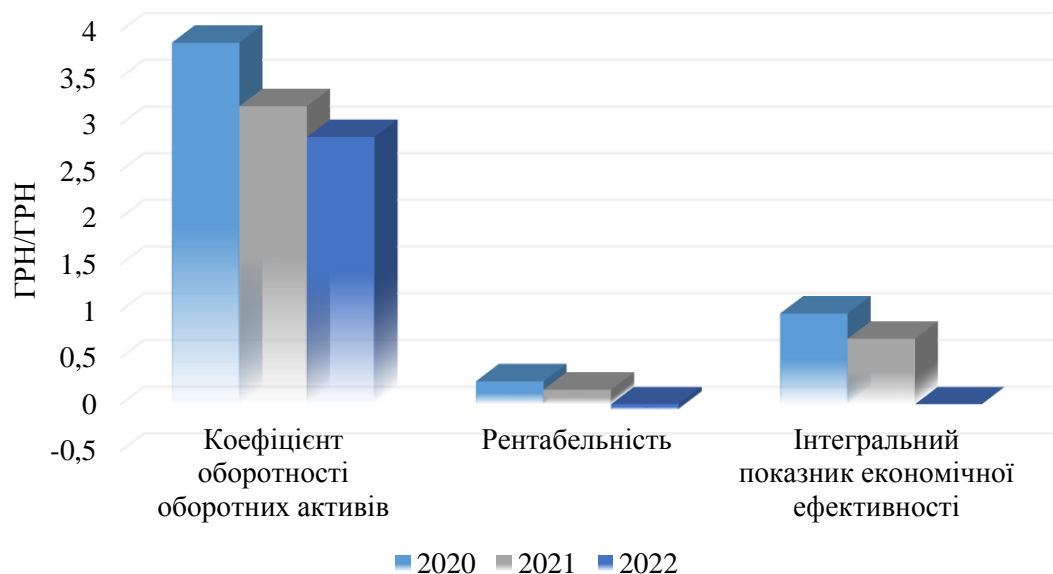

Рис. 3.9. Динаміка показників оцінки ефективності використання оборотних активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» протягом 2020-2022 рр.

Отже, після отриманих результатів можна дійти до висновку, що найбільш ефективно майно ПрАТ «Тернопільський молокозавод» використовувалося у 2020 році. Після 2020 року ситуація є незадовільною для підприємства, адже майже всі показники продемонстрували негативну динаміку, головним чином через погіршення фінансових результатів діяльності підприємства.

Зважаючи на всі вище отримані результати, вважаємо, що негативна динаміка показників ефективності використання оборотних і необоротних активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» пов'язана із впливом війни та коронакризи. Внаслідок цього попит на продукцію підприємства знизився, як наслідок зменшилася виручка від реалізації, прибуток від операційної діяльності і у 2022 році підприємство взагалі отримало збиток. Тому варто шукати резерви підвищення фінансових результатів, у тому числі за рахунок прискорення оборотності його майна.

3.3. Оцінювання фінансових результатів діяльності ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

Аналіз фінансово-економічної діяльності надає можливість зробити висновки щодо забезпеченості підприємства ресурсами, ефективності їх використання. У першу чергу він зорієнтований на оцінювання фінансового стану, фінансових результатів та ефективності діяльності підприємства. Його проведення дасть змогу виявити напрямки й обмеження фінансового розвитку досліджуваного підприємства.

Особливе значення для підприємства в сучасних умовах набувають його ліквідність та платоспроможність, які на пряму залежать від складу сформованого майна та джерел його фінансування.

Здійснимо оцінювання ліквідності підприємства. Аналіз ліквідності балансу полягає у порівнянні статей активу зі статтями пасиву (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Баланс ліквідності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2020-2022 рр.

Актив	2020	2021	2022	Пасив	2020	2021	2022	Надлишок +,-		
								2020	2021	2022
Група А1	19270	10 217	31692	Група П1	474152	530377	397153	-454882	-520160	-365461
Грошові кошти				Поточні зобов'язання Кредиторська заборгованість за товари, роботи						
Група А2	443801	459788	444630	Група П2	135463	224793	400492	308338	234995	44138
Дебіторська заборгованість, Готова продукція				Короткострокові кредити банку						
Група А3	184590	220136	170849	Група П3	219143	201451	247574	-34553	18685	-76725
Виробничі запаси, незавершене виробництво				Довгострокові зобов'язання						
Група А4	323375	469464	431643	Група П4	528350	592784	529401	-204975	-123320	-97758
Необоротні активи				Власний капітал						
Баланс	971036	1159605	1078814	Баланс	1357108	1549405	1574620	-	-	-
гр.1+2+3+4				гр.1+2+3+4						

Отже, побудувавши баланс ліквідності, виявлено такі співвідношення між групами:

2020 рік	2021 рік	2022 рік
$\left\{ \begin{array}{l} A1 < П1 \\ A2 > П2 \\ A3 < П3 \\ A4 < П4 \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} A1 < П1 \\ A2 > П2 \\ A3 > П3 \\ A4 < П4 \end{array} \right\}$	$\left\{ \begin{array}{l} A1 < П1 \\ A2 > П2 \\ A3 < П3 \\ A4 < П4 \end{array} \right\}$

Отже, порівняння найбільш ліквідних активів із найбільш терміновими зобов'язаннями досліджуваного підприємства показало, що наявних коштів за аналізований період не вистачить для покриття термінових зобов'язань, адже грошові кошти значно менші за поточні зобов'язання.

Що стосовно швидкоореалізуючих активів, то протягом 2020-2022 року вони значно перевищують короткотермінові пасиви, що є досить позитивним для досліджуваного підприємства.

Порівняння 3 групи активів із групою пасиву підприємства свідчить, що ПрАТ «Тернопільський молокозавод» не в змозі у перспективі погасити всю свою заборгованість за рахунок повільноореалізуючих активів, адже розділ пасивів перевищують показники активів.

Якщо порівняти 4 групи активу із пасивом можна побачити, що власний капітал значно перевищує необоротні активи протягом аналізованого періоду, тобто найменш ліквідна частина майна фінансується за рахунок власних коштів, що оцінюється позитивно в сучасних нестабільних умовах.

Таким чином, баланс ПрАТ «Тернопільський молокозавод» не є абсолютно ліквідним, що обумовлено негативним впливом зовнішнього економічного середовища в умовах сьогодення, проте рівень перспективної ліквідності підприємства достатній.

Більш комплексне уявлення про рівень ліквідності та платоспроможності підприємства можна отримати за результатами аналізу коефіцієнтів ліквідності та платоспроможності (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Аналіз ліквідності та платоспроможності ПрАТ «Тернопільський
молокозавод» у 2020-2022 рр.

№ з/п	Показники	2020	2021	2022	Темп зростання, %	
					2021/2020	2021/2022
Показники ліквідності						
1	Власний оборотний капітал, тис. грн	346778	272276	344396	78,52	126,49
2	Загальний коефіцієнт ліквідності (покриття), грн/грн	1,06	0,91	0,81	86,02	88,78
3	Коефіцієнт швидкої ліквідності, грн/грн	0,76	0,62	0,60	81,93	95,95
4	Коефіцієнт абсолютної ліквідності, грн/грн	0,03	0,01	0,04	42,80	293,67
5	Коефіцієнт ліквідності товарно-матеріальних цінностей, грн/грн	0,30	0,29	0,21	96,27	73,48
6	Коефіцієнт ліквідності дебіторської заборгованості, грн/грн	0,73	0,61	0,56	83,63	91,55
Показники платоспроможності						
7	Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами, грн/грн	0,54	0,39	0,53	73,68	134,89
8	Коефіцієнт загальної платоспроможності, грн/грн	1,57	1,36	1,43	86,72	105,23
9	Коефіцієнт фінансового лівериджу, грн/грн	0,41	0,34	0,47	81,93	137,61
10	Коефіцієнт відновлення (втрати) платоспроможності, грн/грн	0,78	0,65	0,73	82,79	113,74
11	Частка кредиторської заборгованості у власному капіталі й дебіторської заборгованості, грн/грн	0,15	0,15	0,18	103,70	114,83
12	Коефіцієнт співвідношення чистих оборотних активів із чистими активами, грн/грн	0,24	0,12	0,18	49,46	153,07

Отже, за аналізований період спостерігається позитивне значення власного оборотного капіталу за 2020 рік становить 346 778 тис. грн., у 2021 році становить 272 276 тис. грн., а у 2022 році 344396 тис. грн, що свідчить про достатньо стійкий стан оборотних коштів підприємства.

Показник швидкої ліквідності характеризує, яка частина короткострокових зобов'язань підприємства може бути погашена найближчим часом за рахунок наявних коштів та можливих надходжень, він становить у 2020 році 0,76 грн/грн, у 2021 році 0,62 грн/грн, і у 2022 році 0,6 грн/грн, що відповідає нормативному значенню. І це означає, що підприємство зможе погасити свої короткострокові зобов'язання за рахунок власних коштів.

Значення коефіцієнта абсолютної ліквідності не відповідає нормативному значенню, що свідчить про нездатність підприємства швидко погашати частину своїх поточних зобов'язань. Коефіцієнт ліквідності товарно-матеріальних цінностей у 2020 році становив 0,3 грн/грн, у 2021 році 0,29 грн/грн, а у 2022 році 0,21 грн/грн. Це означає що на підприємстві поточні зобов'язання в достатній мірі покриваються запасами.

Коефіцієнт ліквідності дебіторської заборгованості показує в якій мірі очікувані надходження від дебіторів будуть використані для погашення короткострокових зобов'язань.

Протягом аналізованого періоду спостерігається коливання даного показника у 2020 році становив 0,73 грн/грн, в 2021 році 0,61 грн/грн, а у 2022 році 0,56 грн/грн. Це зменшення є негативним для підприємства.

Динаміка коефіцієнтів загальної, швидкої та абсолютної ліквідності зображена на рисунку 3.10.

Отже, за даними розрахунками основних показників ліквідності можна відмітити, що баланс підприємства є достатньо ліквідним, оскільки значення більшості показників є задовільними, тобто показники відповідають нормативним значенням.

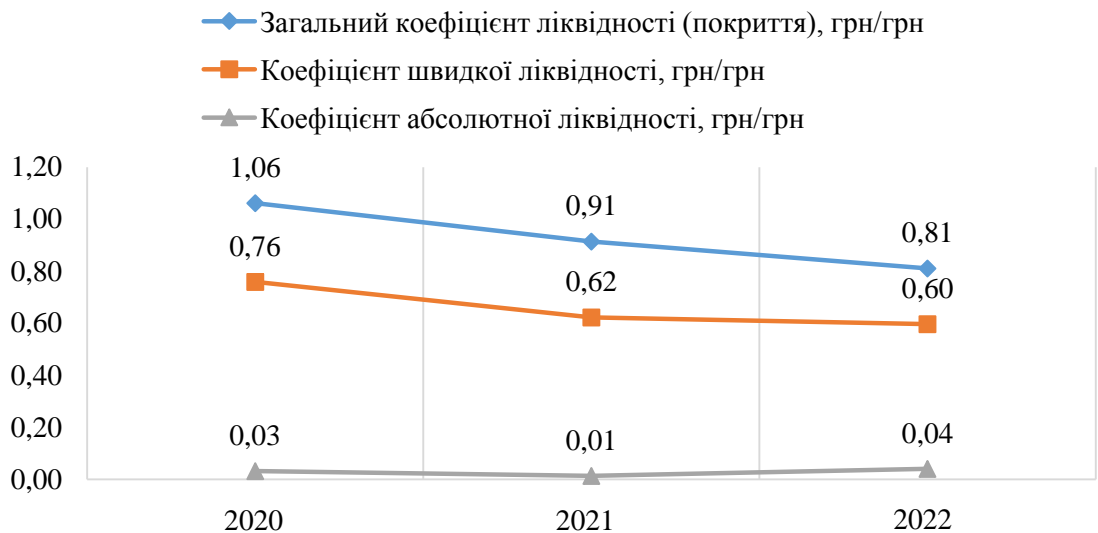

Рис. 3.10. Динаміка коефіцієнтів ліквідності ПрАТ «Тернопільський молокозавод» за 2020-2022 роки

Розрахований коефіцієнт забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами у 2020 році складає 0,54 грн/грн, а у 2021 році знизився до 0,39 грн/грн, а у 2022 році 0,53 грн/грн, тобто має значення більші 0,5, що свідчить про те, що підприємство достатньо забезпечене власним оборотним капіталом. Графічно отримані дані коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власними оборотними коштами наведено на рис. 3.11.

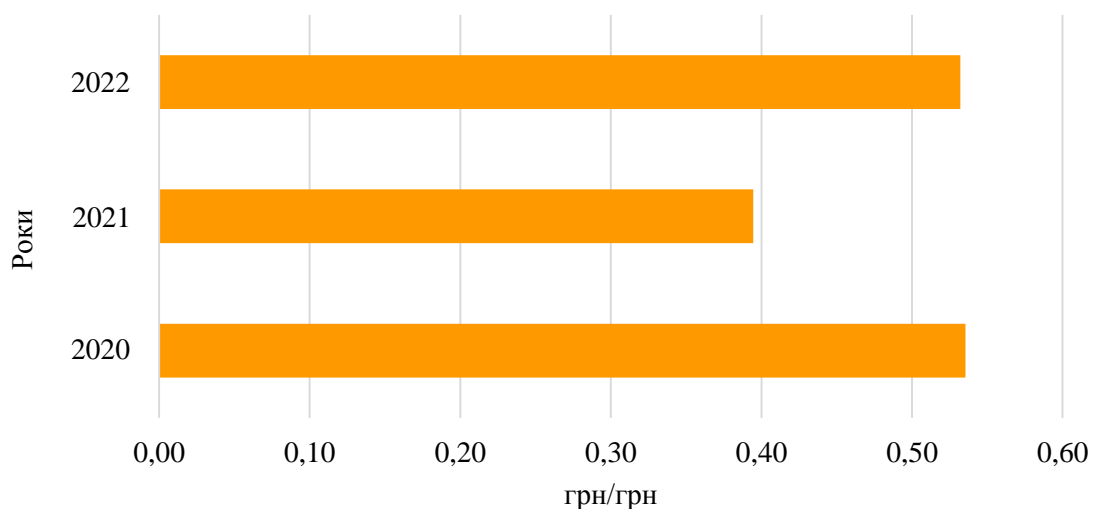

Рис. 3.11. Динаміка коефіцієнта забезпеченості оборотних активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» власними оборотними коштами

Коефіцієнт відновлення платоспроможності не досягає нормативному значенню, що свідчить про те, що у підприємства немає можливості протягом 6 місяців відновити свою платоспроможність, так як коефіцієнт відновлення платоспроможності перевищує одиницю.

Отже, після отримання результатів розрахунку вище зазначених показників ліквідності та платоспроможності, можна зробити такий висновок, що протягом аналізованого періоду ситуація на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» не сприятлива, адже більшість показників не відповідають нормативним значенням.

Важливим етапом оцінювання ефективності використання майна підприємства є аналіз формування та розподілу прибутку ПрАТ «Тернопільський молокозавод» наведено у таблиця 3.6.

Таблиця 3.6

Аналіз формування та розподілу прибутку ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

№ з/п	Показник	2020 рік	2021 рік	2022 рік	Абсолютне відхилення 2021/2020	Абсолютне відхилення 2022/2021
1	Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	3495741	3 166 323	3103661	-329 418	-62 662
2	Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2566752	2 657 868	2784504	91 116	126 636
3	Валовий прибуток	928989	508 455	319157	-420 534	-189 298
4	Інші операційні доходи	5869	3 332	23650	-2 537	20 318
5	Сумарні операційні доходи	3501610	3 169 655	3127311	-331 955	-42 344
6	Адміністративні витрати	33139	33 076	33130	-63	54
7	Витрати на збут	581379	239 378	254742	-342 001	15 364
8	Інші операційні витрати	22961	15 995	34147	-6 966	18 152
9	Сумарні операційні витрати	3204231	2 946 317	3106523	-257 914	160 206
10	Прибуток від операційної діяльності	297379	223 338	20788	-74 041	-202 550
11	Дохід від інвестиційної та фінансової діяльності	3522	27442	60162	23 920	32 720

Продовження табл. 3.6

1	2	3	4	5	6	7
12	Витрати від інвестиційної і фінансової діяльності	79523	97041	144269	17518	47228
13	Прибуток від звичайної діяльності до оподаткування	221378	153 739	-63319	-67639	-217 058
14	Витрати з податку на прибуток	36637	24 192	0	-12 445	-24 192
15	Чистий фінансовий результат: прибуток	184741	129 547	-63319	-55 194	-192 866
16	Інший сукупний дохід після оподаткування	0	0	0	-	-
17	Сукупний дохід	184741	129 547	-63319	-55 194	-192 866

Протягом аналізованого періоду спостерігається поступове зменшення чистого доходу від реалізації продукції ПрАТ «Тернопільський молокозавод», з 2020 року до 2022 року цей показник знизився на 390080 тис. грн. і становив 3103661 тис. грн. Собівартість реалізованої продукції ПрАТ «Тернопільський молокозавод», на відмінну від чистого доходу від реалізації продукції з кожним роком збільшувалась, у 2020 році склала 2566752 тис. грн., у 2021 році 2657868 тис. грн., а у 2022 році становила 2784504 тис. грн., що імовірно свідчить про збільшення витрат для виготовлення продукції.

Валовий прибуток у 2022 році в порівнянні з 2020 роком зменшився на 609832 тис. грн. Спад валового прибутку відбувся за рахунок збільшення собівартості реалізованої продукції. Показник чистого прибутку на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2020 році становив 184 741 тис. грн., у 2021 році 129 547 тис. грн., а у 2022 році набув від'ємного значення -63319 тис. грн. Зменшення чистого прибутку є негативним явищем і свідчить про зменшення ефективності діяльності підприємства в цілому.

Величина фінансового результату діяльності підприємства визначається загальним обсягом доходів та витрат, аналіз складу структури та динаміки доходів та витрат ПрАТ «Тернопільський молокозавод» зображено у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Аналіз складу, структури та динаміки доходів і витрат ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2020-2022 рр.

Показник	Рядок Ф.№2	2020 рік		2021 рік		2022 рік		Відхилення 2021/2020			Відхилення 2022/2021		
		Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	Сума, тис. грн.	Питома вага, %	сума, тис. грн	питома вага, %	темп зростання, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	темп зростання, %
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
ДОХОДИ		3584652	100	3269 399	100	3187473	100	-315253	-	91,21	-81926	-	97,49
Чистий дохід від реалізації (товарів, робіт, послуг)	2000	3495741	97,52	3166 323	96,85	3103661	97,37	-329418	-0,67	90,58	-62662	0,52	98,02
Інші операційні доходи	2120	5869	0,16	3332	0,10	23650	0,74	-2 537	-0,06	56,77	20318	0,64	709,78
Дохід від участі в капіталі	2200	0	0,00	0	0,00	0	0,00	-	-	-	-	-	-
Інші фінансові доходи	2220	3503	0,10	2 539	0,08	1512	0,05	-964	-0,02	72,48	-1027	-0,03	59,55
Інші доходи	2240	19	0,00	24903	0,76	58650	1,84	24 884	0,76	131068,42	33 747	1,08	235,51
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450	79520	2,22	72302	2,21	0	0,00	-7 218	-0,01	90,92	-72302	-2,21	0,00

Продовження таблиці 3.7

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
ВИТРАТИ		3320391	100	3 067 550	100	3246738	100	-252 841	-	92,39	179 188	-	105,84
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	2566752	77,30	2 657 868	86,64	2780450	85,64	91 116	9,34	103,55	122 582	-1,01	104,61
Адміністративні витрати	2130	33139	1,00	33076	1,08	33130	1,02	-63	0,08	99,81	54	-0,06	100,16
Витрати на збут	2150	581379	17,51	239378	7,80	254742	7,85	-342 001	-9,71	41,17	15 364	0,04	106,42
Інші операційні витрати	2180	22961	0,69	15995	0,52	34147	1,05	-6 966	-0,17	69,66	18 152	0,53	213,49
Фінансові витрати	2250	79520	2,39	72302	2,36	87142	2,68	-7 218	-0,04	90,92	14 840	0,33	120,53
Витрати від участі в капіталі	2255	0	0,00	0	0,00	0	0,00	-	-	-	-	-	-
Інші витрати	2270	3	0,00	24739	0,81	57127	1,76	24 736	0,81	824633,33	32 388	0,95	230,92
Витрати з податку на прибуток	2300	36637	1,10	24192	0,79	0	0,00	-12 445	-0,31	66,03	-24 192	-0,79	0,00
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455	0	0,00	0	0,00	0	0,00	-	-	-	-	-	-

З отриманих даних таблиці 3.7 можна зробити висновок, що чистий дохід від реалізації продукції ПрАТ «Тернопільський молокозавод» має тенденцію до зменшення. У 2020 році він складає 3495741 тис. грн., у 2021 році – 3166323 тис. грн., а у 2022 році – 3103661 тис. грн. Загалом, протягом аналізованого періоду спостерігається зменшення сукупних доходів: з 2020 року до 2022 року їхнє значення зменшилось на 397179 тис. грн. і становило 3187473 тис. грн., що є негативно для підприємства, адже дохідність підприємства є одним з найголовніших показників його фінансового стану.

Також спостерігається поступове зменшення показників витрат. У 2020 році їх значення становить 3320391 тис. грн., у 2021 році – 3 067 550 тис. грн., а у 2022 році – 3187473 тис. грн. Динаміка зміни витрат ПрАТ «Тернопільський молокозавод» за аналізований період наведено на рис. 3.12.

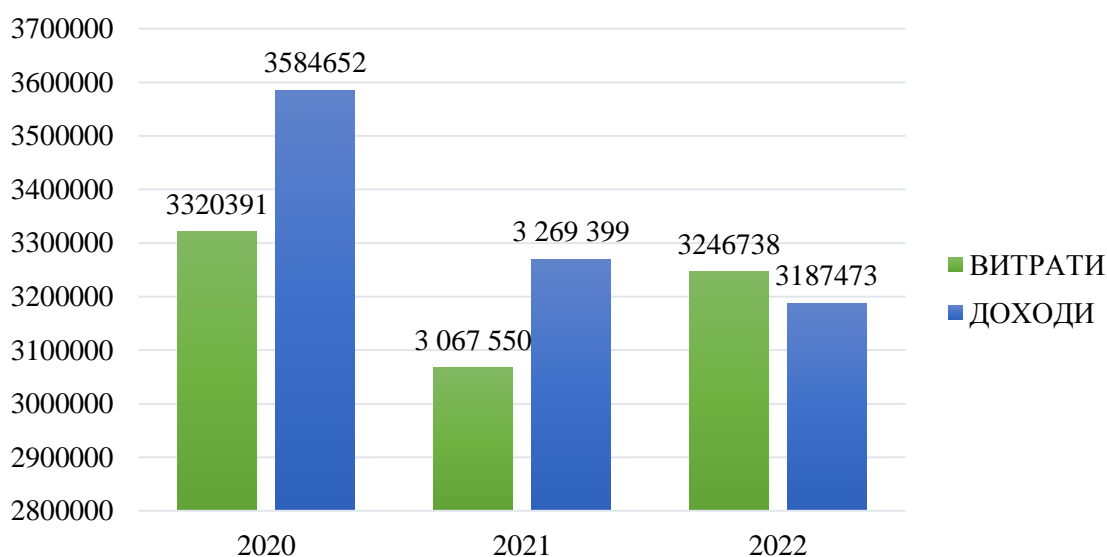

Рис. 3.12. Динаміка співвідношення доходів і витрат ПрАТ «Тернопільський молокозавод» протягом 2020-2022 рр.

Рентабельність активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2020 році складала 29,23 %, а у 2021 р. відбулося її зменшення на 8,88 в.п. до 20,35 %. У 2022 р. відбулося зменшення до -5,46 %. Це свідчить про недостатньо ефективне використання активів на досліджуваному підприємстві.

Висновки до розділу 3

У третьому розділі проведено оцінювання майнового стану та фінансових показників ефективності використання майна підприємства на матеріалах ПрАТ «Тернопільський молокозавод».

Виявлено, що протягом 2020-2022 рр. обсяг майна підприємства ПрАТ «Тернопільський молокозавод» щорічно збільшувався, проте ефективність його використання була невисокою і мала негативну динаміку.

Досліджено, що на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» формується більш мобільна структура активів, що сприяє прискоренню обертання коштів підприємства. Проте це відбувається за рахунок зростання дебіторської заборгованості до більш ніж 40% від суми оборотних активів, що є хворою статтею балансу та негативним явищем для підприємства, адже ПрАТ «Тернопільський молокозавод» не отримує повернення коштів від боржників і тому не зможе використовувати їх для власних цілей, що несе ризик його неплатоспроможності. У структурі дебіторської заборгованості, найбільша частка належить заборгованості за товари, роботи і послуги, що свідчить про те, що підприємству не отримало своєчасну плату за реалізацію своєї продукції.

Встановлено, що майно ПрАТ «Тернопільський молокозавод» формується переважно за рахунок поточних зобов'язань, а тенденція щодо їх збільшення є негативним явищем для підприємства в несприятливих умовах зовнішнього середовища.

Виявлено, що переважна більшість показників ефективності використання як необоротних, так і оборотних активів мають незадовільні значення і негативну тенденцію до подальшого погіршення своїх значень. Це вказує на неефективне використання майна підприємства й потребує формування дієвих заходів із прискорення оборотності оборотних активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод», зменшення його дебіторської заборгованості, підвищення ділової активності й відновлення прибуткової діяльності.

РОЗДІЛ 4

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА

4.1. Прискорення оборотності активів як пріоритетний напрям підвищення ефективності їх використання

Необхідність реалізації принципу забезпечення умов прискорення обороту майна (активів) у процесі їх використання пов'язано з тим, що прискорення обороту майна має як пряму, так і непряму дію на величину операційного прибутку підприємства.

Пряма дія прискорення обороту майна на розмір прибутку визначається тим, що збільшення швидкості обороту активів призводить до пропорційного росту (при інших рівних умовах) операційного прибутку, який утворюється цими активами. Непряма дія прискорення обороту активів на розмір прибутку визначається тим, що зниження тривалості обороту цих активів призводить до відповідного зниження потреби в них. Зменшення суми операційних активів викликає зниження суми операційних витрат, що при інших рівних умовах призводить до росту (операційного) прибутку [72].

У виробничому процесі підприємства безпосередню участь беруть саме оборотні активи. Тому раціональне та економне їх використання, прискорення оборотності цієї мобільної частини майна, підвищення їх віддачі має важливе значення для покращення ділової активності й прибутковості підприємства.

Для більш детального дослідження ефективності використання оборотних коштів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» та виявлення резервів підвищення їх віддачі через прискорення оборотності доцільним є проведення аналізу динаміки основних показників використання оборотних активів (коефіцієнт оборотності оборотних активів, коефіцієнт закріплення оборотних активів, тривалість одного обороту оборотних активів) і впливу чинників на економічний результат ПрАТ «Тернопільський молокозавод» від прискорення оборотності.

На зміну тривалості оборотності активів впливають два фактори: середньорічні залишки оборотних активів (\overline{OA}) і дохід (виручка) від реалізації ($\overline{ЧД}$). Формалізуємо розрахунки впливу чинників, використовуючи модель показника тривалості оборотності оборотних активів ($\overline{T_{OA}}$) в днях:

$$T_{OA} = \frac{\overline{OA}}{\overline{ЧД}} * 360 \quad (4.1)$$

Використовуючи метод ланцюгових підстановок розраховуємо вплив вище перелічених факторів на зміну періоду обороту оборотних активів:

$$\Delta T_{OA}(\overline{OA}) = \left(\frac{\overline{OA}_1}{\overline{ЧД}_0} * 360 \right) - \left(\frac{\overline{OA}_0}{\overline{ЧД}_0} * 360 \right), \text{ днів}; \quad (4.2)$$

$$\Delta T_{OA}(\overline{ЧД}) = \left(\frac{\overline{OA}_1}{\overline{ЧД}_1} * 360 \right) - \left(\frac{\overline{OA}_1}{\overline{ЧД}_0} * 360 \right), \text{ днів}; \quad (4.3)$$

На основі результатів факторного аналізу визначаємо суму вивільнених (або залучених) із (до) обороту коштів за рахунок прискорення (сповільнення) оборотності під впливом аналізованих факторів.

$$OK_{OA}^{вив} = \frac{ЧД}{360} * \Delta T_{OA}(\overline{OA}), \text{ тис. грн.}, \quad (4.4)$$

де $OK_{OA}^{вив}$ – сума вивільнених (залучених) оборотних коштів за рахунок прискорення (сповільнення) оборотності під впливом зміни обсягів середньорічних залишків оборотних активів.

$$OK_{ЧД}^{вив} = \frac{ЧД}{360} * \Delta T_{OA}(\overline{ЧД}), \text{ тис. грн.}, \quad (4.5)$$

де $OK_{ЧД}^{вив}$ – сума вивільнених (залучених) оборотних коштів за рахунок прискорення (сповільнення) оборотності під впливом зміни обсягів виручки від реалізації продукції.

Сукупний вплив двох чинників на зміну економічного результату у зв'язку з прискоренням оборотності оборотних коштів складає:

$$OK_{\text{вив}} = OK_{\text{ОА}}^{\text{вив}} + OK_{\text{ЧД}}^{\text{вив}}, \text{ тис. грн.} \quad (4.6)$$

Проведемо розрахунок наведених вище показників для ПрАТ «Тернопільський молокозавод» за 2020-2022 роки. Результати розрахунків основних показників використання оборотних активів і впливу факторів на економічний результат від прискорення оборотності відображено у таблиці 4.1.

Коефіцієнт оборотності оборотних активів у 2020 році складає 3,87 грн/грн, у 2021 році він зменшився до 3,19 грн/грн, а у 2022 році – до 2,86 грн/грн. Тривалість одного обороту оборотних активів має тенденцію до зростання, що є негативним оскільки свідчить про уповільнення їхньої оборотності. У 2020 році вона складає 93 днів, у 2021 році – 113 днів, а у 2022 році – 126 днів.

Зростання періоду обороту оборотних активів була спричинена зменшенням суми чистого доходу на 10,63 дні у 2021 році та 2,49 дні у 2022 році і одночасним зростанням суми оборотних активів на 9,05 дні у 2021 році та на 10,55 днів у 2022 році відповідно.

Динаміка одноденного обороту оборотних активів також має негативну тенденцію до зменшення: у 2020 році складає 9710,39 тис. грн., у 2021 році зменшується до 8795,34 тис. грн., а у 2022 році – до 8621,28 тис. грн. Це свідчить що на 1 день припадає близько 387,3 тис. грн. виручки.

Аналізуючи суму вивільнених (залучених) оборотних активів доцільно зауважити, що у 2021 році та 2022 році було додатково залучено 79573,80 тис. грн і 90987,00 тис. грн відповідно за рахунок зміни середньорічних залишків оборотних активів, а також було залучено у 2021 році 21467,23 тис. грн, а у 2022 році – 90987,00 тис. грн під впливом зміни обсягів виручки від реалізації. Загалом у 2021 році було залучено 173046,44 тис. грн, а у 2022 році – 112454,23 тис. грн, що призвело сповільнення оборотності оборотних активів і вважається негативною тенденцією у діяльності підприємства.

Таблиця 4.1

Аналіз динаміки основних показників використання оборотних активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» і впливу чинників на економічний результат від прискорення їх оборотності

Показники	2020	2021	2022	Відхилення (+,-) 2021/2020		Відхилення (+,-) 2022/2021	
				У сумі, гр.3 - гр.2	Темп зростання, %, гр.3/ гр.2 *100%	У сумі, гр.4 - гр.3	Темп зростання, %, гр.4/ гр.3 *100%
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Дохід (виручка) від реалізації, тис. грн.	3495741	3166323	3103661	-329418	90,58	-62662	98,02
2. Середньорічні залишки активів, тис.грн.	904067	991919,5	1084743,5	87852,50	109,72	92824,00	109,36
3. Коефіцієнт оборотності оборотних активів, в оборотах	3,87	3,19	2,86	-0,67	82,55	-0,33	89,63
4. Коефіцієнт закріплення оборотних активів	0,26	0,31	0,35	0,05	121,13	0,04	111,57
5. Тривалість одного обороту оборотних активів,дн.	93,10	112,78	125,82	19,67	121,13	13,04	111,57
6. Одноденний оборот, тис. грн.	9710,39	8795,34	8621,28	-915,05	90,58	-174,06	98,02
7. Прискорення (-), сповільнення (+) оборотності, днів	-	-	-	19,67	-	13,04	-
Розрахунок впливу факторів:	-	-	-	-	-	-	-

Продовження табл. 4.1

1	2	3	4	5	6	7	8
за рахунок зміни середньорічних залишків оборотних активів	-	-	-	9,05	-	10,55	-
за рахунок зміни доходу (виручки) від реалізації продукції	-	-	-	10,63	-	2,49	-
8. Сума вивільнених (залучених) з обороту коштів за рахунок прискорення (-), сповільнення (+) оборотності, тис. грн.	-	-	-	173046,44	-	112454,23	-
Розрахунок впливу факторів:	-	-	-	-	-	-	-
за рахунок зміни середньорічних залишків оборотних активів	-	-	-	79573,80	-	90987,00	-
за рахунок зміни доходу (виручки) від реалізації продукції	-	-	-	93472,64	-	21467,23	-

Ефективність використання майна підприємства тісно пов'язана з його діловою активністю, що відображає зусилля підприємства, спрямовані на забезпечення динамічності розвитку і досягнення поставлених цілей у різних напрямках діяльності. Ділова активність підприємства проявляється через розширення ринків збуту продукції, підтримання ділової репутації (іміджу), вихід на ринок праці і капіталу тощо. Тому стійкий фінансовий стан підприємства в ринкових умовах та ефективність використання майна значною мірою обумовлюється його діловою активністю.

Ділову активність підприємства визначають за умови виконання так званого правила економіки підприємства, яке дістало назву «золоте правило».

$$T_{пр} > T_{р} > T_{к} > 100\%, \quad (4.7)$$

де $T_{пр}$ – темп зростання прибутку до оподаткування, %; $T_{р}$ – темп збільшення обсягу реалізації, %; $T_{к}$ – темп зростання авансованого капіталу, %.

Перевірка виконання даного правила економіки наведено у таблиці 4.2.

Таблиця 4.2

Перевірка «золотого правила» економіки ПрАТ «Тернопільський молокозавод» протягом 2020-2022 рр.

№	Показник	2020	2021	2022
1	Темп зростання прибутку до оподаткування %	109,18	100,18	98,02
2	Темп зростання обсягу реалізації %	71,51	69,45	-41,19
3	Темп зростання авансового капіталу %	111,43	114,17	101,63
4	Виконання «Золотого правила»	$T_{пр} > T_{р} < T_{к} > 100\%$	$T_{пр} > T_{р} > T_{к} < 100\%$	$T_{пр} < T_{р} > T_{к} > 100\%$

Отже, протягом 2020-2022 рр. ПрАТ «Тернопільський молокозавод» в жодному році не було виконано «золоте правило» економіки. У 2021 р. в

порівнянні з іншими роками ситуація є найкращою, за винятком того, що темп зростання авансового капіталу менший 100%. Показники сигналізують про падіння ділової активності ПрАТ «Тернопільський молокозавод».

Одним із важливих показників, що характеризують ділову активність підприємства, є тривалість операційного та фінансового циклу. Операційний грошовий цикл – це період часу між оплатою товарів постачальникові і отриманням грошових коштів від клієнта за поставлену продукцію. Тривалість операційного циклу – один із найважливіших показників, що характеризують ділову активність підприємства. Величина цього показника характеризує, скільки днів необхідно підприємству для закупівлі сировини і виробництва продукції. Чим менша тривалість операційного циклу, тим ефективніша діяльність підприємства, тим вища його ділова активність.

Проведені розрахунки періоду обороту поточних активів і зобов'язань наведено у таблиці 4.3.

Таблиця 4.3

Періоди обороту поточних активів і зобов'язань ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

№	Показник	2020	2021	2022	Відхилення (+,-)	
					2021/2020	2022/2021
1	Чистий дохід (виручка) від реалізації, тис.грн.	3495741	3 166 323	3103661	0,91	0,98
2	Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги, тис.грн.	414886	849 588	940436	2,05	1,11
3	Запаси, тис.грн.	106923	166 210	165657	1,55	1,00
4	Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, тис.грн.	459254	530 377	419249	1,15	0,79
5	Період обороту, дні:					
6	1) дебіторської заборгованості	79,09	95,57	103,81	1,21	1,09
7	2) запасів	15,31	18,50	19,25	1,21	1,04
8	3) кредиторської заборгованості	42,01	53,00	53,00	0,00	1,27
9	Операційний цикл	94,39	113,97	123,06	1,21	1,08
10	Фінансовий цикл	52,38	62,00	70,06	2,18	1,08
11	Кількість операційних циклів	3,81	3,16	2,93	-0,66	-0,23

Відповідно до проведених розрахунків відбувається уповільнення оборотності запасів, що негативно впливає на ділову активність підприємства. Тривалість операційного циклу має тенденцію до збільшення. У 2020 році вона становила 94 дні, у 2021 році – 114 дні, а у 2022 році – 123 дні. Тенденція до зростання показника є негативною, адже свідчить про збільшення періоду, протягом якого в середньому грошові кошти знаходяться в негрошових оборотних активах.

Під фінансовим циклом прийнято розуміти період, який починається з моменту оплати постачальникам за матеріали (погашення кредиторської заборгованості) й закінчується у момент надходження грошей від покупців за відвантажену продукцію. Як бачимо, тривалість фінансового циклу має тенденцію до зростання, у 2020 році складає 52 дні, у 2021 році – 62 днів, а у 2022 році – 70 дні. Збільшення тривалості фінансового циклу є негативним, і свідчить про те, що підприємству потрібно більше фінансових ресурсів для фінансування виробничих потреб підприємства.

Графічну інтерпретацію тривалості операційного й фінансового циклу підприємства та її зміну відображено на рис. 4.1.

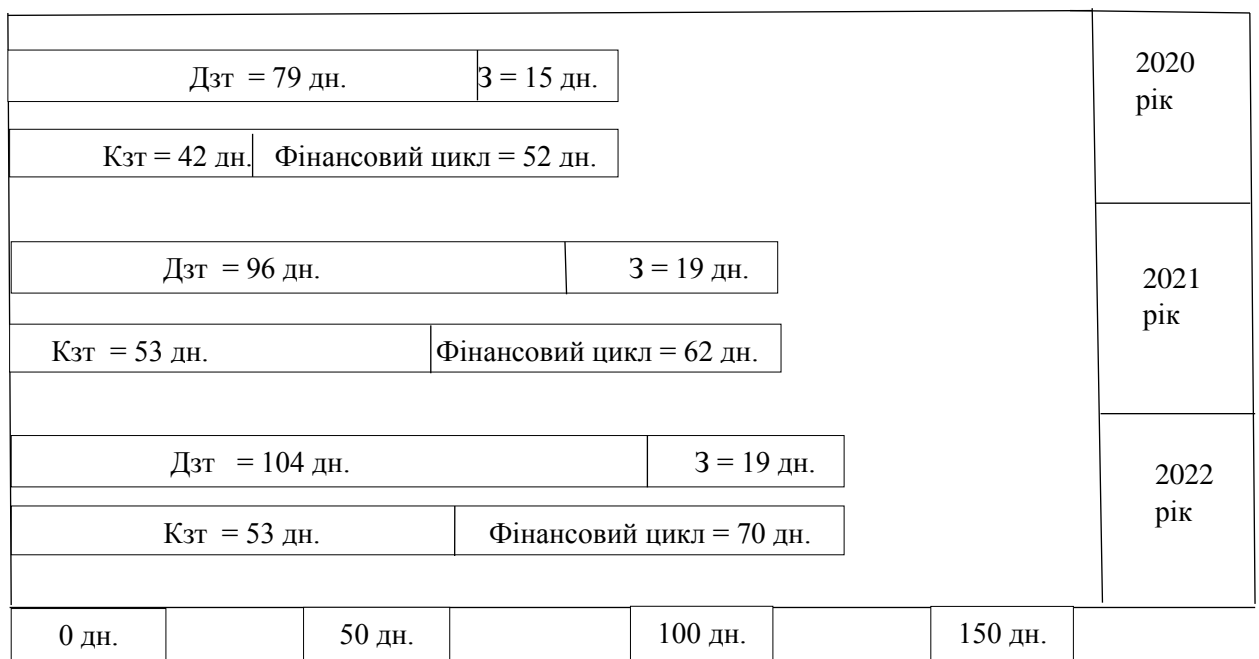

Рис. 4.1. Схема тривалості операційного й фінансового циклу
ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

Зважаючи на виявлені проблеми з ефективністю використання оборотних активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» має бути забезпечена умова прискорення обороту майна (активів) у процесі їх використання, адже прискорення обороту майна має як пряму, так і непряму дію на величину операційного прибутку підприємства. Пряма дія прискорення обороту майна на розмір прибутку визначається тим, що збільшення швидкості обороту активів призводить до пропорційного росту (при інших рівних умовах) операційного прибутку, який утворюється цими активами. Непряма дія прискорення обороту активів на розмір прибутку визначається тим, що зниження тривалості обороту цих активів призводить до відповідного зниження потреби в них. Зменшення суми операційних активів викликає зниження суми операційних витрат, що при інших рівних умовах призводить до росту (операційного) прибутку [56].

Прискорення обертання загальної суми оборотних активів досягає шляхом збільшення частки оборотних активів з високою оборотністю і зниження частки активів, що обертаються повільно. До активів з високою оборотністю можна віднести: запаси сировини і матеріалів, по яких не створюються страхові резерви; запаси готової продукції, що користуються високим попитом; грошові кошти, які постійно знаходяться в постійному обороті.

Прискорення оборотності оборотних активів у сучасних умовах може бути досягнуте різними шляхами [48]. На стадії створення виробничих запасів такими можуть бути:

- впровадження економічно обґрунтованих норм запасу;
- наближення постачальників сировини, напівфабрикатів до споживачів;
- широке використання прямих тривалих зв'язків;
- розширення складської системи матеріально-технічного забезпечення;
- комплексна механізація й автоматизація на вантажно-розвантажувальних роботах на складі.

Забезпечення найефективнішого використання виробничих запасів можливе за умови їх нормування у відповідності з плановими показниками виробництва. Розраховані нормативи повинні відповідати заданому критерію достатності. Норматив буде вважатись оптимальним з точки зору критерію достатності, якщо плановані темпи зростання товарообороту перевищуватимуть темпи збільшення обсягу товарних запасів. Одночасно під час визначення нормативу необхідно враховувати обмеження, які впливають на розмір запасу. Обмеження, обумовлені попитом, підприємства торгівлі враховують під час планування товарообороту. Витрати, пов'язані з доставкою та утриманням товарних запасів, обсяг складських приміщень і термін придатності (для продовольчих товарів) враховують під час обґрунтування поелементних нормативів.

На стадії незавершеного виробництва прискорення оборотності оборотних активів досягається такими заходами:

- прискорення науково–технічного прогресу (упровадження прогресивної техніки і технології (особливо безвідхідної);
- розвиток стандартизації, уніфікації, типізації;
- удосконалювання форм організації промислового виробництва;
- удосконалювання системи економічного стимулювання, ощадливого використання сировинних і паливно-енергетичних ресурсів;
- збільшення питомої ваги продукції, що користується підвищеним попитом.

На стадії обігу серед заходів прискорення оборотності оборотних активів виділяються такі:

- збільшення обсягу реалізованої продукції унаслідок виконання замовлень по прямих зв'язках, дострокового випуску продукції, виготовлення продукції із зекономлених матеріалів;
- удосконалювання системи розрахунків;
- ретельний і своєчасний підбір продукції, що відвантажується, за партіями, асортиментом, транзитними нормами, відвантаженням в чіткій відповідності до укладених договорів;

– наближення споживачів продукції до її безпосереднього виготовлювача [67].

На основі наведених вище рекомендацій, пропонуємо застосувати заходи з підвищення ефективності використання оборотних активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод», направлені на зростання виручки та максимізацію його фінансових результатів, що представлені на рис. 4.2.

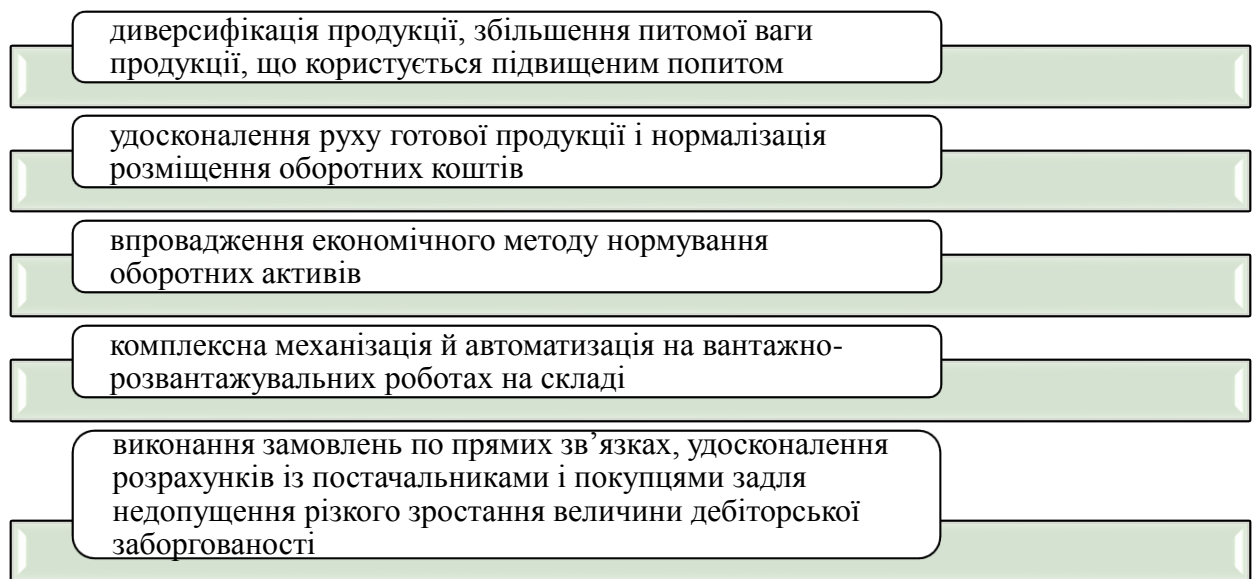

Рис. 4.2. Основні напрями підвищення ефективності використання оборотних активів підприємства в сучасних умовах

Вирішальну роль у зростанні виручки від реалізації виробничого підприємства відіграє відтворення й оновлення його основних засобів. Суттєвих проблем із використанням основних засобів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» не виявлено, ефективність знижується через падіння обсягів реалізації. Доведено, що підприємство усвідомлює необхідність підвищення ефективності відтворення основних засобів і це є одним з основних завдань виробничої діяльності підприємства, від результату якого залежить його фінансовий стан та конкурентоспроможність.

Так, виробництво нових асортиментних позицій, таких як: сир «Домашній», термостатна продукція (простокваша, ряжанка, сметана з печі),

Геролакт і Какао, стало можливим завдяки установці нового обладнання на підприємстві. У цеху кисломолочної продукції відбулася реконструкція технологічних ліній із вводом в експлуатацію 17 ємностей загальним об'ємом 92 кубічних метрів для приготування різних видів кисломолочної продукції, двох установок для пастеризації та охолодження з виробничою потужністю 10 та 5 тис. літрів на годину, фасувальних автоматів і ємностей для ферментації. Нове обладнання працює в автоматичному і напівавтоматичному режимі, забезпечуючи також приготування йогурту, ряжанки, кефіру, пряженого і пастеризованого молока.

Це свідчить про удосконалення форм організації промислового виробництва, упровадження прогресивної техніки і технології, механізацію й автоматизація на вантажно-розвантажувальних роботах на складі ПрАТ «Тернопільський молокозавод», що має позитивно вплинути на підвищення ефективності використання майна підприємства та зростання його віддачі у майбутньому.

З метою поліпшення якості продукції на ПрАТ «Тернопільський молокозавод» встановлено сучасне високотехнологічне обладнання закритого циклу від світових виробників, яке виключає безпосереднє втручання людини у виробничий процес, починаючи від забору сировини і закінчуючи фасуванням готової продукції. Це гарантує безпеку і якість продукту. Підвищення ефективності відтворення основних засобів є одним із головних чинників, який зможе забезпечити в майбутньому ефективне функціонування підприємства в цілому.

Тому для підвищення ефективності використання майна ПрАТ «Тернопільський молокозавод» необхідно спрямувати зусилля на зростання виручки від реалізації з одночасним поступовим зменшенням величини дебіторської заборгованості. Зростання чистого доходу можливе шляхом диверсифікації продукції, а також збільшення питомої ваги продукції, що користується підвищеним попитом. У цьому напрямі розпочата робота на підприємстві.

4.2. Оптимізація структури майна ПрАТ «Тернопільський молокозавод»

Наявність зайвих оборотних активів спричиняє зайві витрати щодо фінансування іммобілізації фінансових ресурсів, недотримання частини доходу і прибутку. Тому варто здійснювати оптимізацію структури оборотних активів виробничого підприємства, та усувати негативні наслідки щодо формування оборотних коштів, котрі можуть призвести до перебоїв у виробничому процесі, невиконання зобов'язань, втрат можливого прибутку.

Значну частину оборотних активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод» становить дебіторська заборгованість (на кінець 2022 року її частка становила 59,72 % в структурі майна), тому пріоритетним напрямом підвищення ефективності використання оборотних коштів підприємства є скорочення її розмірів. Вважаємо за необхідне вживати заходів направлених на удосконалення політики підприємства щодо дебіторів, адже надання покупцеві відстрочки платежу – це, по суті, надання йому товарного (комерційного) кредиту, який не є безкоштовним для підприємства. Упущену вигоду від надання такого кредиту можна оцінити як мінімум по сумі банківського відсотка, який міг би належати підприємству у разі негайного розрахунку і вкладення коштів на банківський депозит. Фінансова політика щодо дебіторської заборгованості, перш за все, має націлюватися на розширення обсягів реалізації продажів, оптимізацію її розміру і своєчасне погашення.

Значне перевищення дебіторської заборгованості створює загрозу фінансовій стійкості підприємства і робить необхідним залучення додаткових джерел фінансування, тому пропонуємо підприємству орієнтуватися на збільшення кількості замовників для зменшення ризику неоплати, який є значним при наявності монопольного замовника.

При цьому варто провести аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості підприємства з метою визначення раціонального співвідношення між ними, а також виявлення потенційних проблем із платоспроможністю ПрАТ «Тернопільський молокозавод» через наявний значний обсяг дебіторської заборгованості. Аналіз проведено в таблиці 4.4.

Таблиця 4.4

Динаміка співвідношення дебіторської й кредиторської заборгованості ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2020-2022 рр.

Найменування статей	На кінець року		Найменування статей	На кінець року		Співвідношення ДЗ і КЗ	
	абсолютне значення, тис.грн.	питома вага, %		абсолютне значення, тис.грн.	питома вага, %	Δ	%
2020 рік							
Дебіторська заборгованість, усього	829873	100	Кредиторська заборгованість, усього	459254	100	370619	-
У тому числі:			У тому числі:				
1. За товари, роботи, послуги	414886	49,99	1. За товари, роботи, послуги	172321	37,52	242565	12,47
2. По розрахунках	407571	49,11	2. По розрахунках	232506	50,63	175065	-1,51
3. Інша дебіторська заборгованість	7416	0,89	3. Інша кредиторська заборгованість	54427	11,85	-47011	-10,96
2021 рік							
Дебіторська заборгованість, усього	849 588	100,00	Кредиторська заборгованість, усього	530 377	100,00	319211	-
У тому числі:			У тому числі:				
1. За товари, роботи, послуги	443 374	52,19	1. За товари, роботи, послуги	201 194	37,93	242180	14,25
2. По розрахунках	398449	46,90	2. По розрахунках	323410	60,98	75039	-14,08
3. Інша дебіторська заборгованість	7 765	0,91	3. Інша кредиторська заборгованість	5 773	1,09	1992	-0,17
2022 рік							
Дебіторська заборгованість, усього	940436	100,00	Кредиторська заборгованість, усього	419249	100,00	521187	-
У тому числі:			У тому числі:				
1. За товари, роботи, послуги	425104	45,20	1. За товари, роботи, послуги	228624	54,53	196480	-9,33
2. По розрахунках	506002	53,81	2. По розрахунках	184314	43,96	321688	9,84
3. Інша дебіторська заборгованість	9330	0,99	3. Інша кредиторська заборгованість	6311	1,51	3019	-0,51

За результатами проведених розрахунків виявлено, що обсяг дебіторської заборгованості ПрАТ «Тернопільський молокозавод» майже у двічі перевищує його кредиторську заборгованість протягом усього аналізованого періоду. У 2020 році дебіторська заборгованість більша від кредиторської на 370619 тис. грн., у 2021 році – на 319211 тис. грн., а у 2022 році – на 521 187 тис. грн. (рис. 4.3), що може створити суттєві проблеми у забезпеченні платоспроможності підприємства й підтверджує необхідність скорочення величини дебіторської заборгованості ПрАТ «Тернопільський молокозавод».

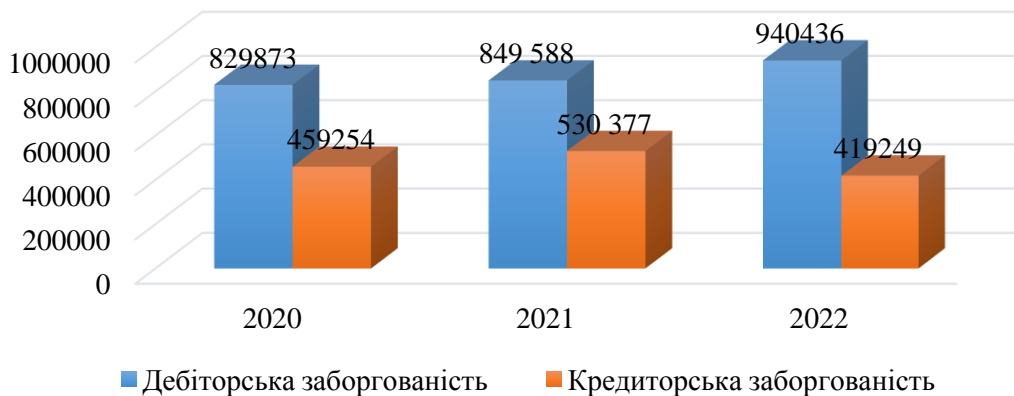

Рис. 4.3. Співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2020-2022 рр.

У 2022 році у порівнянні з 2020 роком спостерігається значне збільшення показника дебіторської заборгованості, на що значною мірою впливає заборгованість за розрахунками, яка становить у звітному періоді 506002 тис. грн. Надто висока сума дебіторської заборгованості є наслідком несвоєчасної виплати дебіторів своїх зобов'язань.

У структурі дебіторської заборгованості, найбільша частка належить заборгованості за товари, роботи і послуги, що свідчить про те, що підприємству не отримало своєчасну плату за реалізацію своєї продукції. Наслідками цієї ситуації є збільшення кредиторської заборгованості.

На величину дебіторської заборгованості підприємства впливає стан

договірної та розрахункової дисципліни. Недотримання договірної і розрахункової дисципліни, несвоєчасне пред'явлення претензій за борги, які виникають, призводять до значного зростання невиправданої дебіторської заборгованості, створення фінансових труднощів, нестачі ресурсів.

В умовах інфляції будь-яка відстрочка платежу призводить до того, що підприємство реально отримує лише частину боргу. Тому важливим завданням є своєчасне виявлення недопустимих видів дебіторської заборгованості, до яких в першу чергу відносять прострочену заборгованість постачальникам і прострочену заборгованість покупцям понад трьох місяців, за платежами до бюджету тощо, і контроль стану розрахунків за простроченою заборгованістю.

Борги підприємства поділяються на реальні до стягнення і сумнівні. За боргами, не реальними до стягнення, формується резерв за сумнівними боргами. Безнадійні борги погашаються шляхом списання їх на збитки підприємства як дебіторська заборгованість, з якої закінчився термін позовної давності. Станом на 31 грудня 2022 років балансова вартість сумнівної, але не знеціненої торгової дебіторської заборгованості ПрАТ «Тернопільський молокозавод», за строками погашення представлена на рис. 4.4.

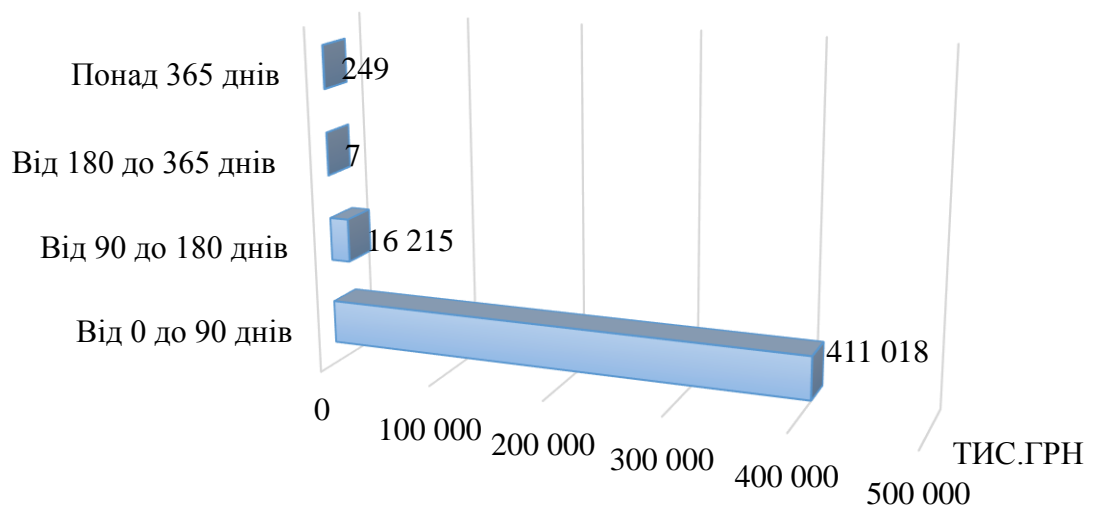

Рис. 4.4. Структура дебіторської заборгованості ПрАТ «Тернопільський молокозавод» за строками погашення станом на 31 грудня 2022 року

До невиправданої заборгованості належить заборгованість більше одного місяця. Із збільшенням терміну прострочення зростає вірогідність несплати за рахунками, що створює реальну загрозу неплатоспроможності самого підприємства. Вся заборгованість ПрАТ «Тернопільський молокозавод» є поточною з терміном погашення до 12 місяців. 96,1 % становить дебіторська заборгованість зі строком погашення до 90 днів.

Станом на 31.12.2022 року ПрАТ «Тернопільський молокозавод» мало 936 тис. грн довгострокової дебіторської заборгованості з ТОВ «Сільпо-Фуд», яка за оперативною інформацією з підприємства була повністю погашена протягом 2022 року. Перш ніж почати роботу з новим клієнтом, ПрАТ «Тернопільський молокозавод» застосовує внутрішню систему оцінки кредитоспроможності потенційного клієнта і встановлює ліміт на відстрочку платежу індивідуально для кожного клієнта. Кредитні ліміти, які застосовуються по відношенню до клієнтів, переглядаються щонайменше раз на рік. Проте, незважаючи на це, лише протягом 2022 року підприємством було списано 570 тис. грн. безнадійної торгової дебіторської заборгованості. Тому важливим є здійснення заходів щодо прискорення погашення дебіторської заборгованості (рис. 4.5).

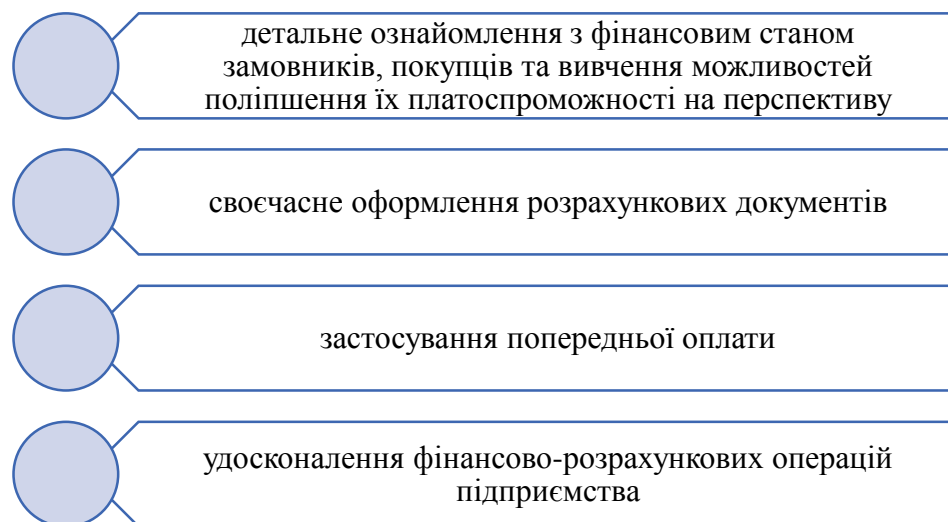

Рис. 4.5. Рекомендації щодо прискорення погашення дебіторської заборгованості підприємства

Резерв під очікувані кредитні збитки торгової дебіторської заборгованості розраховується ПрАТ «Тернопільський молокозавод» на основі передбачуваних сум сумнівної заборгованості, які визначаються з урахуванням минулого досвіду і регулярно переоцінюються на основі фактів і обставин, що існують станом на кожну звітну дату.

Загалом, оцінюючи обсяги безнадійної дебіторської заборгованості ПрАТ «Тернопільський молокозавод» у 2022 році, яка була списана на збитки підприємства, можна з впевненістю стверджувати, що поліпшення політики підприємства щодо дебіторів – ключовий напрям підвищення ефективності використання його майна та зростання прибутковості бізнесу.

Основні заходи, направлені на зменшення дебіторської заборгованості ПрАТ «Тернопільський молокозавод»: планування дебіторської заборгованості на наступний рік; проведення постійного моніторингу дебіторської заборгованості; відмова у співпраці з некредитоспроможними покупцями; робота з дебіторами.

Вважаємо, що таке високотехнологічне підприємство, як ПрАТ «Тернопільський молокозавод», продукція якого користується попитом на ринку, з метою зменшення величини дебіторської заборгованості має здійснювати диверсифікацію ринків збуту своєї продукції й пошук можливих шляхів збільшення кількості покупців і замовників. Це дозволить мінімізувати ризик несплати боргів та виникнення сумнівної дебіторської заборгованості.

Для цього варто активізувати маркетингові заходи в медіа (телебачення, соціальні мережі) та підтримувати лояльність споживачів регулярними ціновими акціями, особливо на соціально значущі категорії продуктів харчування. Освоєння нових ринкових сегментів також сприятиме диверсифікації дебіторської заборгованості. Перспективним для ПрАТ «Тернопільський молокозавод» є ринок молока з тривалими термінами придатності в пакуванні Тетра Пак, зміна рецептур йогуртів та наповнення їх додатковими функціональними добавками (натуральні фруктові-ягідні наповнювачі, пробіотики, вітамінні комплекси), розширення присутності в

категорії HoReCa з ультрапастеризованим молоком, кисломолочним сиром великих форматів пакування, блочних сирів паста-філата для піцерій тощо.

Розширення асортименту інноваційних функціональних продуктів харчування з пробіотиками та підвищеним вмістом білку на основі технічної бази ПрАТ «Тернопільський молокозавод» із застосуванням сучасних технологій ультрафільтрації та ультрапастеризації може значно посилити конкурентні позиції підприємства на високомаржинальних ринках продуктів з високою доданою вартістю, дасть можливість на рівних конкурувати не лише з українськими виробниками, а й транснаціональними компаніями, що працюють на українському ринку, збільшивши кількість покупців і замовників у контексті мінімізації дебіторської заборгованості.

При цьому оцінювання фінансового стану та платоспроможності, ринкової репутації й іміджу потенційних дебіторів має стати систематичним та обов'язковим. Перед заключенням договору з контрагентом важливо впевнитися, що в нього відмінна ділова репутація, тому потрібно перевіряти його історію співпраці з іншими компаніями, а також на основі актуального балансу партнера здійснити моніторинг основних показників ліквідності за три роки: коефіцієнта швидкої та поточної ліквідності. Це дасть змогу виявити ймовірні проблеми з його платоспроможністю.

Також важливо встановлювати чіткі правила відстрочення платежів. Наприклад, строком на рік не надавати відстрочення, строком до 2 років – у розмірі 30%, строком до 3 років – 50% і більше.

Важливо впроваджувати у практику лімітування дебіторської заборгованості як у загальних обсягах, так і у розрахунку на одного дебітора (існуючого чи потенційного) і періодично переглядати ці граничні суми. При цьому потрібно визначити оптимальний розмір дебіторської заборгованості, яка б надлишково не іммобілізувала фінансові ресурси підприємства і не створювала б перепон для можливості забезпечення безперебійного процесу постачання, виробництва, реалізації та розрахунків підприємства за своїми зобов'язаннями.

Корисною може бути практика надання торговельних знижок покупцям при придбанні великої партії товарів, для врахування зміни цін, які можуть

бути з дати виставлення рахунку до дати відвантаження товарів, а також для приховування реальної ціни від конкурентів. Надання таких знижок є позитивним для обох сторін розрахункових відносин. Так, покупці можуть отримати продукцію за більш вигідною ціною тим самим здійснивши економію коштів для яких-небудь інших потреб. А підприємство, в цьому випадку, вчасно отримавши кошти, зменшує обсяг дебіторської заборгованості, нарощує обсяги реалізації й може використати отримані кошти для забезпечення свого функціонування, наприклад для розширення асортименту продукції, не ризикуючи не отримати дебіторську заборгованість своєчасно.

Також одним із напрямів мінімізації дебіторської заборгованості є побудова ефективної системи контролю за її рухом і своєчасною інкасацією. Найбільше значення набуває здійснення контролю, який дозволяє з'ясувати наскільки ефективно та своєчасно відбувається погашення дебіторської заборгованості, наскільки запропонована відстрочка платежу відповідає вимогам ринку та стану на ньому партнера. При цьому, якщо виникають проблеми з одержанням грошей, вимагати заставу на суму, не меншу, ніж сума на рахунку дебітора. Для стягнення сумнівної заборгованості можна використовувати установи, які стягують борги або ж продати рахунки дебіторів факторинговій компанії, якщо при цьому можна отримати економію.

4.3. Удосконалення підходів до управління процесами формування та використання майна підприємства

В сучасних кризових умовах виникає необхідність удосконалення існуючих та формування нових підходів до ефективного використання майна підприємства, його аналізу та оцінки, з урахуванням деструктивного впливу зовнішнього середовища бізнесу.

Вважаємо за доцільне при управлінні майном підприємства відштовхуватися від складових, наведених на рис. 4.6.

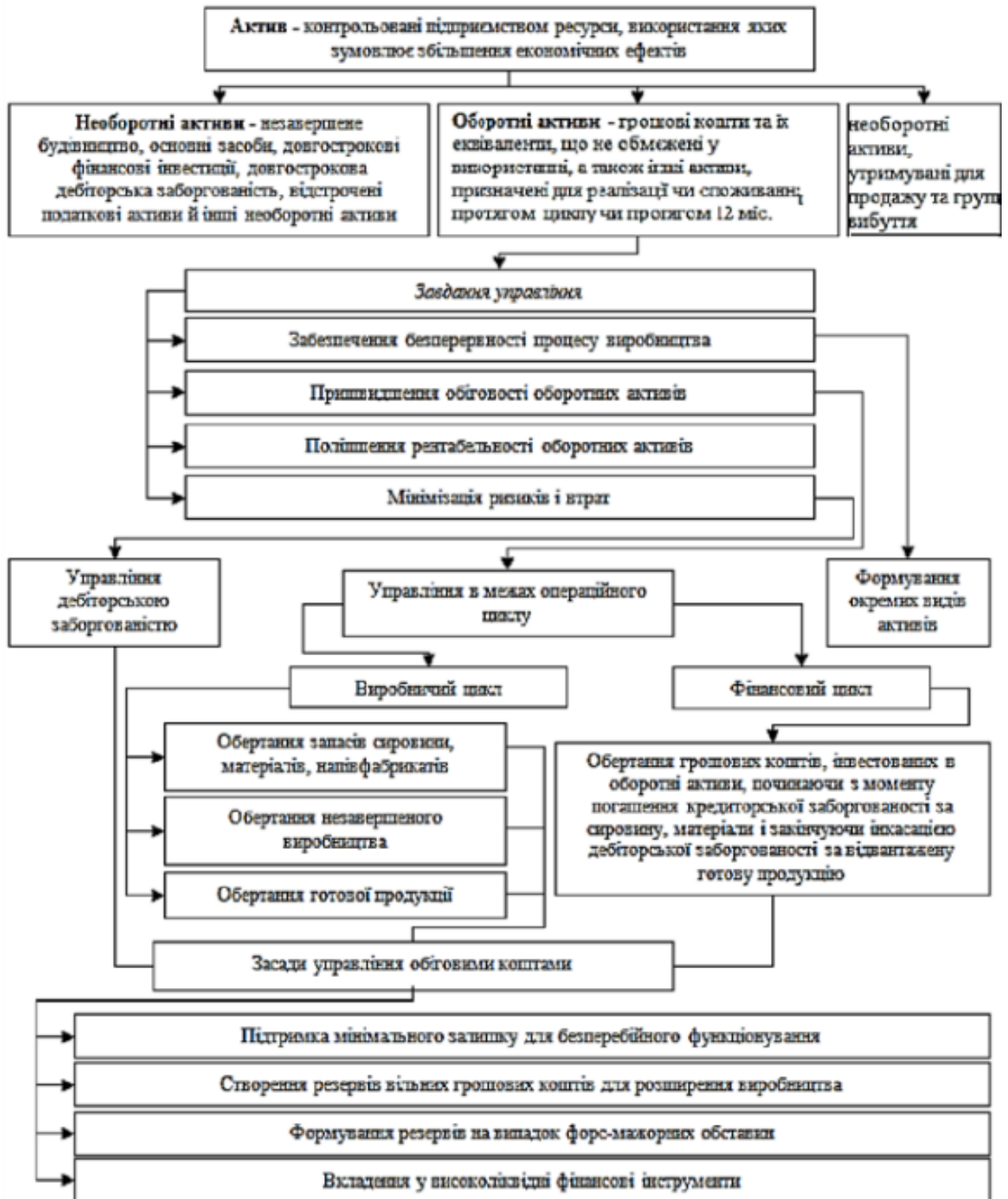

Рис. 4.6. Складові елементи управління активами підприємства [80]

Головним принципом формування майна підприємства є забезпечення відповідності обсягу і структури майна обсягу та структури виробництва і збуту продукції, який повинен реалізовуватись шляхом визначення потреби в окремих видах майна.

Виходячи з того, що основною метою формування майна є виявлення і задоволення потреби в окремих його видах для забезпечення безперебійної діяльності підприємства, розширення виробництва, а також оптимізації його складу для забезпечення умов ефективності господарської діяльності, то в умовах високого рівня невизначеності та дефіциту фінансових ресурсів важливим завданням є забезпечення цілеспрямованості та чіткої організації процесу формування майна на підприємстві.

У практиці нових підприємств потреба грошових активах визначається на майбутні три місяці. В процесі господарської діяльності нормативи грошового майна (активів) знижуються. Потреба в оборотному капіталі, який вкладається у запаси визначається у запасах кожного виду. Потреба в інших активах визначається методом прямого підрахунку за окремими їх видами і підвидами. Окремо визначається потреба в оборотних і необоротних інших активах.

З позиції забезпечення ефективності господарської діяльності принцип оптимальності складу майна направлений, з однієї сторони, на забезпечення майбутнього повного корисного використання окремих його видів, а з іншої сторони – на підвищення сукупної потенційної їх здатності генерувати операційний прибуток. На другому етапі оптимізується співвідношення між активною і пасивною частиною необоротного майна.

Ефективне використання майна передбачає отримання економічного ефекту від експлуатації іммобілізованого майна (необоротних активів) і мобільної частини майна (оборотних активів), яка повністю використовується у виробничому циклі змінюючи свою матеріально-речову форму і переносить вартість повністю на вартість продукції. Тому доцільно детально розглянути особливості ефективного використання цих концептуально різних форм майна.

Важливим напрямком підвищення ефективності використання основних засобів є встановлення оптимального співвідношення між основними й оборотними фондами з урахуванням виробничого напрямку підприємств.

Протягом строку служби об'єктів основних засобів підприємства акумулюють перенесену на виготовлену продукцію вартість у формі

амортизаційних відрахувань. Функціонування основних засобів у фізичному вигляді завершується після закінчення строку служби об'єкта основних засобів, і відбувається перетворення накопичених амортизаційних відрахувань у нові об'єкти основних засобів, які приходять на зміну зношеним та вибулим з експлуатації. Зношеність основних фондів призводить до зниження ринкової вартості підприємства та його конкурентоспроможності, тому у світовій практиці вирішальна роль здійснення процесу оновлення основних засобів належить амортизаційним відрахуванням. Це пояснюється перевагою амортизаційних відрахувань у порівнянні з іншими джерелами інвестицій: при будь-якому фінансовому стані підприємства амортизаційні відрахування мають місце і завжди залишаються у його розпорядженні.

Не менш важливу роль у процесі відтворення основних засобів відіграють зовнішні джерела. До цих джерел відносяться банківські кредити і позики, лізинг, іноземні інвестиції.

Законодавчими базами ряду зарубіжних країн передбачено можливість застосування прискореної амортизації та «вільної» амортизації. «Вільна» амортизація означає відсутність встановленого методу списання. Такий метод передбачає можливість 100% списання всіх інноваційних капітальних витрат в перший рік експлуатації. До того ж суб'єкт господарювання може скористатися належною йому пільгою вирахування із бази оподаткування не тільки в рік придбання інноваційних капітальних активів, а і в інший період. Метод «вільної» амортизації капітальних витрат передбачена законодавчими базами Канади, Данії, Ірландії, Іспанії та Великобританії [68].

В Україні на рівні підприємств розробка амортизаційної політики розглядається як другорядне питання і не знаходить відповідного місця у вирішенні завдань оновлення основних засобів. Амортизаційні відрахування в значній мірі використовуються не за своїм безпосереднім призначенням [42]. Головним джерелом фінансування відтворення основних засобів на підприємствах нашої держави упродовж останніх років є власні кошти підприємств.

Однією з головних причин, які гальмують оновлення основних засобів в Україні є нестача вільних фінансових ресурсів. За словами провідних українських аналітиків вирішити дану проблему самостійно наша держава поки що не спроможна, тому потрібно шукати інші шляхи. Одним із найефективніших методів оновлення основних фондів країни є залучення іноземних інвестицій. На сьогоднішній день інвестиційна активність підприємств є надзвичайно низькою – обсяги інвестицій, направлених на оновлення основних засобів не перевищують в окремих галузях і 1 %.

Однією з причин низького рівня оновлення основних засобів підприємств є відсутність розробленої та впровадженої стратегії відтворення основних засобів. Саме тому притримуємося позиції, що необхідно доповнити існуючу модель стратегії відтворення основних виробничих фондів декількома етапами (рис. 4.7).

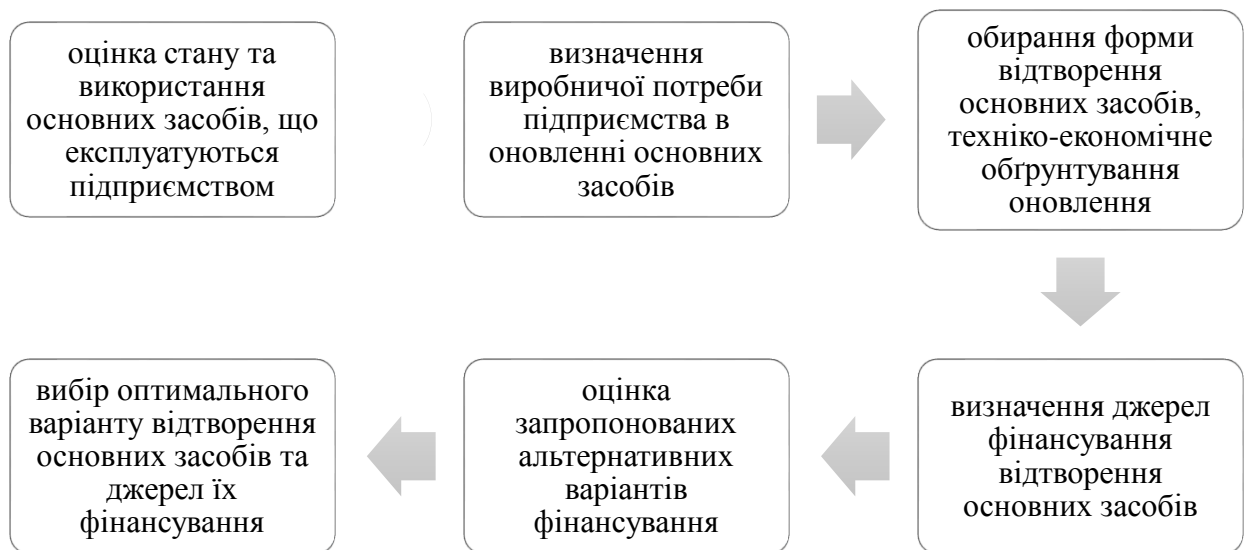

Рис. 4.7. Відтворення основних виробничих фондів підприємства в умовах дефіциту фінансових ресурсів

На першому етапі виявляються причини неефективного функціонування основних засобів та пропонуються резерви більш ефективного їх використання; розробляються шляхи ліквідації негативних чинників, які підприємство може усунути без значних витрат та не

застосовуючи механізм оновлення основних засобів. На другому етапі встановлюється перелік основних засобів, які потребують ремонту, заміни, реконструкції тощо, а також визначається система пріоритетів в оновленні конкретних одиниць основних засобів. На наступному етапі здійснюється оцінка можливих результатів оновлення основних засобів, визначення переваг та недоліків відтворення, а також майбутнього підвищення ефективності використання основних засобів внаслідок здійсненого оновлення за допомогою системи показників.

У подальшому визначаються джерела фінансування відтворення основних засобів: внутрішні (амортизаційні відрахування, нерозподілений прибуток, кошти засновників підприємства, страхові суми відшкодувань збитків, пов'язаних з втратою майна, суми, отримані від продажу основних засобів, а також кошти від емісій акцій та інших цінних паперів, пайові та інші внески членів трудових колективів, кошти від здачі основних засобів в оренду) та зовнішні (довгострокові позички, кошти страхових, венчурних, пенсійних та інших фондів, кошти державних та позабюджетних фондів та кошти іноземних інвесторів).

Кінцевими етапами розробки стратегії відтворення основних засобів є вибір із альтернативних варіантів оновлення оптимального варіанту відтворення основних засобів та джерел їх фінансування за такими критеріями, як: плата за залучення фінансових ресурсів, умови повернення, термін залучення тощо.

Вирішення проблеми підвищення ефективності відтворення основних засобів є одним з основних завдань виробничої діяльності підприємств, від результату якого залежить їх фінансовий стан та конкурентоспроможність. Підвищення ефективності відтворення основних засобів є одним із головних чинників, який зможе забезпечити в майбутньому ефективне функціонування підприємства в цілому.

Система управління використанням і відтворенням основних засобів повинна характеризуватися чіткими цілями і завданнями, пов'язаними з

умілим використанням переваг таких методів як модернізація діючого обладнання, придбання універсального комплектно-механізованого і автоматизованого обладнання, використання планово-попереджувального ремонту і т.д. Мова йде про комплексний підхід до управління відтворенням і використанням основних засобів на підприємстві, науково обґрунтованому виявленні всіх техніко-економічних можливостей використання діючих виробничих факторів і визначення черговості, доцільності та ефективності їх розширення, технічного переозброєння, реконструкції або повної заміни.

У процесі діяльності з метою забезпечення найефективнішого використання мобільної частини майна підприємства – оборотних активів – виникає об'єктивна необхідність здійснювати їх нормування у відповідності з плановими показниками виробництва. Процес нормування за цим критерієм складається з трьох стадій:

- вибір підходів і методів нормування;
- розрахунки базових нормативів оборотних активів;
- визначення оптимального співвідношення постійної та змінної частини оборотних активів

На першій стадії здійснюється вибір підходів і методів нормування. Якість процесу нормування як засобу та початкової бази оптимізації залежить від правильності цього вибору. Теорія та практика нормування оборотних активів має достатньо широкий методичний апарат, який докладно досліджено в працях вітчизняних і зарубіжних вчених [4, 5, 8 – 10].

Разом з тим обґрунтування методів і методичних підходів є досить непростою та неоднозначною проблемою. Це пов'язано як з особливостями використання оборотних активів на торговельних підприємствах (орієнтацією на мінливий та важкопрогнозований попит споживачів, наявністю різноманітних відносин з великою кількістю постачальників), так і з труднощами застосування певного методичного інструментарію більшістю підприємств в силу їх невеликих розмірів.

Передусім, вибір методичних підходів і методів нормування повинен ґрунтуватись на завданнях оптимізації відповідно до її цілей та критеріїв, прогнозованих змінах у діяльності підприємства, визначених на попередніх етапах, а також на певних принципах нормування, а саме: системності, надійності, реальності, науковості, ефективності [75].

Методичні підходи, що пропонуються науковцями до використання, розрізняються критеріальною спрямованістю, ступенем деталізації, точністю розрахунків та базуються на певних методах нормування. Традиційно в економічній літературі виділяють чотири групи методів нормування оборотних активів: метод техніко-економічних розрахунків; економіко-статистичні методи; економіко-математичні методи; евристичні методи (експертних оцінок).

Вибір методичних підходів і методів нормування оборотних активів здійснюється на основі: цілей та завдань оптимізації; підходу до формування оборотних активів, відповідних йому критеріїв та обмежень; їх видів та елементів; обсягу і деталізації необхідної інформації (характеру прогнозованих змін в основних результатах діяльності, умовах торгово-технологічного процесу, системі розрахунків); стадії життєвого циклу підприємства, його типу та розміру; доступності, простоти методу нормування та трудомісткості розрахунків; можливості використання програмного забезпечення.

Далі на основі обраного методичного підходу здійснюються розрахунки обсягів і рівнів окремих видів оборотних активів та їх загального нормативу з використанням перелічених методів. Розраховані нормативи повинні відповідати заданому критерію достатності. Норматив буде вважатись оптимальним з точки зору критерію достатності, якщо плановані темпи зростання товарообороту перевищуватимуть темпи збільшення обсягу товарних запасів. Одночасно під час визначення нормативу необхідно враховувати обмеження, які впливають на розмір запасу. Обмеження, обумовлені попитом, підприємства торгівлі враховують під час планування

товарообороту. Витрати, пов'язані з доставкою та утриманням товарних запасів, обсяг складських приміщень і термін придатності (для продовольчих товарів) враховують під час обґрунтування поелементних нормативів.

Відповідно до обраного підходу розрахунки нормативу можуть здійснюватись як за загальною величиною товарних запасів, так і за окремими елементами із застосуванням різних методів. В останньому випадку загальний запас розподіляють на елементи залежно від цільового призначення кожної частини.

На останній стадії нормування забезпечується оптимальне співвідношення постійної та змінної частин оборотних активів. Величина оборотних активів визначається не лише потребами торгово–технологічних процесів, але і випадковими чинниками. Тому в процесі управління оборотними активами слід визначати їх сезонну (або іншу циклічну) складову, яка є різницею між максимальною і мінімальною потребою в них протягом року. У цьому випадку оборотні активи підприємства прийнято підрозділяти на постійні та змінні [17].

Нормативи обсягу та структури оборотних активів, розраховані із застосуванням розглянутих методичних підходів та методів, можна вважати базовими, оскільки:

– по-перше, ці нормативи розраховані, виходячи з критерію достатності активів для забезпечення товарообороту. Це є логічним відображенням основної функції товарних запасів – задоволення попиту. Від відповідності оборотних активів попиту залежить їх оборотність, ліквідність і спроможність генерувати прибуток. Обґрунтованість нормативів за критерієм достатності дасть змогу визначити оптимальну потребу в оборотних активах з позиції забезпечення майбутніх доходів та ефективності діяльності;

по-друге, у процесі оптимізації зазначені нормативи можуть коригуватись у процесі пошуку та вибору найкращого варіанта обсягу та структури оборотних активів з урахуванням критеріїв ліквідності та рентабельності.

Висновки до розділу 4

У четвертому розділі виявлено напрями підвищення ефективності управління майном підприємства.

Доведено, що ефективне використання майна підприємства можливе лише при комплексному використанні заходів впливу не тільки на величину та співвідношення оборотних і необоротних активів, а й на його окремі проблемні складові.

З метою підвищення ефективності використання основних засобів капітальні інвестиції підприємства мають бути направлені на модернізацію, реконструкцію, капітальний ремонт задля удосконалення форм організації виробництва, упровадження прогресивної техніки і технології, механізацію й автоматизацію на вантажно-розвантажувальних роботах.

Обґрунтовано, що в умовах зростання інфляції вирішальне значення для збереження платоспроможності підприємства відіграє контроль за обсягами і структурою дебіторської заборгованості. Необхідно аналізувати фінансовий стан, історію співпраці найбільших дебіторів та свої потенційні можливості для того, щоб розмір дебіторської заборгованості був оптимальним відповідно до бажаного рівня виручки від реалізації.

Запропоновано комплекс заходів з підвищення ефективності використання майна підприємства, впровадження яких дасть змогу відновити прибуткову діяльність підприємства з високим виробничим потенціалом в умовах несприятливої ринкової кон'юнктури.

ВИСНОВКИ

У процесі написання магістерської роботи було визначено теоретико-методичні засади управління майном підприємства та розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення процесів його формування й підвищення ефективності використання.

Визначено сутність майна підприємства як сукупність його матеріальних цінностей, а також пов'язаних з ними майнових прав, які використовуються для здійснення фінансово-господарської діяльності та отримання прибутку. Наведено багатокритеріальну класифікацію майна та розкрито особливості формування окремих його видів.

Встановлено, що початкове формування майна підприємства відбувається на етапі його створення, коли величина майна визначає потребу у стартовому капіталі. У подальшому поповнення активів відбувається постійно у розрізі основних стадій життєвого циклу майна. Структура та величина кожного з видів майна залежить від економічних потреб, стадії виробничого циклу та стратегічних пріоритетів й тактичних завдань розвитку підприємства.

Обґрунтовано, що поділ активів підприємства на оборотні та необоротні – найбільш важливий з позицій оцінювання ефективності використання майна підприємства. Ефективне використання майна передбачає отримання економічного ефекту від експлуатації іммобілізованого майна (необоротних активів) і мобільної частини майна (оборотних активів), яка повністю використовується у виробничому циклі змінюючи свою матеріально-речову форму і повністю переносить вартість на вартість продукції.

Доведено необхідність нормування оборотних активів підприємства в умовах дефіциту фінансових ресурсів для їх поповнення, охарактеризовано основні методи нормування різних видів активів.

Узагальнено методичні підходи до оцінювання майнового стану підприємства та ефективності використання його активів, що дає змогу визначити абсолютні і відносні зміни статей балансу за визначений період, відслідкувати тенденції їхньої зміни та визначити структуру фінансових ресурсів підприємства, а факторний аналіз показника оборотності оборотних активів дозволяє оцінити вплив ефективності використання мобільної частини майна на зміну ділової активності підприємства.

Проведено оцінювання майнового стану та фінансових показників ефективності використання майна підприємства на матеріалах ПрАТ «Тернопільський молокозавод». Виявлено зростання обсягу майна підприємства протягом 2020-2022 рр. При цьому формується більш мобільна структура активів ПрАТ «Тернопільський молокозавод», що сприяє прискоренню обертання коштів підприємства. Утім це відбулося у тому числі через наявність хворих статей балансу підприємства, а саме зростання дебіторської заборгованості на більше ніж 40% від суми оборотних активів. Це в умовах сьогодення є негативним для підприємства ПрАТ «Тернопільський молокозавод», адже підприємство не отримує повернення коштів від боржників і тому не зможе використовувати їх для власних цілей. При цьому підприємство функціонує переважно за рахунок поточних зобов'язань. Негативним явищем для підприємства є тенденція щодо їх збільшення.

Визначено, що відбулося зростання ефективності використання основних засобів підприємства, про що свідчить збільшення забезпеченості фондами персоналу, що відбулося за рахунок оновлення основних фондів. Коефіцієнтний аналіз ефективності використання оборотних активів дав змогу виявити уповільнення їх оборотності, головним чином, через наявність значної величини дебіторської заборгованості, яка суттєво зростає з року в рік. Період погашення дебіторської заборгованості суттєво зростає.

Розрахувавши показники ділової активності за аналізований період, можна зробити висновок, що стан підприємства є негативним, адже

проведені розрахунки підтверджують неефективне використання оборотних активів підприємства. В тому числі через це, відбулося зниження фінансових результатів діяльності підприємства – за підсумками 2022 року ПрАТ «Тернопільський молокозавод» було збитковим.

Виявлено, що величина дебіторської заборгованості на підприємстві ПрАТ «Тернопільський молокозавод» майже у двічі перевищує кредиторську заборгованість протягом усього аналізованого періоду. Значне перевищення дебіторської заборгованості пов'язано, головним чином, із несвоєчасною виплатою дебіторів своїх зобов'язань та надзвичайно лояльною політикою підприємства щодо своїх дебіторів.

Для підвищення ефективності використання майна підприємства було запропоновано комплекс заходів спрямованих на збільшення його чистого доходу від реалізації продукції, зокрема: диверсифікація ринків збуту продукції, збільшення кількості покупців і замовників, збільшення питомої ваги продукції, що користується підвищеним попитом, комплексна автоматизація виробництва, прискорення погашення дебіторської заборгованості підприємства через застосування більш жорсткої політики щодо дебіторів чи надання знижок за своєчасну оплату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV.
URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: наказ Міністерства фінансів України від 07 лютого 2013 р. № 73, зі змінами та доповненнями від 08 лютого 2014 р. № 48. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
3. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 7 «Основні засоби» : затв. Наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2021 р. № 92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0288-00#Text>
4. Власюк Н. І. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. Львів: Магнолія, 2017. 328 с.
5. Бедринець М. Д., Довгань Л. П. Фінанси підприємств: навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2018. 292 с.
6. Школьник І.О. Фінансовий аналіз: навчальний посібник. К.: Центр учбової літератури, 2016. 113с.
7. Поддєрьогін А.М., Білик М.Д., Буряк Л.Д. Фінанси підприємств: підручник. 6-те вид., перероб. і доп. К.: КНЕУ, 2007. 552 с.
8. Косова Т.Д., Сіменко І.В. Фінансовий аналіз : навч. посібник. К., Центр учбової літератури, 2013. 440 с.
9. Костирко Л.А. Фінансовий аналіз: підручник. Х.: Фактор, 2007. 783 с.
10. Мних Є. В., Барабаш Н. С. Фінансовий аналіз: навч. Посібник. К.: КНТЕУ, 2014. 536 с.
11. Берест М. М. Фінансовий аналіз (навчальний посібник). Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. 164 с.
12. Базилінська О. Я. Фінансовий аналіз: теорія та практика : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 328 с.

13. Непочатенко О. О., Бечко П. К., Попиченко Д. А. Теоретичне обґрунтування сутності оборотних активів. *Інноваційна економіка*. 2015. № 4. С. 265-273.
14. Лимар Ю.В. Уточнення сутності категорії «оборотні активи» в системі суміжних понять. URL: http://www.rusnauka.com/10_NPE_2011/Economics/10_83119.doc.htm
15. Фінанси підприємств: навч. посіб. / за ред. Аніловської Г. Я., Висоцької І. Б. Львів : ЛьвДУВС, 2018. 440 с.
16. Полторак А.С. Визначення сутності оборотних активів: сучасні науково-методологічні підходи. *Ефективна економіка*. 2013. № 7. С 38–39. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2171>
17. Поважний О.С., Крамзіна Н.О., Кваша Ю.В. Особливості визначення сутності та складу поняття «оборотні активи». *Економічний простір*. 2008. № 12/2. С. 41 – 52.
18. Ковальчук І.В. Економіка підприємства : навчальний посібник. К. : Знання, 2008. С. 203–204.
19. Бланк І. А. Фінансовий менеджмент: навч. курс. 2-е вид., перероб. и доп. К. : НикаЦентр : Эльга, 2004. 656 с.
20. Рєпіна І. М. Активи підприємства: таксономія, діагностика та управління : монографія. К. : КНЕУ, 2012. 274 с.
21. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз: підручник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 566 с.
22. Кулішов В.В. Економіка підприємства: теорія і практика: навчальний посібник. К. : Ніка-Центр, 2010. С. 94–98.
23. Отенко І. П., Азаренков Г. Ф., Іващенко Г. А. Фінансовий аналіз : навч. посіб. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2015. 156 с.
24. Подільська В. О., Яріш О. В., Фінансовий аналіз: навчальний посібник. К.: Центр навчальної літератури, 2017. 488 с.

25. Римарчук А.М. Економічна сутність оборотних активів та їх класифікація. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2010. №7 (110). С. 64–70.
26. Камінська І.М., Дорош В.Ю., Ковальчук А.Ю. Активи підприємства: морфологічний аналіз категорії, склад та класифікація. *Економічний форум : науковий журнал*. 2020. № 3. С. 136-143. URL: http://lutsk-ntu.com.ua/sites/default/files/ekonomichniy_forum_vipusk_no32020_2.pdf
27. Міщук Г. Ю., Джигар Т. М., Шишкіна О. О. Економічний аналіз : навч. посіб. Рівне : НУВГП, 2017. 156 с.
28. Донін Є.О. Особливості сучасних підходів щодо специфіки класифікації оборотних активів підприємства. *Економіка і організація управління*. 2018. № 1. С. 75–85.
29. Білик М. Д., Павловська О. В., Припуляк Н. М., Невмержицька Н. Ю. Фінансовий аналіз: Навчальний посібник. К.: КНЕУ, 2005. 275 с.
30. Семенюк Т. В. Фінансові аспекти формування та використання майна підприємства. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Економіка*. 2017. Вип. 4. С. 72-76.
31. Чернецька С.А. Значення аналізу активів підприємства. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/92982/39-Chernetskaya.pdf?sequence=1>
32. Мостович Є. Ю., Заїнчковський А. О. Формування та ефективність використання нематеріальних активів підприємства. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2016. № 4. С. 43-46.
33. Морщенок Т.С., Біляк О.М. Огляд підходів до визначення економічної сутності поняття «ефективність». *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2014. Вип. 8. С. 82-89.
34. Камінська І.М., Дорош В.Ю., Ковальчук А.Ю. Методичні підходи до оцінки ефективності формування та використання активів підприємства. *Економічний форум*. 2020. № 4. С. 188-199.

35. Чемчикаленко Р.А., Майборода О.Є., Люткіна А.В. Оцінка ефективності управління активами та пасивами підприємства. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. №11. С. 485–489. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/11_ukr/78.pdf
36. Драгун Л.М., Левченко В.Ф., Бондаренко О.Л. Удосконалення аналізу ефективності використання обігових коштів підприємства. *Фінанси України*. 2010. № 12. С. 12 – 20.
37. Талах Т. А., Бондарук Х. В., Хилько О. В. Напрями удосконалення методики аналізу ефективності використання активів підприємства. *Економічні науки: зб. наук. праць Луцького нац. технічного університету. Серія «Регіональна економіка»*. 2021. Вип. 17 (67). С. 213–224.
38. Єршова Н.Ю. Удосконалення методичного підходу до аналізу оборотних коштів як фактору ефективності діяльності промислового підприємства. URL: <http://archive.kpi.kharkov.ua/files/29348/>
39. Бондарчук Н.В., Тімашова А.М. Модель аналізу дебіторської заборгованості: основні показники. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. Вип. 3 (2). С. 170-177.
40. Роганова Г. О. Стратегія фінансування оборотних активів: позиція персоналістів. *Економічний часопис XXI*, 2013. № 3–4 (1). С. 82–85.
41. Чернецька С.А. Аналіз активів підприємства. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки*. 2013. Вип. 3. С. 332–336. URL: http://chtei-knteu.cv.ua/herald_en/content/download/archive/2013/v3/NV-2013-V3_59.pdf
42. Домбровська С. О., Лапіна І. С. Структура капіталу підприємства: сучасні проблеми та парадигма розвитку: монографія. Харків: Діса плюс, 2021. 256 с.
43. Сікетіна Н. Г., Іпатова А.П., Овод М.А. Аналіз ефективності використання оборотних активів підприємства. *Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Економічні науки*. 2018. № 47(1323). С. 78-81.

44. Добродій К. О. Оцінка формування необоротних активів підприємства. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2017. № 4(32). С. 35–38.
45. Павленко О.П., Бурсук Г.Ю. Фінансовий аналіз оборотних активів та оптимізація джерел їх формування. *Молодий вчений*. 2017. № 10. С. 981–984.
46. Щербина В., Бондар Т. Управління майном: поняття та зміст. *Університетські наукові записки*, 2021, Том 19, № 1 (73), С. 6-17.
47. Гаватюк Л. С., Захарчук І. О. Теоретичні аспекти сутності: управління оборотними активами підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2017. №6(11). С. 107 – 110.
48. Відомості про підприємство ПрАТ «Тернопільський молокозавод». URL: <https://pjsc.molokija.com/ua/istoriya-kompanii>
49. Мельник Н. О. Удосконалення програми лояльності ТМ Молокія. Київ, 2021. 135 с.
50. Мазур А. О., Кириченко С. О. Методологічні основи ефективного використання ресурсів підприємств. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. № 6. С. 253–258.
51. Жук О. С. Оцінка стану та структури активів підприємства. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «економіка»*. 2016. № 3(31). С. 16–20.
52. Косянчук Т. Ф., Любченко Н. Л. Комплексне оцінювання економічної стабільності промислових підприємств: монографія. Хмельницький: Хмельницький національний університет, 2015. 218 с.
53. Задорожний З.-М., Муравський В., Костецький Я., Задорожний М. Удосконалення обліку необоротних активів у системі ефективного управління ними. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2022. Том 5 (46). С. 149-160. DOI: 10.55643/fcaptp.5.46.2022.379.

54. Міщук Є.В., Сідорова І.І. Аналіз дебіторської та кредиторської заборгованості: проблемні аспекти. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 2. С. 54-57.

55. Олександренко І. В. Методичні підходи до діагностики оборотних активів підприємства. *Бізнес Інформ*. 2014, № 2. С. 277-283. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_2_50.

56. Камінська І., Ковальчук Н., Демидович А., Дубровський В. Науково-методичні підходи до аналізу ефективності використання виробничого потенціалу підприємства. *Галицький економічний вісник*. 2021. Том 6, № 67. С. 193–201. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2021.06.193

57. Вареник В.М., Євтушенко Я.С. Діагностичний аналіз ефективності управління активами підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2018. Випуск 1 (12). С. 117-122.

58. Яковенко О.І. Актуальні питання управління діяльністю вітчизняних підприємств в сучасних умовах господарювання. *Причорноморські економічні студії: економіка та управління підприємствами*. 2022. Випуск 76. С. 140-147. URL: http://bses.in.ua/journals/2022/76_2022/22.pdf

59. Яковенко О. І. Антикризове управління підприємством в умовах пандемії COVID-19. *Причорноморські економічні студії*. 2022. Випуск 74. С. 163–167. URL: http://bses.in.ua/journals/2022/74_2022/26.pdf

60. Терещенко О.О., Стецько М.В. Системи показників у концепції фінансового контролінгу у сфері бізнесу. *Фінанси України*. 2013. № 11. С. 66–83.

61. Mulyk T., Mulyk Ya. Debts of the enterprise in the conditions of anti-crisis management: analytical and control aspects. *Norwegian Journal of development of the International Science*. 2021. № 48. P. 3-11.

62. Білик М.Д., Белялов Т.Е. Фінансове планування на підприємстві: навчальний посібник. К.: ПанТот, 2015. 436 с.

63. Бригідир Н. З. Управління активами і пасивами суб'єкта господарювання. Тернопіль: ТНЕУ, 2017. 108 с.
64. Причепя І. В., Кравець Н. В. Теоретичні засади управління активами підприємства. *Економічний простір*. 2012. № 60. С. 249 - 257.
65. Менеджмент і безпека в умовах війни: теоретичні та прикладні аспекти: *Матеріали-науково-практичної інтернет-конференції* (м. Львів, 13 травня 2022 року) / упоряд. В. С. Бліхар. Львів : ДУВС, 2022. 348 с.
66. Кащена Н. Б., Горошанська О. О., Польова Т. В. Ділова активність підприємства: сутність та методика аналізу: моногр. Харків : Вид-во Іванченка І. С., 2016. 196 с.
67. Бондаренко О.С. Управління поточними активами: теоретичні основи та практичне застосування. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2012. №3 (66). С .51–56.
68. Пельтек Л. В., Писаренко С. М. Методологічні аспекти формування системи управління оборотними активами підприємства. *Вісник Запорізького національного університету*. 2013. № 1(5). С. 43–49.
69. Говорушко Т.А., Ситник І.П, Степаненко К.М. Факторинг як форма рефінансування дебіторської заборгованості. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4980/1/123.pdf>
70. Душило А.А. Оптимізація структури оборотного капіталу підприємства. *Регіональна економіка*. 2012. № 4. С. 24 – 30.
71. Полянська А. С., Мартинець В. Б., Кабан О. В. Оптимізація ланцюга постачання на підприємстві в умовах кризових явищ. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2022. Вип. 18(2). С. 112–127.
72. Давиденко В. В. Інтеграція реверсивної логістики в діяльність підприємств. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*. 2021. № 3. С. 202–203.
73. Квятковська Л.А., Воробйова Л.Д. Комплексний підхід до оцінки ефективності управління підприємством. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Сер. : *Актуальні проблеми управління та*

фінансово-господарської діяльності підприємства. 2013, № 50. С. 67–75.

URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vcpiay_2013_50_15

74. Теницька Н.Б., Гришко Ю.С. Підвищення платоспроможності підприємства шляхом оптимізації дебіторської заборгованості. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Випуск 8. С. 366-369.

75. Блакита Г.В. Актуальні питання управління дебіторською заборгованістю. *Збірник наукових праць ВНАУ*. 2012. № 3 (69). С. 23–30.

76. Пересунько З.М., Щербо Д.І. Управління дебіторською заборгованістю на підприємстві: завдання, мета і методи. URL: http://www.rusnauka.com/2_ANR_2010/Economics/7_57082.doc.htm.

77. Дукаль Г.С. Управління обіговим капіталом та його вплив на фінансовий стан підприємств. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu//19_1/181_Dukal_19_1.pdf

78. Левкович О. В., Мироненко І. О. Оцінка та шляхи покращення ефективності використання необоротних активів підприємства. *Бізнесінформ*. 2021. № 5. С. 312-319.

79. Кузнецова С. А. Облік та аналіз дебіторської заборгованості в умовах антикризового регулювання стану підприємств : монографія. Тернопіль : Тернопільська академія народного господарства. 2014. 256 с.

80. Каціман С.О., Шаманська О.І. Вдосконалення системи управління активами підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 20. С. 357–361.

81. Заячківська О. В., Семешук Я. С. Удосконалення механізмів управління активами як чинник сталого розвитку підприємства. *Вісник НУВГП*. 2022. №2(94). С. 46 – 52.

ДОДАТКИ